





انتخاب

# دیوان قرنی سیستانی

مشمولہ امتحان منشی فن خط  
بہ تصحیح

کتاب مخدوم مولوی غلام جیلانی صاحب اعظم

پروفیسر دارالعلوم السنہ شرقیہ لاہور

بقراۃ

برادر مورخ

فرمان علی، درگاہ

ایم۔ فرمان علی تاج کتب سیر

موسم لال روٹ

AG Brown



انتخاب فرعی



# بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

## مدح یمین الدوله سلطان محمود بن ناصر الدین

### بہکتگین غزنوی

برآمد نیلگوں ابرے زردے نیلگوں دریا  
چو گرداں گشتہ سیلابے میان آب اسودہ  
بیارید وز اہم گشت و گرداں گشت برگردی  
تو گشتی گروز نگار است بر آئینہ چینی  
لسان مرغزار سبز رنگ اندر شدہ گردش  
تو گشتی آسمان و ریاست از سبزی و درویش  
ہمی رفت از برگردوں گشت تازی و گردش  
لسان چندن سواں زده بر لوح پیروزہ  
چو دو دیں آتشے کابی برا و اندر نہ لے ناگہ  
ہولے روشن از گردش مہر گشت و شد تیرہ  
یہین دولت و دولت بدو آراست گیتی  
قام دین منہیب ملک محمود دین پردہ

علاوہ ایسے مراد سمندر ہے۔ زبان فارسی میں دریا سمندر کو ہی کہتے ہیں۔ مثلاً دریائے  
مغرب علاوہ سرگشتہ و حیران **علاوہ** یا **الکسوم** شیشہ شراب اور رنگدار شیشے کو بھی کہتے ہیں  
جس سے سونے اور چاندی پر نقاشی کرتے ہیں علاوہ لفظی ترجمہ اچانک لیکن یہاں کا لفظ بروئے کیلئے آیا ہے  
علاوہ تیرہ سیلاب و تاریک علاوہ ایک قسم کا ریشمی کپڑا جو کہ بڑا باریک ہوتا ہے۔ بمعنی ہندگ قدر



شہنشاہ ہے کہ شاہانہ از دیدہ خواب برنید  
 دل تر سا بھی داند کز او گیشش تہہ کرد  
 خلافت بد سگال از ابد انگو نہ، می بکشد  
 دل خار از بیم تیغ او خوں گشت پنداری  
 امید خلق خواص است و دیدار دست را داد  
 گذر گاہ سپاهش را نداد دعا لے ساحت  
 گر اسکر چنوبو وی بملک و لشکر و یازو  
 جہاں را برترین جایست زیر پائے تختش  
 صفات قصر او بشیند خور ایکہ وزاں پس  
 زباں از بہر آں باید کہ خوانی ملح او امر و  
 چو مدحش گفت نتوانی چہ گو یا و چہ ناگو یا  
 بیاد ہر کہ اندیشد ز گنجش برتریں قیمت  
 نہ خشم و قوتش جائے کہ اندیشد دل بخرد  
 و خشمش تلخ تر چینیے نباشد در جہاں ہرگز  
 نہ آتش را بود کہ می نہ آہن را بود قوت  
 دل اعدائے او سنگست لیکن سنگ آہن کش  
 ای شاہ ہے کہ از شاہاں نیامد کس ترا ہمسر  
 بہر می خوردنی چنداں بجا برد تو دپاشی  
 امیرا خسرو اشاہا ہمانا عہد گردستی

نہیم نہ منی گززش بجا بلاق و حب با  
 لباس سوگواراں زان قبل پوشد ہی تر سا  
 کہ ہنگام مہوم اندر بیاباں تشنہ را گرما  
 کہ آتش رنگ خوں دارد چو بیرون آید از خار  
 بکام خویش برگیرد گہر خواص از دریا  
 تمامی ظل چترش را نداد کشورے پینا  
 نگشتی عاصی اندر امر او دارای بن دارا  
 چناں چوں برترین بر حسب مرخص شد از جلا  
 خیال قصر او بیند بجلد اندر ہنرے حورا  
 و چشم از بہر آں باید کہ بینی روی او فردا  
 چو رویش دید نتوانی چہ بینا و چہ نابینا  
 خلاق را ہمہ قیمت شد اندر گنج او مانا  
 نہ جو دو ہمتش جائے کہ اندیشد دل دانا  
 ز تلخی خشم او سنگست اگر بلو اشود حلوا  
 نہ دریا را بود راوی نہ گرد و نہ را بود بالا  
 از آں پیکان او ہرگز بخوید جز دل اعدا  
 ایامیری کہ از میراں نباشد کس ترا ہمتنا  
 کہ از بس رنگ درد تو سلب نہیں شود بر ما  
 کہ گنجے را بر افشانی چو بر کف بر نہی صہبا

عاجا بکسا۔ بغم بائے موجودہ و میں مہملہ۔ ایک شہر کا نام ہے جو کہ سرحد مغرب میں ہے۔ اور بعض کہتے ہیں کہ عالم شمال میں ایک شہر ہے عاجا بکسا۔ مشرق کے حدود میں ایک شہر ہے اور عالم شمال میں ایک شہر کا نام ہے عاجا دارا ابن دارا از امرش عاصی نہ گشتے دارا ایک عجی بادشاہ ایران کا نام ہے جو کہ سکندر نے دیگیں کیا تھا۔ عاصی اسم فاعل ہے عصیان سے جو کہ معنی گنہگار ہیں عاصی دراصل ہے آہن کش۔ ایک قسم کا پتھر ہوتا ہے جو کہ لوہے کو اپنی طرف کھینچ لیتا ہے اور اسے سنگ آہن کہتے ہیں



تو از دیدار مادر بختان شادان شوی با  
طواف شاعران بنیم بگرد قصر تو دایم  
ز نسل آدم و حوا نماند اندر جمال شای  
هر آنکس کو زبان دارد همیشه آفرین خواند  
ز شایان همه گیتی ثنا گفتن ترا شاید  
همی تا در شب تادی ستاره نابد اگر دوش  
گئے چوں آینه چینی نمائند ماه و بهفت  
عدیل شاد کامی باش و جفت ملکات باقی  
میاں مجلس شادی می روشن شان دائم

که هرگز نیم از آن وامق نگشت اندیدن خدا  
همانا قصر تو کعبه است و گرد قصر تو بطحا  
که پیش تو جیس بر خاک نهاده است چون لا  
بر آنکو آفرین تو بیک لفظی گفت را ملا  
که لفظ اندر شنائی تو همه کسیر شود غرا  
چو بر دیبائی فیروزه فشانی تو لولا لا  
گئے چوں مهره سیمین نمائند زهره زهره  
قوس کامگاری باش و یار دولت بر نما  
که از دست بت خلع که از دست بت یغما

## در مدح خواجه امیر سید اسعد وزیر گوید

نیلگون پرده بر کشید هوا  
ابدان گشت نیلگون دیدار  
چند بور شکسته بسته شود  
روح یا قوت زرد گشت باغ  
بینوا گشت باغ مینارنگ  
مطرب بینوا توانزند  
گرنه عاشق شده است برگرفت  
باور آکیمائے سوده که داد

باغ بنوشت مفرش در بیا  
واسماں گشت سیمگون سیما  
گر بر اندازی آب را بهسوا  
بر درختان صیغفہ مینا  
تا در و زارغ برگرفت تو  
اندر اں مجلسی که نیست تو  
از چرخ زرد گشت و پشت و توان  
که از او زرد شد گشت کیا

بطحا نام مکہ منظر ہے۔

در اصل زمین کو کہنے ہیں جس سے کہ پانی بہتا ہوا اور اسمیں  
منگیزی بہت ہوں علامہ ملا عبد ازلفات اضراد و اینما مراد بندہ (نوکر) ہے علی زہرہ ایک  
تاسے کا نام ہے جسکو سعد اصغر بھی کہتے ہیں اور یہی خیال غالب ادا کرتا ہے غالب علی  
کے ایک شہر کا نام ہے جس کے آدمی خوبصورت ہوتے ہیں علی نوشت ماضی مطلق مصدر نوشتن  
لینے کے ہیں علی دیدار رخسار علی ساد بالا ال بمعنی خالص۔ جیسے زرساد ہ



گر گیا زرد گشت باک مدار  
 خواجہ سید اسعد آنکہ از دست  
 آنکہ بارای او یکبیت قدر  
 زیر تدبیر محکمش آفتاق  
 تا بدریا رسید با وسخاش  
 کل جود است دست اود اتم  
 ہر کہ امر فر کرد خدمت او  
 ہر کہ خالی شد از عنایت او  
 ز اثران را امرای او حرم است  
 ہر کہ تنہا شود ز خدمت او  
 جزو بر او ساز و از نیست مدح  
 اقربین خدائے باد بر او  
 بابہا گشت صدر و بالش از او  
 او کند فرق نیک را از بد  
 خاطر من مگر بمہد حست او  
 گرچہ دو رم بتن ز خدمت او  
 ہر زمان مدحت فرستم نو  
 او سزاوار تر بمہد و ثناست  
 ای ستودہ خوی و ستودہ سخن

بس بود سرخ روی خواجہ ما  
 ہرچہ سعاد است زیر ہفت سما  
 آنکہ با امر او یکبیت قضا  
 زیر علام معکمش دنیای  
 در شکست زائش و دیا  
 وال دگر جود ہا از واجہ  
 خدمت او ملک کند فردا  
 عالم او را دہد عنان عنا  
 مسند او منا و صدر صف  
 از ہمہ چیز ہا شود تنہا  
 جز بدو آبدار نیست ثنا  
 کافریں را بلند کرد بنا  
 کہ ثنا زو گرفت فر و بہا  
 او شناسد صواب را ز خطا  
 ندہد بر مدح خلق رضا  
 نکتہ بے بہانہ رسم ہا  
 اے رسانندہ زد و باش ہا  
 جہد کن تا سزا بسزا  
 ای بلند اختر و بلند عطا

۱ معلم - مشتق ہے علم - جسکے معنی نقش کے ہیں -

۲ ساز واد - اصل میں سزاوار ہے - جسکے معنی لائق ہے - قابل

۳ بلند - بقم ہائے موجودہ بمعنی بزرگ



عذر کی تازہ رخ نمود مرا  
ہر زمانے مرا غمی است جدا  
پردہ بردو دیدہ بلیت  
گر بکندہ کنی بدمرغ و دعا  
تا صلیب است قبلہ ترزا  
جاوداں کا مران و کام روا

گر بخد مت نیامدم بر تو  
تازہ در گاہ تو جدا گشتم  
فرقت پردہ تو گشت مرا  
من بدمرغ و دعا زدستم جنگ  
تا نماز است نامہ مومن  
شاد ماں باش و بختیار و عزیز

## در مدح امیر محمد بن محمود بن سبکتگین گوید

ہر کجا زیشان یکے بینی مرا آنجا طلب  
خاصہ باموئے سیاہ تیرہ چون تار یک شب  
ہست معذور از بیا بید زمانے از طرب  
تا شستہ است از دوشش بر شاہد و اثنت لب  
بر لب او بوسہ ہا میداد می دادن عجب  
کو دکان بودند سبیل سینه و زیریں سلب  
با میانہائے تزار زار چوں تند قصب  
وز دلا و میرزی و خوبی چوں ترانہ بو طلب  
دل پر است از آفتوں خسرو و خسرو لب  
سر فرات تا جداران عجب و آن عرب  
ہم لب دار و ملک نادہ بملک ہم حسب

دوست دارم کو دیک سبیل بر بیجاوہ لب  
خاصہ ہارے سپید پاک چوں تابندہ روز  
ہر کہ را ز نیگونہ باشد ماہر و مشکوی  
تا ستادہ است از دو چشم بر نیاید داشت چشم  
گر مر ایں کو دیک بت روی دادستی خدائے  
اے خوشا زین پیشتر کا ندر سر ایم زین صفت  
با سر نہایت سپید گرد چوں تل سمن  
از دلارامی و غرضی چوں غزلہائے شہید  
گر تہی شد زین بتاں اکنون سر اہم پاک نیست  
پادشاہ زادہ محمد خسرو پیروزہ بخت

**خسرو از اگر لب نیکو تر از لب چیزی بود**

ما بندہ مرکبے بس سے جسکے معنی کافی اور اکتفا کنندہ کے ہیں ملا مایہ مومن ملا نشان بینی -  
ملا زمانے شب و روز ملا سلب - جامہ اور لباس جس پر نقش ہوں ملا شہید یعنی ترکستان  
کے مقدس شاعروں سے ہے اسکا نام ابو طلب ہے - اور یہ بڑا ہی گویا تھا - مکے پاک نے شکوہ  
نہی کنم یعنی شکایت نہیں کرتا - کیونکہ میرا دل بڑے بادشاہ یعنی خسرو والا کی تعریف سے بھر پور ہے -



اے قرین آورہ اندر فضل بر خوی ملک  
پیش ازین ہر شاہی و ہر خسروی فرزند را  
بہمن آنگہ رستم را چند کہ شاگرد شد  
پہچناں کینخسرو و اسفندیار گردا  
تو ہم از خردی بدانستی ہمہ فرہنگ  
تو دے داری چو دریا و کفی داری چو ابر  
در ہنر شاگرد خویشی چوں نکو تر سبگری  
ہم خداوند سخا نے ہم خداوند سخن  
جز ملک محمود را ہر خسروے را خسروی  
پادشاہا چوں توئی از پادشاہان جہاں  
فرشاہی چوں تو داری لاجرم شاہی تراست  
عالی بصرہ بنام تو ہمے خواہد خراج  
گرت فرمان آید از سلطان کہ عالی از عراق  
نامہ فتح تو از شام آید دیگر از مصر  
خانہ بے طاغتاں از تیغ تو گرد و خراب  
در بر این سوئے دگر فرمان دہد شمشیر تو  
پہچناں چوں طبع تو بر را مردی شریف است  
اندر اں صحرا کہ خیراں دو لشکر صف کشد  
چشمہ روشن بنیند دیدہ از گرد سپاہ

ای ہزینہ کردہ ملک مال بر نام و نسب  
از پے فرہنگ شاگرد فلان کردی لقب  
تا خصالت بیخبل گشت و فعالیت منتخب  
رستم و ستاں ہمے آموخت فرہنگ و ادب  
ناکشیدہ ذل شاگردی و نادیدہ نقب  
ناں ہمی پاشی جو اہرنیز ہمی باری ذہب  
فضلہائے خویشتن را ہم تو بودستی سبب  
ہم خداوند حسامی ہم خداوند حسب  
ہیچ خسرو را نیاید زین کہ من گفتم غضب  
پادشاہے را بست اے پادشاہ زادہ لب  
من چہ دامن گردن از بیدار نشی غایب رطب  
خاطب بغداد بر نامت ہمے خواند خطب  
گردن گردن کش از نرم گرداں چوں عصب  
منزلے زان تو علواں باشد و دیگر حلب  
گنجائے مغربی از دست تو گرد و غرب  
فسر دگردانند خالی ناگہ میں از قرب  
تیغ تو بر کشتن و خون ریختن گشتہ سغب  
واسماں از پریم خواند برایشاں اقرب  
بانگ متدر نشود گوش از غوکوس و جلب

۱۔ ہزینہ - خرچ - دخل کی ضد ہے ۲۔ بوجہ بے دانشی خار و رطب خائیدن ۳۔ حیوان کے  
تازہ اگے ہوئے بال ۴۔ غریب وطن سے بر کدہ کرنا - دوسرے نسخہ میں غریب بھی ہے ۵۔ سغب  
سجھوکا - ۶۔ اشارہ ہے آیہ کہ جید اقترایت الساعۃ و انشقق القہر ۷۔ چشم روشن  
سورج سے مراد ہے - غرقارے اور کرنا کی آواز کو کہتے ہیں - چلب چنگ -



گشتہ از تیر خدنگ اندر کف مروان بچنگ  
 سیل خون اندر میاں شال رفته و پر خاسته  
 پیغها چون انخوان و رویہا چون شنبلیله  
 چوں ہمائے رایت توروی بنمائند ز دور  
 ناجو یا نشان بجائے نام پسندند ننگ  
 رزمگاہ زیشان چنال گرد کہ پنداری کہ تو  
 جامہ نادوختہ پوشد ہم از روز نخست  
 اے محمد سیرت و نامت محمد ہر کہ او  
 دشمنان تو شریک دشمنان ایہ و ند  
 از قیاس نام تو مرید سگالان ترا  
 گرد بوجہل آل کسے گرد کہ شدیش ز جہل  
 گر کسے گوید من و تو آسمان گوید بدو  
 من ہمید انم یقین گر چہ رجب رافضل مات  
 اے تمامی طالع سعد تو نا کردہ پدید  
 زانکہ زیر پس تو بزخم ہندوی تاب کند

بد سگال تو نہ پیرا من از **سیم حسد**  
 تا چون ویسی بصورت ہر یکے چوں ہم بوند  
 تانازد کامل اندر دائرہ بامنہج  
 شاد ماں باش اسے کریم و در کبری بے ریا  
 دشمنان و حاسدان و بد سگالان ترا

ما ثقب جمع ثقبہ بردن ثقب بمعنی سوراخ ما جب - جمع حباب بلبلہ - ما شعب - ہجیان  
 ما کتب جمع کتبات - بمعنی دوال - تسمہ جسکے ساتھ مشک اور اسکے اجزا سینے ہیں ما کامل  
 وافر و مقصوب - علم عروض کے چار بحر و کاناں ہے - یہاں چاروں بحر و کی ترتیب سے استقام  
 مراد ہے

در قما چوں کاغذ آماج سلطان پر ثقب  
 بر سر خرمن چھو از بیجاہ گنبد با جلیب  
 آل ز خون خلق و ایس از نیم تاراج و تعب  
 زان دولشکر در زمان نبشیدن آشوب و شغب  
 پیش دستان شال ہمے پیشی کنند اندر حرب  
 انشی و باد و ایشان گاہ و آن صحر اخبث  
 ہر کسے کور اگر رفت از ہیبت تیغ تو تب  
 از محمد بانہ گرد و باز گشت از دین رب  
 بر تو یک یک رائے گیتی برگرفتند و جب  
 گاہ بوجہل عین خوانیم و گاہے بولہب  
 بولہب را بر خود آل خواند کہ پسند و لب  
 تو چو او باشی اگر باشد روا کہ ہمجو حبت  
 یکشب از ماہ مبارک پز می لفظ رجب  
 دشمنانت چوں ستارہ بر فلک پیر و زنب  
 کر و خوامی گردن ہر بد سگالے را ادب  
 باز نشاند ہمے و گردن خویش از کتب  
 شیر و شیر و دیرو دیرو زبرد و زبرد و جب  
 تا نباشد و افراندر دائرہ بامنہج  
 بادشاہ باش اسے جواد و در جواد بے ریب  
 مرگ اندر یکسی و زندگانی در تعب

ما ثقب جمع ثقبہ بردن ثقب بمعنی سوراخ ما جب - جمع حباب بلبلہ - ما شعب - ہجیان  
 ما کتب جمع کتبات - بمعنی دوال - تسمہ جسکے ساتھ مشک اور اسکے اجزا سینے ہیں ما کامل  
 وافر و مقصوب - علم عروض کے چار بحر و کاناں ہے - یہاں چاروں بحر و کی ترتیب سے استقام  
 مراد ہے



# درمدح میرالو احمد محمد بن محمود بن ناصر الدین

تابردی از دل و از چشم من آرام و خواب  
 عشق تو با چار چیزم یار دار و هشت چیز  
 بارحم زرو ز بر و بادلم اندوه و غم  
 وین عجایب تر که چوں این هشت با من بار کرد  
 راحت و آرام روح و دانش و تسکین دل  
 درگ و اندر تن و اندر دل و در چشم من  
 رنج دار بجائے خون و درد دار بجائے روح  
 این تنم از بهر تو چوں برگ بیدار خزان  
 روی تو بستر و بر بود و بنیف کند و ببرد  
 خرمی از تو بهار و نازگی از سرخ گل  
 چار چیز تو بنا شد سال و مہ بے ہشت چیز  
 چشم تو بخواب و سرود وی تو بے سیم و گل  
 تاب جعدین و خم زلف تو نشناسم ہی  
 میرالو احمد محمد خسر و ایران زمین  
 از ہنر نام بلند از شرف جاہ و علیض  
 با ہنر دست سخی و با شرف روئے تنگ  
 ہرگز او در چار وقت از چار چیز اندر نہماند  
 عہد ایک زرد گھاس ہے جس کو اسپرک بھی کہتے ہیں۔ زحیر۔ اطلاق شکم یعنی پیٹ کا کھل جانا  
 عہد تنگ یاب۔ نیک یاب عہد تو زی کشان۔ عہد غاب۔ بالفتح اول بمعنی سقط اول  
 بیکار اور اس کے معنی خراب بھی ہیں۔  
 عہد روئی تنگ بجائے نیک ہے +



وقت کردار از توان و وقت پیکار از عدد  
 بهشت چیز اورا ببرد از بهشت بایر بهشت چیز  
 علم او شگ زمین و طبع او لطیف هوا  
 رسم او حسن بهار و لفظ او قدر شکر  
 در دیار کوزگاناں اندر این عمد قریب  
 مسجد آدینه و عالی مستار بمنه  
 از پے خوبی و از بهر صلاح مردمان  
 دولت و اقبال او بے حیل و بے رنج و ذل  
 بهشت چیزش را برابر یافتیم با بهشت چیز  
 تیغ اورا با قضا و نیر او را با تدر  
 حزم اورا با امان و عزم او را با تضر  
 جان خمش ہر زمانے سوئے خویش اندکشد  
 اصل را دی و بزرگی را دو چیز اند و چیز  
 تائید و دین زمین از لاله بر پوشند و را  
 تاج و شہر پور و آید باز کرد و عند لب  
 شاو ماں باد او از این دبیر گاہ اورا غفو  
 چار چیزش را مبادا جا و دانہ چار چیز  
 مدت اورا کران و لشکر اورا عدد

وقت دیدار از عذاب و وقت گذار از جہاں  
 سال و ماہ این بہشت چیز اورا ہم نیست از کتب  
 روی او دیدار ماہ و کف او بر جود سحاب  
 خلق او بازار مشک و خمی او بوی گلاب  
 چار چیز نامور کرد از پے مزد و ثواب  
 سدر و دسود یاب و جوی آب و سراب  
 کشت کرد و اندر بیابانی آب را اندر سراب  
 بوستان و سبز کرد و از سوختہ دشتی خراب  
 ہر یکے زان بہشت سوئے فضل او در و ماں  
 اسپ او را با سپہر و خشت اورا با شہاب  
 لفظ او را با قرآن و حفظ او را با کتاب  
 تیغ او اندر غلاف و تیر او اندر قراب  
 دست او را در عنال و پائی او را در کاب  
 تائید بجاہ آسمان از ابر بر بند و نقاب  
 تاج و فرور و دین در آید بہشت بنماہد غراب  
 دشمنش را بر نکوتر طاعت از ایزد و عتاب  
 این دعا شگفت اگر گرد بہاست منتجاب  
 ملک او را از وال و نعمت او را حساب

ع سال و ماہ این بہشت چیزش را الخ ۲ شہاب۔ ایک قسم کا پتھیا رہے جس کو دوران  
 جنگ دشمن کی طرف پھینکتے ہیں۔ اور پرتاب کرتے ہیں۔

ع قزاق بالکسر۔ تیردان اور ترکش کو کہتے ہیں۔ اور تلوار کے نیام کو بھی کہتے  
 ہیں +



۱۱

# در تہذیب و ولادت پسری از امیر ابو یعقوب

## برادر سلطان محمود

سپیدہ دم کہ ہوا بر درید پردہ شب  
 سپید روز سپہ روی دادہ بود بچین  
 چناں سیاہ و شنی اندکے سپید بروے  
 ہمے نسرو شدہ شمامہ ز مشک سیاہ  
 زہر بدرقہ باشب ہمے شدند بہم  
 ہمے شد از پس شب با ستارگان پرویں  
 ستارہ در شب تاری بدیع تر باشد  
 سپیدہ جامہ برو جامہ کز نمائش بود  
 چو غوطہ خورد در آب کہو مرغ سپید  
 یکے ستارہ بر آمد میان کاخ امیر  
 ستارہ نہ کہ یکے شاخ ملک و میوہ دل  
 یکے پسر کہ بزرگی و بادشاہی را  
 بوقتے آمد کز باختر سپیدہ بام  
 چو دل شکستہ سوار می ہی گریخت سحر  
 ز روئے نیکو بر حکم حال فال زوم  
 بر آمد از سر کہ روز بار دای قصب  
 شب سیاہ سپہ روی دادہ سوے حلب  
 چو زنگی کہ بجنہ کشادہ باشد لب  
 ہمے بر آمد نمے ز عنبر اشہر علی  
 ستارگان کہ ہوائے شبستان مذہب  
 چو ہفت کوکب سمیں بر آہنیں زربت  
 اگر ستارہ ہوا دار شب بود چہ عجب  
 سپید صورت او چو صورت مشوب  
 ز چشم و دیدہ نہال شد در آسمان کوکب  
 کز و جمال فرزد اندر آفرینش رب  
 ستارہ نہ کہ یکے پشت نسل وردی لب  
 بقای اوست و یل و بقای اوست سبب  
 ہی بر آمد و شب بود در جناح ہرب  
 سپیدہ در دم او چوں مبارزی معجب  
 کہ او امیر مہر باشد و امام ادب

۱ سیاہی پر  
 ۲ عنبر اشہب - خالص عنبر کو کہتے ہیں - جبکی سپیدی سیاہی پر  
 ۳ زربب بفتح ہر دو - ایک قسم کی کشتی ہوتی ہے  
 ۴ چو غوطہ زد و د آب - فرہنگ اسدی ۵ جناح بمعنی بازو - لاکن یہاں مراد میل اور اقبال  
 سے ہے - ہرب - بھاگنا - ۶ چو ہر شکستہ



چو خسرو ملک عالم خویش تن محمود  
چو نامور پدر خویش میر ابو یعقوب  
ز دشمنان بتانہ تیغ خویش جہاں  
خدائی در غور ہر کس دہد بہر آنچه دہد  
بخستہ باد بر این خسرو این ججستہ لیسر  
امیر در غور خود یافت این لیسر ز خدای  
امیر سید یوسف بدین دو چیز نمود  
بخامہ بر جگر دوستان چکا بند آب  
بخامہ بر سر زائر نہاد ناز عطا  
بخامہ کرد ولی را امیر زیر مراد  
بخامہ زیر ولی بر گرفت فرشتہ نیاز  
ز بے بملک و مروت سر ملوک بچم  
ہر ازل زمین کہ در او تیغ بر کشتی ز پیام  
ترا بردی و آزادی مہاں سپاہ  
یہ تیغ شاخ فکندی ز کرگ تائبک چند  
عدو بر نرم تو بر مر کیے سوار شود  
از آنکہ تب سوی مردم رسول مرگ بود  
مخالفت تو ہمے مرگ خویش تن طلبد  
ادب ہمہ ملکاں خصم را بحرب کنند

بتیغ در فگند ہزارہا شہر شغریا  
جوار ہا شد و بخت نہ ثیاب و ذہب  
چو روز در گہ مولود او ولایت شہر  
در این حدیث یقینند مرد ماں اغلب  
سپید باد بر او چاودانہ روی حسب  
چو میر باد شرف یافتہ بتیغ و قصید  
ہزار گونہ ہنر ہا و ہر یکے اصوب  
بہ تیغ بر جگر دشمنان فگند لہب  
بہ تیغ بر دل دشمن نہاد قفل خرب  
بہ تیغ کرد عدد راستارہ زیر ذریعہ  
بہ تیغ پیش عدد باز کرد گنج کر ملک  
نہے بخود و سخا سید ملوک عرب  
چہاں بسور ذکر خاک او زوید حب  
ہزار نام بدیع است و صد ہزار لقب  
بہ تیر بیکد ز سیرغ بفت گنی مغلب  
کہ چارہ مر و بود و ست و پای آن مرکب  
مخالفان ترا تہنیت کنند بہ تب  
زہیم آنکہ مراد را کتی بہ تیغ طلب  
بزر سرخ گنی خصم خویش را تو ادب

۱۔ شغب۔ شور و ہجان اور شر ۲۔ ایک قسم کی سنہے۔ کہ جس سے قلم بناتے ہیں  
۳۔ ہر ایک از دگر ۴۔ کرب جمع کرہ۔ غم کی شدت اور سختی۔ جیسے کرب و بلا۔  
۵۔ کرگ۔ لفتح کاف عربی۔ گیند ۶۔ بیلہ۔ ایک قسم کا نیزہ ہے۔ جو کہ بیل کو چاک کی مانند  
ہوتا ہے۔ مغلب۔ چنگال۔ پنچہ ۷۔



بختندی چہ کنی چوں چنیں کنی بہ غضب  
 ز نام کنیت و از نام ملک و نام خطب  
 جز این سہ چیز ندار می در اینجہاں مکتب  
 میان ماہ صیام و میان ماہ رجب  
 نصیب دشمن تو زین جہاں عنایت و عجب  
 کف از شراب و کنار از نگار و دل از طرب  
 پرومی غالبہ زلفتاں یا سمن غمغبن

نہ از آنکہ ترسی از دیک از گری خویشت  
 سہ کہ قصد تو کرد از جہاں سخاوت تو  
 سخاوتی و مردمی کنی و داد و ہی  
 ہمیشہ تا بمیان دومہ بود شہان  
 نصیب تو ز جہاں خرمی و شادی باد  
 نہی مباد سہ چیز تو در جہاں نہ سہ چیز  
 چو باغ بر شگفتہ مجلس تو خرم باد

## در مدح امیر ابو یعقوب یوسف بن ناصر الدین غزنوی گوید

چو سیر گشت سر ز گس غنودہ ز خواب  
 چو سرخ گل بسر اندر کشید سبز دا  
 نہ لالہ باغ پر از شمع بر فروختہ بود  
 بکشت باد خزاں شمع باغ را و روست  
 ہی کنند برنگ و بگونہ سبب و بہی  
 مگر درخت شگفتہ گنہ آدم کرد  
 بر آمد از سر کسار ہا طلائیہ ایر  
 کنوں کنہ ایر چو پر حواصل است ہوا  
 گل کہود فروخت زہر پردہ آب  
 فروکشید رخ ارغواں کہود نقاب  
 نمود باغ بدان شمع ہای خویشت اعجاب  
 اگر ندارد با باد شمع تاباں تاب  
 حکایت رخ و عدد حدیث دوی بابت  
 کہ بچو آدم سریاں ہی شود ز ثیاب  
 چو چو قہار حواصل کہ بر کشتی بطناب  
 چہ داشت باید موی حواصل و سحاب

عاجتندی۔ در اصل خوش فودی کا مخفف ہے۔ علا طیب

۳۔ دودر باب عاشق اور معشوق کے نام ہیں۔ جو کہ بڑے ہی معروف و مشہور

ہیں۔

۴۔ چو موہائے حواصل۔ حواصل کے بالوں کی طرح۔



بجائے لالہ و بولے بہار تازہ . خواہ  
 از آں بخور کہ برد از خصال خسرو بوی  
 از آں نبیند کہ چوں برقتد بجام بلور  
 اگر توانزند بلبل خجسته بس است  
 ببانگ چنگ و ببانگ رباب کرد ہی  
 چو زیر چنگ فرود کرد بلبل مطرب  
 بہار تازہ ہمخور و پیش ازین شب و روز  
 چو مست گشت بر او خواب چو گشت و سخت  
 خزاں سپہ بدر باغ برد و تعلیہ کرد  
 بہار چشم چو بکشتا و خویش تن را دید  
 سپاہ او بہریمت نہاد روی انہیم  
 بگشت گونہ برگ درخت سبز از غم  
 چہ گفت گفت مرا اگر طلب کند روزی  
 خزاں خیرہ پیشمال شود ز کردہ خویش  
 نصیر دولت و دین یوسف بن نادرین  
 یکام آرزوی دشمنان بدست خزاں  
 بہ نیک و بدش از ایزد ہمہ خلایق را  
 کہ باشد آنکہ مراد را خلاف کرد و نکرد  
 بدست اوست ہمہ علم حیدر کردار

نبیند روشن و دود بخور و بوی گلایت  
 از آں نبیند کہ برداشت گونہ از عناب  
 گمان بری کہ نسب دارد از محقق عذاب  
 نوازندہ ما دست مطرب و مضرب  
 ہزار دستان با بلبل خجسته خطاب  
 ہزار دستان بکشا و رود ہای رباب  
 ز دست باغ بجام گل شگفتہ شراب  
 ز بسکہ خورد و باغ شگفتہ بادہ ناب  
 بدان نیت کہ کند خانہ بہار خراب  
 بدست دشمن و خانہ شدہ خراب بیاب  
 شہاب و ارمی رفت ہر یکے بشتاب  
 بگشت گونہ و لرزندہ گشتہ چوں سیاب  
 برادر ملک آن مالک قلوب رقاب  
 چنانکہ بدکن شاں بر صراط روز حساب  
 چراغ اہل ہدی شمسہ الوالا باب  
 مراد و نگذار دچنین پرہیز و عذاب  
 امیر سید یوسف و ہد ثواب و عقاب  
 بغال بدزد بر مسکنش نعیمت عراب  
 بہ نزد اوست ہمہ عدل عمر خطاب

ع۱ بیاب - بتقدیم بآئے موصہ - بروزن خراب اور معنی بے آب کے ہیں - اور بعض  
 نسخوں میں نہاب بھی آیا ہے -

ع۲ نعیمت آواز نازغ - اور نعب بھی آتا ہے - جیسے ہم یہ نعب غراب البین



ایا بیزم کہ آزاده تر ز صد حاتم  
 زمانہ امر ترا اتحاد میرت از حاتم  
 فلک چو غیبیہ خوش ستارہ زان وارد  
 ہمی بروں جہد از آسماں ستارہ بشب  
 در مصیبت خصم از نیت تیغ تست چرا  
 ہزار بار ز دست تو اں مبارک تیغ  
 بستانا کہ چو قاروں فرو شود دیز میں  
 بپسیت تو دل دشمن تو اندر بر  
 ز بوز تو بر مد بر شخ بلند پلنگ  
 ایا طریق خود باز ویدہ از ہر روی  
 شرف کند تو علم و بنا ز از تو ادب  
 نحو اں کتاب سیر زانکہ خوب سیرت تو  
 خدایگانا شاہنشاہا خدا و ندا  
 زمن بشکر تو فضلت ہمی سوال کند  
 بقدر خدمت باشد تو اب شکر و مرا  
 سخاوت تو و کردار ہای خوب تو کرد  
 چو تشنہ گشتنہ و گم بودہ مردی بودم  
 مرا فضل تو آب داد و راہ نمود  
 ہمیشہ تا بتوان یافتن ز علم بخوم

ویا بحر کہ مردانہ تر ز صد سہراب  
 فلک سہرائے ترا حاجیت از حجاب  
 کہ بے گزند بود چوں برا و ز نے شباب  
 ز بیم تیرت و بر قول من دلیل شہاب  
 چرا و بجنید خصماں تو شوند مصاب  
 ز خون دشمن تو کرد روی خویش خضاب  
 بدانگی کہ تو شمشیر بر کشی ز تراب  
 چہاں طپد کہ طپد گوی گرد بر طباط  
 ز باز تو بہر اسد میان ابر عقاب  
 ایا قنون ہمز بر رسیدہ از ہر باب  
 از آنکہ مایہ علمی و قبیلہ آداب  
 بہ از کتاب سیر ساخت صد ہزار کتاب  
 یکے حدیث نبوش از رہی برای صواب  
 سوال فضل ترا چوں دہم بشکر جواب  
 قزوں ز خدمت من دادی ای امیر تو اب  
 چو کوہ روی میان من و نیاز حجاب  
 بطمع آب رواں گرم گاہ سوی ہر آب  
 بہوستانے خوشتر ز روزگار شباب  
 مکاں سیر کو اکب بحکم اسطراب

عائشہ بالغین مجہ - لوہے اور فولاد کے تیر کو کہتے ہیں - جو کہ رزہ اور جوشنی پر  
 نصب کرتے ہیں عا کہ بے درنگ بود گزنی بر او بشتاب دنگ بمعنی ریخ و محنت  
 ہے - قراب بالکسر تلوار کا پیام - عا ایک قسم کا چوگان ہے -

۵۔ یوز - بیتا - جیسے - یوز بھراں آہوئے عیش مرا از پانگندہ (محمود غزنوی)



جہاں بحکم تو دارادور ہنموں تو باد  
 نجستہ باوت و فرختہ ہرکان و بتو  
 چنان کہ ہرگز تا بودہ تنافستہ  
 زطاعت یزدان و محبت سلطان

محول الاحوال و مسبب الاسباب  
 دل برادر ثاد و دل عدوت کباب  
 ہیچ مالی روی از چہار چیز متاب  
 ز مصحف و تشران و زیارت محراب

## در مدح امیر یوسف بن ناصر الدین غزنوی

باغ دیباہ رخ پرند سلب  
 گدہ دہد آب را ز گل خلعت  
 گدہ بہشتی شود پر از حورا  
 بیژم سبز بر فلندہ بلند  
 بوستان گشت چوں ستیق بزم  
 حسد آید بھی ز بس گلہا  
 آب ہرنگ صندل سودہ است  
 سبز گشت از در شمع و شراب  
 ہر گل را بستان گلبن بر  
 بلبلاں گویا خطیبانند  
 باز بر ما وزید باد شمال  
 بوستان شگفتہ پنداری  
 میر یوسف برادر سلطان

لعبر گشت و لبہاش عجب  
 گاہے از آب لالہ را مرکب  
 گدہ سپرے شود پر از کوکب  
 شاخ او کردہ بسیدین مشجب  
 آسمان گشت چوں کہ بود قصب  
 آسمان را از بوستان ہر شب  
 خاک ہم بوی عنبر اشہب  
 روز گشت از در نشاط و طرب  
 زند باقیست با ہزار شعب  
 بر درختاں بھی کنند خطب  
 آن شمال نجستہ پے مرکب  
 دارد از خلعت امیر سلب  
 ناصر علم و دستگیر ادب

عالمیاس اور جامہ

۲ نازک تاروں کا کپڑا ۳ مشجب یا کسر۔ ایک لکڑی جس پر کپڑے پھینکتے ہیں  
 علم۔ از در ایک مفرد کلمہ ہو۔ جس کے معنی لائق اور شائستہ ہے۔

وہ نواب۔ لعل الدلی کو کہتے ہیں۔ شغ۔ شور و میجاں +



جود را عنصر است وقت نشاط  
 خشم او بر تابدی دریا  
 وقت فخر و شرف سخاوت و جود  
 از کف او چنان پراسد بخل  
 زانکہ ہر رنگ رومی دشمن اوست  
 خواستہ بدد و نخواہد شکر  
 ای ترا مردی شریعت و کیش  
 زیر چو کاہست و دست را دو باد  
 خلق را بر تر از پرستش تو  
 ہر کہ را دستگاہ خدمت تست  
 با ہمہ ہمتراں یکسبت یکسب  
 از پسے خدمت مبارک تو  
 مرزا معجز اتناے قدیست  
 روز ہمیجا کہ بر کشتی زنیام  
 نشناسد ز بس طہد مرغ  
 ہر کجا جنگ ساختہ بر خون  
 ہر کہ با تو بجنگ گشت دو چار  
 دشمنست ہر کجا نگاہ کند  
 مسکن دشمن تو بود و بود

عفو را گو ہر است گاہ غضب  
 گر برا وحلم نیستی انقلب  
 بدل و دست او کنند نسب  
 کہ تن آساں تن درست از تب  
 منہد در خستہ انہ پیچ ذہب  
 این صوابست و اندگر اصوب  
 اے ترا جود ملت و مذہب  
 پیش گاہ خزانہ تو مرعب  
 نیست چیزی پس از پرستش رب  
 بس عجب نیست گر بود معجب  
 ہر کہ را خدمت بود مکسب  
 ہمتراں کہتری کنند طلب  
 زیر شمشیر تیز و زیر قصب  
 خنجر ہی چوں زبانہ زکب  
 کہ حمل برج اوست یا عقب  
 بتوال راند ز ورق و ز برب  
 با تلفر نزد او یکسبت بہرب  
 یا نہاں جائے اوست یا مہرب  
 ہر زمین کر او نروید حسب

ع۱ گر سوئے عفو نیستی -

ع۲ خواستہ - سلمان مال و اسباب اور ہر وہ چیز جو کہ دل خواہ دل پسند ہو

ع۳ - مہرب - اسم ظرف مکان - ہوا کے چلنے کی جگہ -

ع۴ - زرب - بفتح اول ایک قسم کی کشتی +



ای باڑا دو گی وینک خڑے  
 آچنہ تو کر وہ پاندک سال  
 باز گیسری بہ تیغ روز شکار  
 باز کر دی بہ تیغ وقت شکار  
 جز تو نگہفت کر گرا بکند  
 بس مبارک کہ زیر گرد تو کرد  
 کشتن شیر شہ زہ بہت  
 تا بود سیستان برابر بست  
 تا بحر اندر است وال و نہنگ  
 شادمانہ زمی و تن آسان باش  
 سال امسال تو ز پارا جود  
 می ستاں از کف بناں چگل  
 آنکہ ز نقش چو خوشہ عنب است  
 دائم از مطرباں خویش بزم  
 شاعرانت چو روڈ کی و شہید

نہ عجم چوں تو دیدہ و نہ عرب  
 اندر اخبار خواندہ نیست و ہست  
 کرگ را شاخ و شیر را مخلب  
 پیل را ناب و استخوان و عصب  
 ای ترا میر کرگ گیر لقب  
 پشت چوں پشت مردم احد لب  
 چشم زخم توشتاہ بود سبب  
 تا بود اکسب برابر خشب  
 تا بگردوں براست راس و ذنب  
 بعد و باڑ دار رنج و تعب  
 روز امروز تو زوی اطیب  
 لالہ رخسار و یاسمین غیب  
 لبش از رنگ پچو آب عزت  
 غزل شاعران خویش طلب  
 مطربانت چو ہر کش و سرکب

## در مدح عصہ الدولہ امیر لویف برادر سلطان محمود

روزہ از خیمہ مادوش بھی شد بشتاب  
 قوم را گفتم چو مید شما با سہ نبیند

علاء الدین - چند صحابیوں کے نام ہیں۔ احد ایک محدث کا نام ہے۔ علا کرگ - یکاف تازی و  
 کاف فارسی دوم - گینڈا - ایک جانور ہے جس کے ماتھے میں سینگ ہوتے ہیں۔ اور اس کے  
 چڑے کی ڈھالیں بنتی ہیں۔ اسے کرگدیان بھی کہتے ہیں علا احد برون افضل اس آدمی کہ کہتے ہیں

جسکی چیمہ گیزی ہر علا کش ایک شہر کا نام ہے جو کہ خرمی کے نزدیک ہے علا - ایک قسم کی مچھلی ہوتی ہے  
 جسکو انگریزی میں ( ) کہتے ہیں علا جسکا رنگ الگو جیسا ہو علا سرکش اور سرکب کے نام ہیں  
 جو کہ اپنے زمانہ میں بے نظیر تھے



چه توان کرد اگر روزه زمار وی بتافت  
 چه شود گر برود گو برود نیک خرام  
 روزه آزادی تن جوید او را چسبم  
 عید بر مای آسوده نمی عرض کند  
 گر همه روی جهان زرد شد از رحمت او  
 گوشه می کند از باد کنول پیتی مست  
 مغز ما روزه پیوسته تپه کرد لبوخت  
 بسر چنگ نمی بر کشد ابریشم چنگ  
 هر دو چون ساخته گردند بر میر شوند  
 میر یوسف عضد الدوله یاری ده دین  
 آنکه صد فضل قبول دارد و هرگز بیکسی  
 خوشی تن را چه ستاید چو ستوده است بفضل  
 از همه شاهان او را بهم آمد بهجاس  
 هنرش را به حقیقت نتوان یافت کراں  
 گر سخن گوید تو گویشش نمی دارد و  
 سخن نیکوی ما و سخن او ز قیاس  
 گر سخن گوید آب سخن ما برود  
 در رسیده است بعلم و بر سیده سخن  
 هر که گوید ملک عالم معلوم شود

نتوان گفت مرا و را که زمار وی متاب  
 رفتن او بر ماند همگان از عذاب  
 چو اسیران نتوان بست مرا و را بطناب  
 روزه ما را چو بخیلان بترجم دهد آب  
 شکر لند که کنم سرخ رخ از باد ناپ  
 مفتی شهر که بد محتکف اندر محراب  
 بو که باز بر می راست کند در دو باب  
 ما و این عید گرامی بسماع و می تاب  
 و ز بر میر بیاید بر مابشتاب  
 لشکر ارامی شه شرق و خداوند رقاب  
 خوشی تن را استود دست و نکر دست اعجاب  
 چه نیاز است سیه موی جواز از جناب  
 شرف دست بهتر با شرف دست کتاب  
 سخنش را بتکلف نتوان داد جواب  
 تا سخنها شنوی پاکت از در خوشاب  
 همچنان باشد چو گرد بنزدیک سحاب  
 بشود قور ستاره چو بر آید ما متباب  
 پیش بین نیش باندیشه زود اندر باب  
 کاندیس لفظ مخاطب را با دست خطاب

عزیر بالکسر - بم کی صندھے - آواز کے اُتار اور چڑھاؤ کا نام ہے -



آنچه او یابد مخلوق ندیده است بخواب  
 بمیان هنر و بازی او هیچ حجاب  
 آن بزرگی که ہمی یافت بپردی سهراب  
 ملک دیرینه چو مرغ زده در چنگ عقاب  
 نیست ممکن که شود هرگز چون بازغراب  
 پسران خاست چنین پیش رواند هر باب  
 نام او زنده بود دائم تار و حساب  
 مکناد فلک پر شده این خانه خراب  
 برکت میرے سرخ چو یافت مواب  
 و ز خداوند جهان یافته بسیار ثواب

گر سزاوار هوا کام هوا یابد و بس  
 هنر آنجا است کجا بازی او باشد و نیست  
 چشم دارم ز خداوند که او خواهد یافت  
 بر نیاید بر ضامی ملک از چنگ ملوک  
 همه خواهند که با شمشیر و تیغ و بنود  
 نیک بخت آن ملک تا صردین بود و کزاد  
 بچنین بار خدایان و بچونین خلقال  
 تا همی زیر فلک حسنه آباد بود  
 دولت میر قوی با دو تن میر قوی  
 شادمان باد بدین عید و بدان روزه که داشت

## در مدح خواجہ حلیل عبد الرزاق بن احمد بن حسن

همی دوید بگرد دل بر آفتاب طلب  
 تزار گشته ز عشق و گداخته ز تعب  
 نشاط کرد و طرب کرد و بود جای طرب  
 بروی روشن او چشم تیره چون شب  
 گذارد کرد بدین در همه دور و دوشب  
 ز عشق هر که بخل شد از مدار عجب  
 فرد کشید بر آن روی او کیو و قصب

ز آفتاب جدا بود ماه چپتیں شب  
 خمیده گشته ز بجران و زرد گشته ز غم  
 چو آفتاب طلب نزد آفتاب رسید  
 فرو نشست بر آفتاب در روشن کرد  
 چو ماه دل شده با آفتاب روشن روی  
 شدگان همه آگه شدند و ماه بخل  
 بر آسمان شب دوشین نماز شام بگاہ

علاء سہراب ایک ایرانی پہلوان کا نام ہے۔ جو کہ رستم کا بیٹا تھا۔ اور اس کی ماں کا نام تہمتہ تھا  
 رستم نے اس کو بے خبری میں قتل کر ڈالا۔ اور بہت ہی غمگین اور بے قرار ہوا۔  
 علاء از چنگ عقاب۔

علاء چو ماه نوشدد بود۔ یعنی نئے چاند کی مانند تھا۔



اگر کہ دور شد از آفتاب ماه رواست  
 بدیں طرب ہمہ شب دوش تا سپیدہ بام  
 نماز شام ہمہ نیکو اں بعید شدند  
 بنفشہ زلف من اندر میان نشان گفتی  
 تو دور ہر کہ مرا و را بدید پیر و جوان  
 بعید رفت بیک نام و باز گشت ز عید  
 ہوا ہزار فر و نشت و مراد و ہواست  
 ہوا ی صحبت آل ماہروی غالبہ موی  
 جلیل عبد الرزاق احمد آنکہ بر شش  
 امید خدمت آنخواجہ پشت راست کند  
 کمینہ مرغی کہ باغ او بدشت شود  
 بروز معرکہ باد شمن خدائے علی  
 گئے کہ علم افادت کند سجود کند  
 برہنہ گشتن روی ماہ از نقاب کیود  
 ستارگان ہمہ خوانند نام او کہ پوند  
 چنانکہ ماہ ہمہ آرزو کنند کہ بود  
 ز بیم جودش بخل از جہاں ہزیمت کرد  
 عطا فر وں کند آنکہ کہ او شدی نوید  
 بزرگو ار عطا ہائے او خطیبانند

ز دور گشتن اوتانہ گشت ماہ عرب  
 ہی ز کوس غریب آید و زیوق شغب  
 طرب کنان و تماشا کنان و خندان لب  
 چو ماہ بود و دگر نیکو اں ہمہ کو کب  
 بخوب تر لبتی گفت سید امر حب  
 نہاد خلق مراد را ہزار گونہ لقب  
 و زان دو دور نہانم شدن پہنچ سبب  
 ہوائے خدمت آل خواجہ بزرگ نسب  
 ز جاں عزیز تر نہ اہل علم و اہل ادب  
 برآں کیسکہ مراد را زمانہ کرد احد لب  
 ز چنگ باز بمقتار برگشت مخلص  
 بدو الفقار نکرد آنچه او کند نقیب  
 ز بس فصاحت او پیش اور و اں و ہر لب  
 حلال کرد بہا بر حرام کردہ رب  
 بزرگ مرکب او بر کو اکب و منتقب  
 مراسپ او را آرائش لگام و یلعب  
 ہزیمتی را افسوں زندہ گشت ہر ب  
 گناہ پیش کند عفو چوں گرفت غضب  
 ہی کنند بر او ہر کجا رسد خطب

علا غریب۔ سبب ناک آواز کو کہتے ہیں۔ شغب۔ شور و میحاج علا احد ب حسن کی

پیٹھ کیڑی ہوئے مخلص۔ پرندوں کا پنجرہ۔

علا ایک محدث کا نام ہے۔ اور بعض صحابہ کا نام ہے۔

علا یلب۔ بیائے تختائی۔ زرہ چرمیں۔ چمڑے کی زرہ۔



گداز نیاید از بحر جو او خورشید  
 یا سپهر برین مرکب تو را میسران  
 مخالفان ترا بر سپهر تا بزیستد  
 اگر مخالف تو روز نشاند اندر بارغ  
 بدان زمین که بداندیش تو گذشته بود  
 کلاه داری و دل داری و نسب داری  
 بر آسمان بزمینی تو قدر وین عجبست  
 تو بحر جود می و خلق تو عنبر و شگفت  
 اگر بنخش باد سحابت تو وزد  
 چنانکه گر بحلب مجلس تو یاد کنند  
 همیشه تا دو جمادی بود پس دوریج  
 همیشه تا نبود حنانه ز حل میزان  
 جهان یکام تو با دو فلک مطیع تو باد  
 نجسته بادت عید و چو عید باد مدام  
 اگر زمانه بدواند را فکرت ز بزم علی  
 چنانکه نجم ز حل همت مر ترا مرکب  
 بروں نیاید هرگز ستارشان ز ذنب  
 بوقت بار غنا بردهد بجای عنبر  
 عجب نباشد اگر تا ابد ز دید حب  
 بدین سه چیز بود فخر هنر از اغلب  
 عجب تر آنکه بدین قدر میتی معجب  
 از آنکه زایش بحر است عنبر اشهب علی  
 مکان زربشود خانه بر که بنخش  
 سرش شک شود خاک بر زمین حلب  
 بود پس دو جمادی روزه ماه رجب  
 چنان کجا نبود برج مشتری عقرب  
 موافق از تو براحت عدد و تو یکرب  
 همیشه روز و شب تو ز یکدگر اطیب

## در مدح یحیی بن الدوله سلطان محمود سبکتگین گوید

اے ملک گیتی گیتی تراست  
 در غر تو باشد و کردار تو  
 حکم تو بر هر چه تو گوئی رواست  
 نام تو محمود بحق کرده اند  
 هر چه در این گیتی مدح و ثناست  
 نام چنین باید با فضل راست

ع ۱ ایک قسم کی کشتی ہے۔

ع ۲ عنبر اشهب ایک قسم کا عنبر ہے۔ جس کی سپیدی سیاہی پر غالب ہوتی ہے۔

ع ۳ وز در کردار تست۔ از در۔ لائق اور سزاوار۔



طاعت تو نیست آترا کہ او  
 ہر کہ ترا عصیاں آرد پدید  
 از پے کم کردن بد مذہبیاں  
 سال و ماہ اندر سفری خضر وار  
 ایزد کام تو بجا صل کند  
 تا سر آناں چو گیب بد روی  
 ای ملکی کن تو بہر کشوری  
 گرد سپاہ تو گجا بگذرد  
 ہر کہ وفا دار تو باشد بطبع  
 واکہ دو تا باشد با تو بدل  
 گرچہ حریصے تو بچنگ ملوک  
 تیغ تو روی ملکاں دیدہ نیست  
 ہر کہ بنگریز دو شوخی کند  
 میری از بہر تو کم کردہ راہ  
 برد تو راہ گریزیش نیست  
 نعمت ایزد راستا کہ نمود  
 کافر نعمت شد و ناپاس گشت  
 ایزد بگماشت ترا تا بہ تو  
 پہنچ کسے را نہ تو بدندانہ است

مقصد و پاک دل و پارساست  
 کافر گردد اگر از اولیاست  
 مدد دل تو روز و شب اندیشہ است  
 خواب کہ و جامی تو مہد صباست  
 بارہیاں را شب و روز ایند رعاست  
 کایشاں گویند جہاں چوں گیت  
 بہرہ بیدیناں گر بزم و عناست  
 چشم مسلماناں تو تیاست  
 ہرچہ امیدست مرا و روافست  
 نادل و زنداں با و دو تاست  
 و رچہ ترا پیشہ ہمیشہ و غاست  
 طاقت پیکار تو ایشہ کہ راست  
 مستحق ہر بدی و ہر بلاست  
 و رچہ بہر گوشہ دہری نہماست  
 آمدن او نہ بکام و ہواست  
 گفت چنین نعمت زیبا راست  
 کافر نعمت را شدت جزا است  
 نعمت او گم شد و دولت بگاست  
 کونہ بدان و نہ بترزان سزا است



حصن خدا نیست شہا حصن تو  
 بستہ ایزد بود از فعل خویش  
 ملک رمی از قمر مطیال بستہ دی  
 آنچه بری کردی ہرگز کہ کرد  
 لاف زناتے را کردی بدست  
 شیرندار و دل و بازوی ما  
 روز مصاف و گہ ناموس و ننگ  
 ہر کہ بما قصد کند پیش ما  
 ازین دندان بکند ہر کہ ہست  
 ایں ہمہ گفتند و لیکن کنوں  
 حاجب تو چون بدر رمی رسید  
 ہمو ز نانشاں بگر فتنی ہمہ  
 آنکہ سقط گفت ہمہ بر ملا  
 دار فرو بردی باری دولیت  
 ہر کہ از ایشان بہوی کار کرد  
 بسکہ ہمینہ و بگویند کایں  
 ایں را خانہ بظلال معدنست  
 بیج شمشے باتو نیار و خجید  
 تنہیت آوردن نزدیک تو

حصن تو دور از قدر و اقتضا است  
 ہر کہ بہ بند تو ملک مبتلاست  
 میل تو اکنون بمناد صفاست  
 یا تمننا کہ توانست خواست  
 کایشاں گفتند جہاں ان ماست  
 کوشش ما بردل و بازو گواست  
 ہر یکے از ما چو یکے اژدہاست  
 زود جہد گر کہ عمد یا خطا است  
 آنچه بدایاں اندر مارا رضا است  
 گفتہ و ناگفتہ ایشان ہبہا است  
 بیچکس از جای تیار است خامت  
 اشتلم ایشان کنوں کجاست  
 کنوں از خوں جبکہ بر ملاست  
 گفتی کایں در غور خوی شہا است  
 بر سر چو بے خشک اندر ہواست  
 دار فلان ہنر و ہماں کیا است  
 و انرا اقطاع فلان روستا است  
 گر چہ کہ با لشکر بے منتہاست  
 از قبل مملکت رمی خطا است

عل دور از تو قضا و قدر است ع قرامطہ ایک بدگیش اور مبدع قوم کا نام ہے۔ جنہوں نے قبلہ کو کعبہ  
 سے پھرا دیا۔ اور مکہ مکرمہ میں قتل عام کیا۔ اور حجر الاسود (ایک سیاہ رنگ کا خانہ کعبہ میں پتھر ہے جس کو حاجی  
 صاحبان بوسہ دیتے ہیں) کو اسکی جگہ سے اٹھا لگئے ع بن دندان۔ مراد اطاعت اور فرمان برداری سے ہے  
 ع اشتلم تندی اور زور و تعدی ع سقط۔ ناموز اور بے ہودہ۔ بر ملا پہلے مصرع میں ظاہر اور علانیہ کے  
 معنی ہیں اور دوسرے مصرع میں بھرے ہوئے کے ہیں ع کیا۔ یکاوت نازی۔ بزرگ اور ہنر ع اقطاع۔ تنول  
 جاگیر وغیرہ۔ محل موجب لہر موسوم +



تہنیت گیتی گویم ترا  
گرچہ نخواہد دل تو آن تست  
دائم و از رائے تو آگہ شدم  
بیچ ملک نیست در ایام تو  
خانہ بیدیناں گیسری ہمہ  
تو چو سلیمانی وری چوں سبا  
نے نے این لفظ نیاید درست  
اصف سخنے ز سبا برگرفت  
معجزہ دولت تست او دبار  
دولت واقیال و بقای تو باد  
گم باد از روی زمین آنکسی

زانکہ ہمہ گیتی چوں ری تراست  
ہرچہ بر از خاک و فردا زماست  
کایں نہ تو انگرہ دلی و از سخاست  
کان ملکی نہ تو مرا و اعطاست  
راست خوی تو چو خوی انبیاست  
حاجب تو آصف بن برخیاست  
معنی این لفظ نہ بر مقتضاست  
تو ملکی کا ورا صد چوں سباست  
دولت تو معجزہ مصطفیٰ است  
چنداں کایں چرخ فلک بقااست  
کا ورا ہر تو ز روی وریاست

## در صفت گوی بازی سلطان محمود و ہمان

### شدنش بخانہ یکے از فرزنداں

ایخوی تو سنودہ و رای تو چوں تو راست  
از کوشش تو شاہ بہر جای ہیبت است  
فضل ترا تمکے نبود منتہا پدید  
چو گال ز روی بشادی بایند گال خویش

دائم ترا بفضل و یازادگی ہواست  
وز بخشش تو میر بہر خانہ نواست  
آنرا کہ از شمارہ بروں شد چہ قہماست  
چو گال زدن ز خلق جہاں مرزا سزااست

علاء آصف بن برجیا۔ حضرت سلیمان علیہ السلام کے وزیر اعظم کا نام تھا۔ اور  
اسم اعظم کے ہونے کی وجہ سے تخت بلقیس کو طرفتہ العین میں حضرت موصوف  
کے پاس لے آیا۔ اور بعض کہتے ہیں۔ کہ بنی اسرائیل کا عالم تھا ۴



گوید کہ قدر و منزلت و مرتبت تراست  
 کا تجامی جائے مرتبت و عز و کبریاست  
 آنجا بگاہ بودن مانہ بدست ماست  
 گوی بہ از ستارہ بجز مرتزا کہ راست  
 تو آگاہی کہ این سخن بنده است راست  
 پیدا بود کہ گوی ترا تا کجا باست  
 گوارا بر آسمان سخن افتاد و نام خاست  
 از آسمان بمنزلت و مرتبت رواست  
 آنکس کہ بندہ تو شد ای شاہ یاد شاست  
 امروز میزبان چو تو اندر جہاں کجاست  
 گوید کہ از خدای مرا این ثمر عطاست  
 چون بنگر و سعادت بدید بدست راست  
 تا این زمین باز کشادہ نہ چوں سماست  
 کایں عادت از ملوک جہاں عادت شاست

## در مدح امیر ابو یعقوب عضد الدولہ یوسف بن ناصر الدین

ہر روز بترکستان عیدی و بہار لیست  
 نقاش بلا نقشب کن و فتنہ نگار لیست  
 باریک میان تو چو از کستان نار لیست

گویی ترا ستارہ تیا نش کن دہمی  
 من خواہ می کہ چوں تو بمیدان شتارمی  
 گر اختیار ما بود آں جای جای تست  
 گوی تو بر ستارہ شرف دار دای امیر  
 این جاہ و این ثمرت تو افز و د گوی تو  
 پیدا بود کہ گوی ترا تا کجا تست  
 گوی بخدمت تو بدیں جا بیکہ رسید  
 گرما کہ بندگان تو با شمیم و بگذریم  
 آنکس کہ بندہ تو شد ای شاہ بندہ نیست  
 امی میزبان شکہ سلطان و آن خویش  
 ہمان تو بکاخ تو بر خی گمان برد  
 چون بنگر و بزرگی بدید بدست چپ  
 تا این سہای روی کشادہ نہ چوں زمی است  
 اندر جہاں تو باش و پدر میزبان خلق

گر چوں تو بترکستان ای ترک نگار لیست  
 و چوں تو بچین کردہ نقاشان نقشب لیست  
 آن رنگ دہاں تو ز پیچادہ بگینی است

عاجوان تو بر حق گمان برد۔

۲ بیجادہ ایک سرخ رنگ کا پتھر ہوتا ہے۔ جسے باقوت بھی کہتے ہیں +



رومی تو مرا روز و شب اندوہ گسار است  
 بر ماہ ترا دو گل سیراب شگفتہ است  
 تو با خدائے ہمہ خواباں خمار می  
 از بہر سہ بوسہ کہ مرا از تو وظیفہ است  
 سہ بوسہ مرا بر تو وظیفہ است و لیکن  
 ای من نہی آنچه ہر گلگون کہ تو گوئی  
 یوسف پس ناصردین آنکے مرا و را  
 از بخشش او در کف ہر زائر گنجیت  
 و در زم درم باری و دینار فشانیت  
 در چاکہ داری و سخاوت ستودہ است  
 بر در گہ او بودن ہر روزی فخریت  
 امی بار خدائے کہ ز دریای کف تو  
 بہ چون بر یکدست تو انباشتہ چاہیت  
 چتر سبہ و رایت تو سایہ فگندہ است  
 از تیر تو در بارہ ہر حصنہ راہیت  
 شمشیر تو پشت سپہ شاہ جہاں را  
 از مہیت تو خصم ترا بر سرو بر تن  
 بدخواہ تو چون ناثر بہ بیند بہر اسد  
 و رخسار بنے بہ بد و دشت تیرسد

علاقتن کے ایک شہر کا نام ہے جہاں کے آدمی بہت ہی خوشگل اور خوب صورت ہوتے ہیں علاء اللہ علیہ  
 نیلہ کہ تو علاء شیار زمین زراعت کیلئے جو بیوں اور ہل سے شیکافنہ کیجاتی ہے۔ ستارہ ضبط شدہ کو کہتے ہیں  
 اور تنگ اور تنگ پانی جوتا ہے جس میں کشتیاں کھڑی رہتی ہیں علاء بارہ قلعہ کی دیواروں کو کہتے ہیں  
 علاء ایک ہتھیار کا نام ہے جو کہ دشمن کی قوت پھینکا جاتا ہے علاء ناثر۔ درخت کا ٹکڑا کہتے ہیں اور سرو سے بھی مراد  
 لینے ہیں جیسے نقد ناثر (قاآنی)



دور فرہ بحیثم آیدش آسیمہ باند  
 در ہر سخن زان تو علمی و سنجائیست  
 کو ہے کہ برا و تر از لہ قادر نشد اورا  
 ای نیزہ تو با بچو در ختنہ کہ مرا ورا  
 ہنگام خزانست و خزاں را بدر اندر  
 بنمودہ ہمہ را ز دل خویش جہاں را  
 بز دست خائبہ تہد پائے بہر گام  
 ز لاغر و پژمرده شد و گو نہ تہہ کرد  
 ہر برگے از و گو نہ رخسار ز ندیست  
 ز گس ملکہ گشت ہمہ انا کہ مرا ورا  
 آن آمدن ایرگستہ نگر از دور  
 ای آنکہ مرا در گہ تو خوشتر جایست  
 تا در بر ہر پستی پیوستہ بلند لیست  
 با دولت فرخندہ ہی باش ہمہ سال  
 بگزارد حق مہر مہ ایشہ کہ مہ ہر

گوید مگر اں از تگ اسب تو غباریست  
 در ہر تکتے زان تو علمی و وقاریست  
 از علم تو یکذرہ سکوتے و قرار یست  
 در ہر گہ ہے از دل بد خواہ تو باریست  
 تو نور بنی زریں ہر جائے بہار یست  
 چوں سادہ دلاں ہر چہ ببارغ اند و تار یست  
 ہر کس کہ تماشا گہ او زیر چنار یست  
 غم را مگر اندر دل ز رزراہ گذار یست  
 ہر شاخے از صورت انگشت زار یست  
 در بارغ ز ہر شاخ و گہ گو نہ نثار یست  
 گوئی ز کلنگاں پرا گندہ قطار یست  
 وی آنکہ مرا خدمت تو برتر کار یست  
 تا در پس ہر لیلے آئندہ نہار یست  
 کایں دولت فرخندہ ترا فرخ یار یست  
 نزدیک تو از بخت تو پیغام گزار یست

## در مدح خواجہ بزرگ احمد بن حسن میمنندی گوید

ای وعدہ تو چوں سر زلفین تو نہ راست  
 چوں دشمنان کرانہ گہ فتنی ز دوستان  
 آں وعدہ ہائے خوش کہ ہی کردہ کجاست  
 تا قول دوستان من اندر تو گشت راست

۱۔ تگ سے معنی دوڑنا کے ہیں۔ جیسے تگ و دو۔

۲۔ کلنگ ایک پرندے کا نام ہے۔ جسکی گردن لمبی اور رنگ نیلا ہوتا ہے۔ اور  
 ایک مختصر آلہ کا نام ہے۔



با من ہمہ حدیث وفا داشتی عجیب  
 دل بر تو بستم و بتولس کردم از جہاں  
 گفتی نرا از من نرسد غم نہ این غم است  
 یا این ہمہ جفا کہ دلم را نمودہ  
 صد عیب داد و این دل مسکین یک ہنر  
 خواجہ بزرگ شمس کفایت احمد حسن  
 ال معطی کہ روز دشب از بہرام نیک  
 از فضلہای صاحب سید سخاکم است  
 اندر ہمہ جہاں بر خلق ہمہ جہاں  
 اینچو اچکان دولت سلطان بہر نماز  
 بادشمنان دولت او دشمنی کنسید  
 تا اول شستہ باشد شاد اندرین مکان  
 آنجا کہ اوست راحت و آرام عالم است  
 اندر سلالمش ہمہ کس را سلامت است  
 ہر چند کس بسر نشود پیش بیچ کس  
 گر بیچ کس بخدمت نیکو سر بود  
 اورا شما بحشم و ذرات نکہ کنید  
 گرچہ بود وزارت او حشمت بزرگ  
 اورا چنانکہ اوست ندانم ہمے ستود

آگہ نبودہ ام کہ ترا پیشہ جز وفاست  
 داند جہاں ز من دل من دیدن تو خاست  
 گفتی ترا جفا ننمایم نہ این جفاست  
 دل بر تو شفیقتہ است ندانم چیں عہد است  
 کوراکہ خدای جہاں از جہاں خواست  
 کہ احسان او ز نعمت او دستگیر است  
 در پوزش مروت و در دادن عطاست  
 ہر چند برترین ہمہ فضلہا سخاست  
 این فضل و این مروت این نعمت آشاست  
 اورا دعا کنید کہ او در خور و عاست  
 از بہر آنکہ دولت او دولت شماست  
 شور و بلا ز جامی تیار دپیامی خاست  
 وانجا کہ نیست او ہمہ شور و ہمہ بلاست  
 و اندر یقاش دولت اسلام را بقاست  
 پیشش بسر شوید و گوید کاین خطاست  
 اورا کنسید خدمت نیکو کہ او نراست  
 او بر ہمہ جہاں و ہمہ چیز پادشاست  
 این حشمت و وزارت او حشمت خداست  
 از چند سال یا ز دل من و بریں غماست

۱ اسلئے کہ تمہارا دشمن جو ہے۔ وہ اُسکا بھی دشمن ہے اس لئے تم کو یہ لازم ہے  
 کہ تم بھی دشمنی کرو۔

۲ غماست۔ یعنی کہ غموں میں ہے +



ابن فضل و این کفایت اورا چه منتهاست  
و این ایمنی و نعمت چندین این گواست  
در ہر دلی نشاط بیفزود و غم بکاست  
گر مشق تو دمر او را ملک رواست  
این نعمت و کرامت و این نیکوئی جزا است  
کاندر ہوا می شاہ دل خواہ چوں ہواست  
باد شمتاں او ہمہ سالہ دلش دوتا است  
در چشم دوستانش چوں سودہ توتیا است

در فضل و در کفایت او چوں رسد سخن  
فرق ہے است بر ملک و بر ہمہ جہاں  
شور جہاں بحسبت خواہ فروشت  
بر ملک و خانہ تو ملک مشفقہ نمود  
آن را کہ ادہی بود اندر ہوا می شاہ  
دائم سلاح خواہ ہوا بادشاہ را  
بادستان شاہ جہاں خواہ بکدست  
بر چشم دشمنانش چوں نوک سوزست

## در مدح میر ابو الفضل فرزند سید الوز را گوید

ہر بلائی کہ بہت جملہ مراست  
دور رخ لعل قام و قامت راست  
ایں ہمہ درد و سختی از دل خاست  
عشق را تیز جابجہ کجاست  
عشق چوں بادشاہ کام رواست  
کنو کرد ہر چہ خواہد و خواست  
خنک انکو ز دام عشق رہاست  
عشق سرتا بہر عذاب و عناست  
نغمہ فرزند سید الوز راست

من ندانم کہ عاشقی چہ بلاست  
زرد و خمیدہ گشتم از غم عشق  
کاشکی دل بنو دیم کہ مرا  
دل بود جای عشق و چوں دل شد  
دل من چوں رعیتی است مطیع  
بر دو بر دو ہر چہ ببیند و وید  
وای انکو بدام عشق آویخت  
عشق بر من در عنایک شاد  
در جہاں سخت تر ز آتش عشق

۱ سودہ - سودن مصدر سے اسم مفعول ہے بمعنی گھسا ہوا۔

۲ زرد و پچھاں گرہ دم از غم عشق - بمعنی خمیدہ اور بیڑ ہا۔



میرا الو افضل گرفتوت و فضل  
 صفتش بہتر کشادہ کف است  
 بسخا نامور تر از دریا  
 دست او ہست ابرو دریا دل  
 بخشش او طبع و گہریت  
 را در مرد و کیم و بے خلل است  
 نیکوئی را ثواب ہفتاد است  
 اندکست این ز فضل او ہر چند  
 آن خواجہ غریب تر کہ از او  
 اثر نعمت و عنایت او  
 او بار اثر یک دولت کرد  
 شعرا را بقیع نعمت کرد  
 ہر تنے ز بار منت او ست  
 او ز جود و ز فضل تنہا نیست  
 طبع او چوں ہواست روشن و پاک  
 ہر کہ با او بد شمنی کوشد  
 تیغ او بر سر مخالف او  
 دشمن او از و بحال نہد  
 گرچہ آباش سیدال بوند  
 در جہاں بے شبہ و بے ہمت است  
 لقبش خواجہ بزرگ عطا ست  
 گرچہ او را کمینہ فضل سخاست  
 ابر شاگرد و نائیش دریا ست  
 بخشش دیگر اں بروی ریاست  
 را و کیخوی و یکدل و یکتا ست  
 از خدا و بر ایں رسول گواست  
 کس نگفتہ است کا ندیش چہ است  
 خدمتے را ہزارگونہ جزا ست  
 بر ہمہ کس چو بنگری پیدا ست  
 دولت خواجہ دولت ادبا ست  
 نعمت خواجہ نعمت شعرا ست  
 ہر زبانی بے شکر او گویا ست  
 در ہمانند خویش تنہا ست  
 روشن و پاک بے بہانہ ہوا ست  
 روز او از قیاس بے فردا ست  
 از خدای جہاں بنشتہ قضا ست  
 در ہمہ بر پریدہ چوں عفا ست  
 او ہر فضل سید آبا ست

عا و ز ہمانند۔ عا بنفشتہ مشتق ہے مصدر بنشتن سے بمعنی لکھنا بنشتہ۔ لکھا ہوا عا عفا یا فتح  
 ایک پرندہ ہے۔ جیسی گردن لمبی ہوتی ہے۔ او بعض کے نزدیک وجود فرضی ہے۔ کیونکہ اسکو کسی نے دیکھا نہیں  
 نقائس الفوں میں لکھا ہے کہ اصحاب الرس کے زمین میں ایک بڑا پرندہ جسکا چہرہ آدمی کی مانند اور چار پاؤں  
 اور قہما قسم کے پر اور گردن بہت لمبی تھی جس جگہ کسی چھوٹے بچہ کو دیکھا یا تھا اٹھالے جاتا تھا۔ اس قوم نے اپنی فقی  
 پیغمبر منطکہ بن صفوان کے پاس شکایت کی۔ انکی دعا سے اسکو کسی چیز پر سے بند کر دیا گیا۔ اور وہاں اڑ رہا تھی وغیرہ لکھا ہے (نفاک)



کہ روایتیں اس قیاس خطاست  
اندراو بیم صاعقہ است و بلاست  
تا ز میں را ف راخی و پہناست  
ہرچہ او را مراد کام و ہواست  
کو حجتہ ہے و حجتہ لقاست  
زہ مرا نیم موی و نیم قباست

دست اور المکن قیاس با بر  
گرچہ گیتی ز ابر تازہ شود  
تا ہوا را کشادگی و خوشی است  
شاو ماں باد و یافتہ ز خدای  
مہر گانش خجستہ باد چنان  
کاندیں مہرگان فرخ ہے

## در مدح ابوالحسن علی بن الفضل المعروف بالبحار

از ہمہ ترکاں چوں ترک من امروز کجاست  
مرو باقد بلندش نہ بلندست و نہ راست  
ہمہ کوشیدن آن ترک بہر و بوقاست  
مشرقی عارض و خورشید رخ و تہرہ لقاست  
اچنان روی زایہ دید عابد خواست  
در بجای دل جاں خواہد بدہم کہ سزااست  
کاین قضایت بر این سر کہ تدام چہ قضاست  
کہ من دلشدہ این اندہ داندیشہ مراست  
تا در او مدحت و زند و زیر الوز رااست  
انکہ از بار خدایاں جہاں پہمناست  
سال و مہ مجلس او مسکن و جای ادباست

ترک من بردل من کام روا گشت رواست  
مشک بازلف سیاحت نہ سیاحت و نہ خوش  
ہمہ نازیدن آن ماہ بدیدار من است  
او من سید و نوشین لب و شیرین سخنست  
روی اورا من از ایزد بدعا خواستہ ام  
دل من خواست ہمی بر کف او دادم دل  
اندراں عشق مرا تیر ملامت مکنید  
مردمان گویند این دلشدہ کیست براو  
در دلم بیچ کسے دست نیابد بہ بدی  
خواجہ سید حجاج علی بن الفضل  
روز و شب در کہ او خانہ اہل ہرست

عاصقہ - وہ بجلی جو زمین پر گرہتی ہے۔ اور جو گرہے اُسے رعد اور کوندنے والی کو برق کہتے ہیں صاعقہ می افتد۔ برق سے درخشند۔ رعد می غرد۔

عہ مہرگان - خدا کا مہینہ ۳ مشتری اور زہرہ دو ستاروں کے نام ہیں۔ دو نو مسعود ہیں اسلئے دو نو ملاکہ سعدین کہتے ہیں۔ اور عارض رخسار کا وہ حصہ جہاں بال ہوں اور بال نہ ہوں اُسے خد کہتے ہیں۔



بسخامروہ صد سالہ ہمے زندہ کند  
 پچو بر شاخ درختان اثر باد بہار  
 پچو ماہمہ از نعمت او بہرہ وریم  
 مردی زندہ بدولیت و سخا زندہ بدو  
 سال و مہ در طلب نعمت و ناز خدمت است  
 ہمہ تازید کش اند دیدن زوار بود  
 گہتری را بر او خدمت جاہ و کرم است  
 خدمت فرخ او باید و رزید امروز  
 بہتران سپے عاشق ہر دہم اند  
 مرد را خدمت یکروزہ آں بار خدای  
 دل خواجہ است کہ ہرگز نگہاید پر م  
 اند پے عرض نگہداشتن و جاہ عریض  
 چونکہ داور بود او داور بغل و غش است  
 ضعفا را بہمہ حالی یا راست و خدای  
 ہم ز بہر ضعفا حال خداوند بسا  
 نامہ کرد سوی خواجہ سید کہ بفضل  
 ہم دل خلق نگہ دارو ہم مال امیر  
 رمضان آمد و دیوان موہبت برداشت  
 مردمان اکنوں دانند کہ چوں باید خفت

ایں سخا معجز عیسیٰ است ہمانانہ سخاست  
 اثر نعمت او بر ہمہ گیتی پیداست  
 پس چونیکو نگریم نعمت او نعمت ماست  
 وین دوزخیز است کہ او ایجاں کام دہو است  
 روز و شب در سخن زار و فندیر عطا است  
 و امتی است او بمثل گوی و زار عذر است  
 خدمتے را بر او نعمت بسیار جز است  
 ہر کہ را آرزوی نعمت و ناز فردا است  
 بس در ہمای وہستست و بر انقول گو است  
 کہ چہ سرف بود و مفرط صد سالہ نواست  
 دل خواجہ نہ دستی کہ ہمانا دریاست  
 خواستہ بردل او خواہ تر از خاک و حملت  
 چونکہ حاکم بود او حاکم بے وی و ریاست  
 یا راست بہر وقت کہ بار ضعفاست  
 پذیرفت و بیفزود و بر آورد و بکا است  
 شغل آں کار کفایت کن کار زراست  
 کار فرمائی چنین در ہمہ آفاق کجاست  
 خلق را گفت مرا شادی از ایام شماست  
 مردمان اکنوں دانند کہ چوں باید خواست

ع۔ عیسیٰ۔ ایک غیر علیہ السلام کا نام ہے جو کہ مریم علیہا السلام کے بیٹے تھے۔ یہ بے باپ پیدا ہوئے تھے  
 اس لئے انکو روح اللہ کہتے ہیں۔ اور انکو دوزین معجز عطا ہوئے تھے۔ مثلاً مادر زاد اندھے کا علاج۔ کورھی  
 کا علاج۔ اور مردہ میں بھی پھونکنے سے روح ڈالتے تھے۔ اس لئے دم عیسے مشہور ہے مثلاً آنکھوں میں پانی ہے  
 ہونٹوں پر مسجائی اور انکو مسیح بھی کہتے ہیں۔ کیونکہ فشتوں نے انکے سر پر تیل ملا تھا۔ خواستہ۔ اسباب و متاع۔  
 حصہ۔ سنگربزہ اور بیت ع۔ مال خداوند



لاجرم برتن و برجان امیر از همه خلق  
گر کسی گوید کافی نزد کامل تر از او  
در جهان با نظر او نه بلا ماند و نه غم  
انہ عالمی چو نہ میں است و برادی جو فلک  
تا فلکها را دور است و بروحبت و نجوم  
تا بسال اندر سه ماه بود فصل ربیع  
مجلس و پیش که از طلعت او فرد مباد  
شادمان باد و نصیبش ز جهان نعمت و ناز  
دیدن ماه نو و عید بد و فرخ باد

## در مدح خواجه ابوبکر حصیری گوید

دل آں ترک نہ اندر خورسیمیں براوست  
بالب شیوین با من سخناں گوید تلخ  
وہ باندازہ کست کار و نگویم کہ مکن  
از ہمہ خلق دل من سوی او وارد میل  
سوراماند آورده گل سوری بار  
مادرش گفت پس زانم سر و دل زاد  
آں رخ چوں گل بشگفتہ و بالائی چو سرو  
خواجہ سید ابوبکر حصیری کہ خدای

ع نظر - بمعنی - حکومت - فضل خصوصیت ہے

ع آں رخ چوں گل نوکندہ بالائے سرو صاحب فہنگ نامری نے اس شعر کو اسی طر  
لکھا ہے - نوکندہ بفتح نون و کاف عربی - گل تباہ - جو کہ ابھی باغ سے توڑا گیا ہو - آ  
پڑمرده نہ ہوا ہو



بہتر محتسماً است و بحسب مت بہ تر ادا  
 ہر کہ از چاکری و خدمت اور پنج برد  
 چاکری کردن او در شرف از میری بہ  
 دشمنی کردن با مرد چنان بخیر و لیست  
 دشمن خواجہ بہال و پر مغرور مباد  
 ہر مخالف کہ بد قصد کند نیست شود  
 آتش دال تو خلافت را در سعتش تب  
 مہر فرزند ی بر خواجہ فکندہ است جہاں  
 دشمن از مہر طمع دارد و بہید گیت  
 او کی بجی است عطا بخش و کریمی کہ مدام  
 کس در این گیتی با دشمن او دوست مباد  
 دل او وقت عطا دادن بجز لیست فراخ  
 نتوان گفت کہ دریای دماں را در گیت  
 از کریمی دل او سیر شود ہرگز نہ  
 دست او بچو در خیت کہ چشم ہمہ خلق  
 بر تن بیچ کس از بیچ ستمگر نبود  
 گر کہت گیر د ساغر بخردش آید نہ  
 ہرچہ د گیتی از معنی خواہند گیت  
 این عطا دادن دائم خوی پیغمبر است  
 سلبے باید تا فخر توان کرد بدال

از ہمہ محتشمان ہر کہ بود کہتر اوست  
 رنج نادیدہ جہاں چاکر و خدمتگر اوست  
 ورنہ چون چشم ہمہ میراں بر چاکر اوست  
 خرد دشمن او در سخن مضمر اوست  
 کہ ہلاک و اجل مورچہ بال و پروا اوست  
 و مثل سعد کلکا ہمہ از اختر اوست  
 کہ مثل چرخ اثیر از تفت خاکستر اوست  
 زانکہ چون مادرانہ خواندہ برادر است  
 کہ جہاں مادر او نیست کہ مایندہ اوست  
 روزی خلق پداں دست ولی پرور اوست  
 کاندہائیت جہاں دشمن خواجہ خود اوست  
 کہ مہ زود رواند طلب معبر اوست  
 نتوان گفت کہ در ہای دگر جزو اوست  
 این شیرینیت کہ در خلقت و در گوہر اوست  
 بہار و بخزاں در گل و برگ و برا اوست  
 آل شتم کہ کف بخشندہ او برزرا اوست  
 آل خروش از کف او ناید کہ ساغرا اوست  
 نام او با صلت بنکو در دفتر اوست  
 خشکست آنکس کو را خوی پیغمبر اوست  
 راوی و فخر و بزرگی سبب مفر اوست

عبارت در دشمن - دشمن لفظ مرکب ہے۔ دو اور دشمن سے۔ دو بمعنی دو اور دشمن بمعنی ضد یعنی وہ دو نو آدمی ایک دوسرے  
 کی ضد ہوتے ہیں اسلئے انکو دو دشمن یا دشمن کہتے ہیں۔ چرخ اثیر - فلک آتش - مایندہ - مادندہ مادرانہ

ہر تینوں لفظوں کے معنی زن پدر کے ہیں۔



مجنری باید بر منتظر پاکیزہ گواہ  
ہمہ خوبی و نکوی بود اور از خدای  
مجنری در خور منظر بہاں مجنرا دست  
وین رہے را کہ ستایشگر و عینا گرا دست  
عبد او فرح و اوشاد بفرخندہ بتے  
کہ گہ استادہ می اندر کف و گہ برد اوست

## در مدح کیمین الدولہ سلطان محمود غزنوی گوید

ہمی تا خسرو غازی خداوند جہاں باشد  
جہاں چوں ملکش آباداں و چوں تختش جواں باشد

جناں باشد جہاں تموارہ تاشاہ اندراں باشد  
ازیرا کو فرشتہ است و فرشتہ در جناں باشد  
بہار از عارض خلش ہمانا نسبتی دارد  
کہ ایدوں و لکشا و دلپسند دولتال باشد

بہار امسال پسنداری کہ از برمش بروں آید  
کہ خمب آید چناں چوں مہر یک دل دوستال باشد  
گلستان بہراں دارد ہمانا شیر خوار سنی  
لباس کو دکان شیر خوارہ بہرناں باشد

کنون کوی و بیابا نرا نیات از عود نر باشد  
کنون شاخ درختال را لباس از پرنیال باشد  
کنون بلبل بشاخ سر و بر توریتہ خواں گردد  
چہای آہواں ہر ساعتہ در گلستان باشد

ع۔ غیناگر۔ گانے بجانے والا ۛ

ع۔ بہراں۔ بمعنی یا قوت۔ اور نازک ریشم کے بافتہ کو بھی کہتے ہیں۔



سحر گاہاں ہزار آواز گلین نالہ برگیر  
چو بیدل عاشقے کز عشق یار اندر فغاں باشد

دخت گل سپیدہ دم بہر بیندہ بنمائند  
ہر آنچ اندہ دل پر خون اور از نہاں باشد

نخستہ باد و بر شاہ این بہار خرم و دایم  
ہمہ آں باد کو را جان و دل ز اں شادمان باشد

شہ شکر گلن محمود کشور گیر کز ہمیش  
رخ اعدائے دین دایم بر نگ زعفران باشد

ہمہ شاہاں بزرگی ز وہی جو بندہ آواز ایزد  
ازیں باشد کہ دایم بر ہوا کا کمران باشد

تیرے کز طاعت اور سر پہ سجد خیرہ سر باشد  
سری کز خدمتش بے بہرہ باشد بر سنان باشد

برنگ زعفران باشد رخ اعدای دین ز انگس  
کجا تیغش ز خون حلقشاں چوں ارغواں باشد

بجز دریا نخواندی کس کف گوہر نشانش را  
اگر نہ بجز آں بودی کہ دریا را کراں باشد

ہمانا دست گوہر یار او جانست و را دی تن  
بے را دی با و زندہ است و تن زندہ بجاں باشد

اگر بر چیز بخشیدہ ز بخشندہ نشان بودی  
نہ بینی هیچ دیناری کز او نہ صد نشان باشد

علا ہزار آواز - ہزار داستان اور بلبل سے مراد ہے مگر کسے کز طاعت اور سر پہ سجد خیرہ سر باشد  
کسے کز خدمتش باہرہ باشد بے زیاں باشد جو کوئی اسکی اطاعت سے سرگردانی کرے۔ وہ خیرہ سر ہو  
اصدہ جو کہ اس کی خدمت سے باہرہ ہوا اسکو کوئی گھٹا نہ ہو۔ +



چہارم آسمان گوئی ز رایش نسبتے دارد  
کہ غور شید در خشاں بر چہارم آسمان باشد

گراں کوہ از گراں علمش پدید آید و گرنامد  
چرا مانند علم او گراں سنگش گراں باشد

بنامزد گوہر پولاد بر ہر گوہر و زیبید  
ہاں منفرد کہ از پولاد در شش راستاں باشد

وے چون روی او بیند قزول سازد دغا عمرش  
و گر چہ ز این جہاں تا آنجانش یکدماں باشد

عدو چون تیغ او بیند بجاں اورا نریاں آید  
اگر چہ چشمہ حیواں عدو را در دہاں باشد

خداکش تیز رو پیکے کہ از رفتن نیاساید  
ولیکن مترنش تا باشد اندر استخوان باشد

عدوی شاہ مشرق را بسوز و ہر زمانے دل  
بسوز و آں وے کاتش مرا وادرمیاں باشد

دل اعدائے او سنگست از آتشت اندر آتشت  
نہ بینی کاتش سوزاں رنگ اندر نہاں باشد

دل اعدائش از آں آتشت کہ دارد سوختہ گردو  
ولیکن سنگ از آں آتشت کہ دارد بے زیاں باشد

نباید **جست** جز ہر ش کے راکش خرد باشد

نباید خواند جز مدحش کے راکش زباں باشد

علا رخش - نیزہ - ستان - ہر سیزہ - علا خدا نگ - تیر - ایک درخت کا نام ہے - جس کی کٹڑی

بہت ہی مضبوط ہوتی ہے اس سے نیزے اور تیر بناتے ہیں \*

علا کے کورا خرد - کے کورا زبان \*



اگرچہ شاعر استارواں آسا سخن گوید  
جز اندر مدحت او آں سخننا بے رواں باشد

سخن آں خوبتر باشد کہ اندر مدح او گوئی  
گل آں بویندہ تر باشد کہ اندر بدستیاں باشد

مدحیش گوہر است و طبع مداحاں مراں لاکاں  
گرامی گوہر آن باشد کہ آنرا طبع کاں باشد

ندیدہ است اندر اخبار ملوک ادراقریں ہرگز  
کسے کو را حدیث از خسرواں باستان باشد

نہ ہرگز کو بملک اندر مکیں باشد ملک باشد  
نہ نیلو فر بود ہر گل کہ اندر آب داں باشد

ملک باید کہ اندر رزم گاہ شکر شکن باشد  
ملک باید کہ اندر بزم گاہ گوہر فشاں باشد

ملک یا راستی باید ملک با داد و دیں باشد  
ملک باید کہ اندر ہر طریقے تکتہ داں باشد

ملک خواہد وزیر می چوں نظام الدین کہ ہموارہ  
ز بہرویں بجنگ اندر دل ہندوستان باشد

ملک باید کہ چوں محمود باشد در گہ دعوی  
ہمہ کردار او برہان و معنی و بیباں باشد

شکار گرگ کس کردست جز محمود لا فاشد  
جز او را با چنان حیواں کہ از در و توآں باشد

علا گل آں شاکستہ تر -

علا کرگ یکا کاف عربی - کہ گدن - گیندا - ایک جانور جسکے ماتھے میں سینک ہوتا ہے ۔ اور  
اسکی کھال کی کھالیں بنتی ہیں ۔



چگونه هول حیوانی ز بالا در تریان پیلی  
گجاییلی تریان زوتا جهان باشد جهان باشد

نه با داست و بر فتن همسر یاد سبک باشد

نه پلست و ببالا همیر پیل دمان باشد

بگردار درخت سوخته شاخی به بینی پر

سیاه و سخت چوتان چون دل نامهربان باشد

بسیلی ماند ار مر سیل رایشک و سرو باشد

بگوهی ماند ار مر کوه را جان و روان باشد

ز دشمن کین کشد گرد شمنش چرخ برین باشد

بخشم اندر رسد گر خشم او باد و زان باشد

بتن بر پوست چول بینی و را بر گستان دارد

که دید آن جانور کور را بتن بر گستان باشد

چه دانه گفت آن شه را که اندر صیدگاه او را

کمینه صید کرک وحشی و شیر تریان باشد

بیک روز اندرون سی کرک بگرفت و یکایک را

یزیر آورد و این اندر کد امین دانستان باشد

غلامان را بکرگان بر نشاند و کس جز او دارد

غلامانی که شان کرگان وحشی زیر بران باشد

شهند او رام و رای و گور از بیم شمشیرش

بدانجا بید کاند و گورستان خوشتر مکان باشد



بداندیش در از تیغ او آں رست خیز آمد  
که فردا برو کیل مصر و بر قوشم ہماں باشد

ز جنگ رام و جنگ رای و نند انام کے جوید  
کسے کز جنگا اور را کمینہ جنگ خاں باشد

چناں چوں میزیاں باشد ہمیشہ خلق را جودش  
ہمیشہ نسخ را شمشیر تیزش میزیاں باشد

حصاری کا ندر آں مرخصم اور ا مسکنی دیدی  
بویرانی و پستی چوں حصار سیستاناں باشد

عجب دارم از آنکس کونہ محمودی بود زیرا  
کہ محمود آں کسی باشد کہ از محمودیاں باشد

ہر آنکس کونہ محمودیت مذمومے بود بیشک  
کہ باشد آنکہ زیں جملہ تواند بود آں باشد

ہمی تا جادواں را نام در تازی ابد باشد  
ملک محمود را شاہی و شادی جادواں باشد

ہمی تا خلق را از ملت تازی خیر باشد  
ایمن ملت تازی ز ہر بد در اماں باشد

ہمی تا در جہاں از دولت عالی اثر باشد  
یمین دولت عالی خداوند جہاں باشد



# در ذکر مراجعت سلطان محمود انصاری فتح سومات گوید

بمین دولت شاه زمانہ بادل شاد  
 بتان شکستہ و تیخان ہا گلندہ ترپامی  
 ہزار تیکہ کستہ قومی تر از ہرمان  
 گذارہ کرد بیاباں ہامی بے فرجام  
 گذشت یا بنہ ز آسجا کہ مایہ گیر دایر  
 ز ملک و ملک چندیں امیر یافتہ بہر  
 کنوں دو چشم نہادہ است روز و شب گئی  
 خلیفہ گوید کا مسال ہچو ہر سالے  
 خبر ندر و کامسال شہر یار جہاں  
 بقاش یاد کہ از تیغ او و باز دی اوست  
 زہر قوت دین با و لایت پر ویر  
 ز بسکہ رنج سفر بر تن شریف نہد  
 بر ایریکے از معجزات موسی بود  
 من از کرامت او یک حدیث یاد کنم  
 بسومات شد اسال و سومات بکند  
 برہ نہ دیا بگذشت و آب دریا را  
**شہ نعم را چون معجزہ کرامت ہاست**

بقال نیک کنوں سوی خانہ روی نہاد  
 حصار ہامی قومی بر کثادہ لاد از لاد  
 دولیت شہر تہی کردہ خوشتر از نوشاد  
 سپہ گذاشتہ از آبہای بے فرناد  
 رسید با سپہ آں جا کہ رہ نیاید باد  
 نہ کنج تیکہ سومات یافتہ داد  
 بفتح نامہ خسرو خلیفہ بغداد  
 کشادہ باشد چندیں حصار و آمدہ شاد  
 بنامی کفر فلندہ است و کندہ از نیاد  
 بنامی کفر خراب و بنامی دین آباد  
 ہزار بار بتن رنجکش تر از مسرہاد  
 ہی ندانم کاں تن تنست یا پو لاد  
 در آب دریا لشکر کشیدن شاہ راد  
 چنانکہ بر دل تو دیر ہا بماند یاد  
 در این مراد پیمود مہر لے ہشتاد  
 چو آب حیوں میفرد کرد خسرو راد  
 پدید گشت کہ آں از چہ روی و از چہ نہاد

ع۔ این ملن محمود شاہ بادل شاد ع۔ لاد۔ بدل مہملہ۔ رده دیوار۔ ایک متم کاریشم اور عطر اور قلعہ

(غیاث) ۳۔ ہرمان۔ مصر میں مصروف ہے۔ نوشاد۔ ایک شہر حسن خیر کا نام ہے ع۔ فرناد۔ نایاب ع۔  
 سومات۔ ملک گجرات کا ٹھیکار میں ایک تیکہ کا نام ہے جسکو محمود نے اپنے گرنے سے پاش پاش کر دیا۔ اور

منات۔ ایک بت کا نام ہے جو کہ اس بت خانہ میں تھا اور بعض نسخوں میں یہ شعر یوں بھی آیا ہے۔

ز ملک ملک سندھیر یافتہ بہر۔ نہ کنج مملکت سومات یافتہ داد ۴



در آں زمان کہ ز دریای بیکراں بگذشت  
 نہ منز لے بود آنجا بمنزلے معروف  
 بماند خیرہ و اندیشہ کردو با خود گفت  
 چنین نمود ملک را کہ رہ بدست چپاست  
 در این فکر مقدار یکد میل براند  
 زدست راست یکے روشنی پدید آمد  
 ہمہ بیاباں زان روشنائی آگہ شد  
 برفت بر دم آن روشنی و از پہ آں  
 بچمد و حیلہ در آں روشنی ہی بر سید  
 ملک ہی شد و آں روشنائی اندر پیش  
 میرای پرده و جای سپہ پدید آمد  
 کرامتی نبود بیش از این و سلطان را  
 ہمہ کرامت از ایند ہی رسید بوی  
 گو گوی کہ چوں کیقباد یا چو جم است  
 چوز و حدیث کنی از شہاں حدیث کن  
 ہمیشہ تا نبود سترن چو سپہر  
 ہمیشہ تا کہ گل آب گوں ز لالہ لعل  
 بمین دولت محمود شہر یار جہاں  
 سپہر یا او پیوستہ تازہ روی و مطیع  
 بہار تازہ برا و بر خجستہ باد و بے او

عا و آذر خسرو داد۔ پانچویں اشکدہ کا نام ہے اور اس مود کا بھی یہی نام تھا۔ جسنے کہ اس کی بنیاد  
 رکھی علی جم و قباد۔ دو بادشاہوں کے نام ہیں۔ اگر جم کے ساتھ جام وغیرہ کی نسبت ہو۔ تو مراد جمشید  
 بادشاہ ہوتا ہے اگر خاتم وغیرہ ہو۔ تو حضرت سلیمان مراد ہوتے ہیں غاد۔ زغن (چیل) کو کہتے ہیں۔ اور ایسے  
 غلیو از بھی کہتے ہیں +



# در دعای بسططان محمود غزنوی گوید

چند آنکه جهان است ملک شاه جهان باد  
تا بود ملک شہرہ و شہرستان بود  
چون آنکہ از د عالمی از بد بہ امانند  
شایان جهان راز نہایش تن و جانیت  
آن کہ تن او ہرگز کم خواہد موئے  
تا خواستہ با قاروں در خاک نہاں است  
آو کہ بکین خستن او تیر و کماں خواست  
در کینہ او کینہ گزاران جہاں را  
وانکس کہ نباشد بکجا اندازی او شاد  
دستش بر سائیدن از راق ضماں شد  
ہر کار کہ کرد است ستودہ است چو نایش  
آنجا کہ نہد روی بغزو و بجز از غزو  
از دولت او ہر چہ گماں بود یقین شد  
وانکس کہ زبان کرد بید گفتن او تیز  
اندر سیر شاہ چہ بد تانند گفتن  
دل شاد مباد آنکہ بدوشاد تباشند  
در خانہ بد خواہد **نیش نو نو**

بادولت پایندہ و با بخت جواں باد  
ہموارہ چنان شہرہ و شہرستان باد  
جان و تن او از ہمہ بد ہا یا ماں باد  
جان و تن شاہاں فدای آن تن و جان باد  
در حسرت و اندیشہ چنوا ملک و خاں باد  
بدخواہ و بد اندیشش در خاک نہاں باد  
بیرون شدن از گیتی با تیر و کماں یاد  
آنجا کہ ہمہ سود بچویند زیباں باد  
مقبور و نگوئسار و نشند و جہاں باد  
بخفتش ہمہ خوبی و نیکیست صماں باد  
ہر کار کہ پس یکنند نیز چنان یاد  
بادولت و باشکہ انوہ و گراں باد  
از دولت خصم آنچه یقین بود گماں باد  
در دست اہل خشک لب و خشکے باں باد  
بدگوی بد اندیش کہ خاکش بد ہاں باد  
وانکس کہ بدوشاد بود شاد درواں باد  
ہر روز دگر محنت و دیگر حدشاں باد

ع۱ ای ملک۔ یعنی بادشاہ کا نام ہے جس کو ترکستان کہتے ہیں۔ اور خان خٹاکے بادشاہ کو کہتے ہیں  
ع۲ عنامن اور کفیل سے مراد ہے۔

ع۳ حدثاں۔ مصائب اور نوائب +



وانکس کہ ہزیمیت شد ازین خسرو جان بُرد  
 نام در تن و بازوی کے زور و توانست  
 چونانکہ کراں نیست شمار ہنرش را  
 ہر شاہ کہ یکروز میاں بستہ پشایہ  
 امروز جهاندار و خداوند جہاں اوست  
 از مشرق تا مغرب رایش بہمہ جای  
 ہر ماہ بشہرے علم شاہی شاہان  
 تا پاؤ شہاں صدر گہ آرایند اورا  
 از ہیبت اور روز پداندیش چو شب شد  
 آن تیغ و سناں را کہ بدو حرب کند شاہ  
 ہر ساعت اندہ دل و درختانہ کفار  
 آراستن دیں ہمہ زان تیغ و سناں  
 و آن را کہ نخواہد کہ در این خانہ بود ملک  
 جنگش ہمہ با کافرو بادشمن دیں است  
 در دولت و در مرتبت و مملکت اورا  
 ہر ساعت و ہر وقت رختنودمی ایزد  
 ماہ رمضان بود بدو فرخ و میمون  
 اورا ہمہ آن باد کہ او خواہد دائم

چوں از غم جاں رستہ شد از غم ناں باد  
 اندر تن و بازوی ملک زور و توان باد  
 شاہ پیش بے اندازہ و پیچہ و کراں باد  
 در خدمت فرخندہ او بستہ میاں باد  
 ہموارہ جہاندار و خداوند جہاں باد  
 گہ شاہ برا نگیز و گہ شاہ نشان باد  
 زیر سم اسپانش نگوں باد و ستاں باد  
 یرگاہ ہشتے ممکن و در صدر مکان باد  
 نوروز مخالف ہم ازین گونہ خزاں باد  
 چرخ و فلک و دولت منصور قساں باد  
 در دو سترع و تالہ و فریاد و قتال باد  
 برداشتن کفر بیداں تیغ و سناں باد  
 اندر ہمہ ملک نہ خاں باد و نہ مال باد  
 شغلش ہمہ بارامش و آرامش جاں باد  
 چند آنکہ بخواہد ز حد او نذر ماں باد  
 بر دولت آشدہ او تازہ نشان باد  
 شوال بہ از فرخ و میمون رمضان باد  
 وال چہیز کہ بدخواہاں خواہند جزاں باد

۱۔ عاستان۔ بر پشت اسپ خوابیدہ باشد۔ یعنی گھوڑے کی پیٹھ پر سوئے ملا گاہ۔ تخت گاہ سلاطین  
 بادشاہوں کی تخت گاہ ع۔ ۲۔ فساں۔ ایسا پتھر جس سے چھری اور تلوار کو تیز کرتے ہیں۔  
 ۳۔ خان۔ مراد خانہ۔ مال۔ اسباب خانہ کو کہتے ہیں۔

۴۔ شوال اور رمضان دو قمری مہینے ہیں +



# در صفت شراب خوردن سلطان محمد بن محمود

خسرو می خواست هم از باد داد  
 خرمی و شادی در می بود  
 ماه درخشنده قدح پیش برد  
 با طرب و خرمی و قال نیک  
 شادی و می خوردن شه راسخ  
 از تو بمی خوردن یاسبند  
 خلق زیکیار که ز تو شکرند  
 شیر دلی و پسر شیر دل  
 هر شه کو را خلقی چون تو ماند  
 چون تو که باشد بجهان اندر  
 سیرنگ دو همی از تو دو چشم  
 روز مبارک شود آنرا که او  
 تا تو به شای نبستی شها  
 جز تو ملک بر نشیند ملک  
 دیدن تو در دل هر بنده  
 شاد زیادی ز تن و جان خویش  
 بر در تو صد ملک و صد وزیر  
 خلق بجه خوردن او گشت شاد  
 خرمی و شادی را داد داد  
 سر و خرامنده بیای ایستاد  
 شاه قدح بستد و بر کف نهاد  
 شاد خورایش که میت نوش یاد  
 وز تو به هشیاری یابند داد  
 زان دل نچشنده و زان مست را داد  
 خسرو می و خسرو خرونده او  
 نام و نشانیش بجهان مانده یاد  
 چون تو ملک زاده ز مادر نرادر  
 خلق ندیده است ملک زین نهاد  
 از تو ملک یاد کنند باد داد  
 خرمی از تو بجهان ایستاد  
 جز تو ملک بودن باد است یاد  
 از طرب و شادی صد در کشاد  
 و آنکه بتو شاد است او می زیاد  
 به ز منوچهر و به از کیقیاد

عالمه درخشنده - ماه دلفروز

ایستاد - بجهان افتاد - یعنی خوشی تیرے باعث جہاں میں ہوئی \*



## در تقاضا و مدح محمد بن محمود بن ناصر الدین گوید

دل سلطان ہمہ سال از خوی تو نشادان باد  
 با عسر و خیز و ہر کنہ تو بیا موزد داد  
 چوں پدر گشتی اندر ہمہ کاری استاد  
 کار و یران شدہ خویش نکر دست آباد  
 در اندوہ بہ بستی د در شاد می یکشاد  
 نشاندہ می خانہ ز کرخ بغداد  
 مرکباں دارم خستے گہر و تازی زاد  
 پس نکومی کہ مرا بود از آن دو کف راد  
 زان قبا خواہم کردن کہ مرا خواہی داد  
 وین سخن نیز نہ از بے ادبی کردم یاد  
 نہ ہی گوئم رسمے نہ کاں کس ننہاد  
 دل و جانم را کردہ است بدین معنی شاد  
 آنچه دادہ است مراں را بہ بزرگی بہاد

ای ہمہ سالہ ز خوی تو دل سلطان شاد  
 با علی خیز و ہر کنہ تو بیا موزد علم  
 زانکہ استاد تو اندر ہمہ کابی پدر است  
 کیست کہ نعمت در تو و از بخشش تو  
 خوی نیکوی تو بر ما در اندوہ بہ بستی  
 مر مرا باری از بخشش پیوستہ تو  
 لعیناں دارم شیبہیں سخن و رومی روی  
 ہمہ نیکومی دارم بکف از دو کف تو  
 روی آن جاہ و بزرگی کہ ز تو یافتہ ام  
 من قبا ی تو نہ از بے ادبے خواستہ ام  
 نہ ہی گوئم چیزے کن کاں خلق نکر د  
 پدر تو ملک مشرق و سلطان جہاں  
 تو ہماں کن کہ پدر کرد کہ مداحاں را

## در مدح سلطان محمد بن سلطان محمود

ہر روز مرا عشق نگاری بدر آید  
 در در بدو سہ قفل گراں سنگ بینم  
 در باز کند ناگہ و گستاخ در آید  
 رہ جوید و چوں مورچہ از خاک بر آید  
 مداح کرخ - بغداد کے بڑے محلے کا نام ہے اور ایک شہر کا نام ہے۔ جسکو شاپور و ذالکات  
 نے آباد کیا تھا۔

ع ۲ خلی - ختلان کے ساتھ کے ساتھ نسبت رکھتا ہے۔ ایک ولایت کا نام ہے۔ جو کہ بدخشان  
 کے مصافات میں سے ہے۔ اور وہاں کے گھوڑے بڑے مشہور ہیں۔ اور اچھے گھوڑے وہیں سے لائے ہیں



در شب کتم از خانه بجای دگر آیم  
 جو رم ز دل خویش است از عشق چه نام  
 دل عاشق آنست که بے عشق نباشد  
 گر عاشق عشق است غم عشق مرا و راست  
 دل چوں سپرے گردد اندوه ندارم  
 نے نے غلط است این زہمہ چیری دل بہ  
 دل خواہد و دل داند و دل شاد و پیاد  
 شاه ملکاں میر محسد کہ مرا و را  
 نشکفت ہتر تر آں گہر و پیرہ کہ اور است  
 گر سایہ دستش بجز برفت از دور  
 با طالع او دولت و فیروزی بار است  
 بید او نباشد سزد از سر بفرزند  
 این لفظ کہ من گفتم و من خواہم گفتن  
 ناید ز شہاں صدیک از آں کا بیدار شاه  
 امی و امی سپاہی کہ بجنگ ملک آید  
 آں ہمت و آں دولت و آں نامی کہ اور است  
 با یور و رو کس بطلب کہ دن آہو  
 گوئی تشنیدست و نداند کہ حذر چلیست  
 جاوید زیند این ملکاں تابرا نیال  
 مرا سے وائے دے کوڑ پے عشق بر آید

عائد و ہم انداں است کہ یکروزہ مفاہات آیلے انہیں دل برفتد و برگرد آید۔ مجھے غم تو اس بات

کا ہے کہ ایک روز ہاگ تکلیف دل سے جگر پرائیگی۔

۳۔ دل شادی آرد علا سگ و تولہ شکاری



جہاں و خطر است اندر مرد خطر امید  
در گاہ ملک جای شہانست و شہانرا  
دولت چو یزرگاں جہاں از پے خدمت  
دولت کہ بود کو بدر شاہ نیاید  
از زائر و از سائل و خدمتگر و مداح  
مدوح بر او پوید زیر کہ ز مدحش  
من مدحت او چونکہ ہی مختصر آرم  
تا ماہ شب عید گرامی بود و دوست  
باتاج و کمر باد و چنای باد کہ ہر شاہ  
زین جشن خنداں خرمی و شادی بیند

## در تہنیت جلوس سلطان محمد پسر از سلطان محمود گوید

ہر کہ بود از یہیں دولت شاد  
ہر کہ او حق تعالیٰ شناخت  
طاعت آں ملک بجا آورد  
وقت رفتن ملک بمیر سپرد  
گفت بر تخت مملکت بنشین  
ہر چہ ویران شد از تغافل من  
اینت نیکو وصیت و فرمان

دل بہر جمال ملت داد  
میر مارا نوید خدمت داد  
ہر کہ او دل بر این امیر نہاد  
لشکر خویش و بندہ و آزاد  
تا بتو نام من مہماند یاد  
جہد کن تا مگر کنی آباد  
ایزد آں شاہ را بیا مر زاد

ع۱ خطر - بزرگی اور شہامت -

ع۲ بطر - عجب و تکبر -

ع۳ نفر - جماعت سے انہیں آدمیوں کی جماعت - اور اسم مصیبت سے جلیے، دو نفر بنہ



اگر آن شاه جادوانه نزلست  
 گل بجفتد زیاد این یرسنگ  
 انده او دل کشاده به بست  
 شمع داریم و شمع پیش نهیم  
 گرفت آن ملک بمانگذاشت  
 سخت خوب آید این دو بیت مرا  
 پادشاهی گذشت پاک نژاد  
 برگزیده همه جهان نمکین  
 گر چراغی ز ما گرفت جهان  
 ای خداوند خسران جهان  
 ملک بار اے تو قرار گرفت  
 کارهای جهان بکام تو گشت  
 نه شکفت از فرد دولت تو  
 تابشاهی نشستی از پے تو  
 خلق را بقصد گشت خانه تو  
 پدر پیش بین تو بتو شاه  
 ملک چون گشت گشت و تو باران  
 چاکر انسند بر ده تو کنون  
 از پے تهنیت خلیفه به تو

کلمه دیال

که در پیش

سختی

نایب

این خداوند جادو دانه زیاد  
 آب گرد و زرد آں پود لاد  
 رامش میر بسته را بکشد  
 گر بکبت آن چراغ مارا باد  
 پادشاه به کریم و پاک نژاد  
 که شنیدم ز شاعری استاد  
 پادشاهی نشست فرخ زاد  
 و نشست همه جهان دشتاد  
 باز شمع بی پیش مانهد  
 ای جهان را بجای جم و قباد  
 بخت در پیش تو بپا استاد  
 گفتگوی تو در جهان افتاد  
 روید از شوره پیش تو شمشاد  
 هفت کشور همی شود هفتاد  
 همچو زین پیش خانه نوشاد  
 بس قومی کرد ملک را بنیاد  
 این جهان چون عروس و تو داماد  
 بر تراز طوس و نوذر و کشواد  
 بفرستد کس از نه بفرستاد

نایب که در پیش او - ۱ - زهر - دیدم - ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۳ - ۱۳۴ - ۱۳۵ - ۱۳۶ - ۱۳۷ - ۱۳۸ - ۱۳۹ - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۱۴۲ - ۱۴۳ - ۱۴۴ - ۱۴۵ - ۱۴۶ - ۱۴۷ - ۱۴۸ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۱ - ۱۵۲ - ۱۵۳ - ۱۵۴ - ۱۵۵ - ۱۵۶ - ۱۵۷ - ۱۵۸ - ۱۵۹ - ۱۶۰ - ۱۶۱ - ۱۶۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶ - ۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۷۳ - ۱۷۴ - ۱۷۵ - ۱۷۶ - ۱۷۷ - ۱۷۸ - ۱۷۹ - ۱۸۰ - ۱۸۱ - ۱۸۲ - ۱۸۳ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۱۸۶ - ۱۸۷ - ۱۸۸ - ۱۸۹ - ۱۹۰ - ۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۱۹۵ - ۱۹۶ - ۱۹۷ - ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۲۰۰ - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۳ - ۲۰۴ - ۲۰۵ - ۲۰۶ - ۲۰۷ - ۲۰۸ - ۲۰۹ - ۲۱۰ - ۲۱۱ - ۲۱۲ - ۲۱۳ - ۲۱۴ - ۲۱۵ - ۲۱۶ - ۲۱۷ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۰ - ۲۲۱ - ۲۲۲ - ۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۲۵ - ۲۲۶ - ۲۲۷ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۲ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۷ - ۲۳۸ - ۲۳۹ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۳ - ۲۴۴ - ۲۴۵ - ۲۴۶ - ۲۴۷ - ۲۴۸ - ۲۴۹ - ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳ - ۲۵۴ - ۲۵۵ - ۲۵۶ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۵۹ - ۲۶۰ - ۲۶۱ - ۲۶۲ - ۲۶۳ - ۲۶۴ - ۲۶۵ - ۲۶۶ - ۲۶۷ - ۲۶۸ - ۲۶۹ - ۲۷۰ - ۲۷۱ - ۲۷۲ - ۲۷۳ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۷۷ - ۲۷۸ - ۲۷۹ - ۲۸۰ - ۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۳ - ۲۸۴ - ۲۸۵ - ۲۸۶ - ۲۸۷ - ۲۸۸ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۴ - ۲۹۵ - ۲۹۶ - ۲۹۷ - ۲۹۸ - ۲۹۹ - ۳۰۰ - ۳۰۱ - ۳۰۲ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۵ - ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۰۹ - ۳۱۰ - ۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۱۳ - ۳۱۴ - ۳۱۵ - ۳۱۶ - ۳۱۷ - ۳۱۸ - ۳۱۹ - ۳۲۰ - ۳۲۱ - ۳۲۲ - ۳۲۳ - ۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۶ - ۳۲۷ - ۳۲۸ - ۳۲۹ - ۳۳۰ - ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۳ - ۳۳۴ - ۳۳۵ - ۳۳۶ - ۳۳۷ - ۳۳۸ - ۳۳۹ - ۳۴۰ - ۳۴۱ - ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۴ - ۳۴۵ - ۳۴۶ - ۳۴۷ - ۳۴۸ - ۳۴۹ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۲ - ۳۵۳ - ۳۵۴ - ۳۵۵ - ۳۵۶ - ۳۵۷ - ۳۵۸ - ۳۵۹ - ۳۶۰ - ۳۶۱ - ۳۶۲ - ۳۶۳ - ۳۶۴ - ۳۶۵ - ۳۶۶ - ۳۶۷ - ۳۶۸ - ۳۶۹ - ۳۷۰ - ۳۷۱ - ۳۷۲ - ۳۷۳ - ۳۷۴ - ۳۷۵ - ۳۷۶ - ۳۷۷ - ۳۷۸ - ۳۷۹ - ۳۸۰ - ۳۸۱ - ۳۸۲ - ۳۸۳ - ۳۸۴ - ۳۸۵ - ۳۸۶ - ۳۸۷ - ۳۸۸ - ۳۸۹ - ۳۹۰ - ۳۹۱ - ۳۹۲ - ۳۹۳ - ۳۹۴ - ۳۹۵ - ۳۹۶ - ۳۹۷ - ۳۹۸ - ۳۹۹ - ۴۰۰ - ۴۰۱ - ۴۰۲ - ۴۰۳ - ۴۰۴ - ۴۰۵ - ۴۰۶ - ۴۰۷ - ۴۰۸ - ۴۰۹ - ۴۱۰ - ۴۱۱ - ۴۱۲ - ۴۱۳ - ۴۱۴ - ۴۱۵ - ۴۱۶ - ۴۱۷ - ۴۱۸ - ۴۱۹ - ۴۲۰ - ۴۲۱ - ۴۲۲ - ۴۲۳ - ۴۲۴ - ۴۲۵ - ۴۲۶ - ۴۲۷ - ۴۲۸ - ۴۲۹ - ۴۳۰ - ۴۳۱ - ۴۳۲ - ۴۳۳ - ۴۳۴ - ۴۳۵ - ۴۳۶ - ۴۳۷ - ۴۳۸ - ۴۳۹ - ۴۴۰ - ۴۴۱ - ۴۴۲ - ۴۴۳ - ۴۴۴ - ۴۴۵ - ۴۴۶ - ۴۴۷ - ۴۴۸ - ۴۴۹ - ۴۵۰ - ۴۵۱ - ۴۵۲ - ۴۵۳ - ۴۵۴ - ۴۵۵ - ۴۵۶ - ۴۵۷ - ۴۵۸ - ۴۵۹ - ۴۶۰ - ۴۶۱ - ۴۶۲ - ۴۶۳ - ۴۶۴ - ۴۶۵ - ۴۶۶ - ۴۶۷ - ۴۶۸ - ۴۶۹ - ۴۷۰ - ۴۷۱ - ۴۷۲ - ۴۷۳ - ۴۷۴ - ۴۷۵ - ۴۷۶ - ۴۷۷ - ۴۷۸ - ۴۷۹ - ۴۸۰ - ۴۸۱ - ۴۸۲ - ۴۸۳ - ۴۸۴ - ۴۸۵ - ۴۸۶ - ۴۸۷ - ۴۸۸ - ۴۸۹ - ۴۹۰ - ۴۹۱ - ۴۹۲ - ۴۹۳ - ۴۹۴ - ۴۹۵ - ۴۹۶ - ۴۹۷ - ۴۹۸ - ۴۹۹ - ۵۰۰ - ۵۰۱ - ۵۰۲ - ۵۰۳ - ۵۰۴ - ۵۰۵ - ۵۰۶ - ۵۰۷ - ۵۰۸ - ۵۰۹ - ۵۱۰ - ۵۱۱ - ۵۱۲ - ۵۱۳ - ۵۱۴ - ۵۱۵ - ۵۱۶ - ۵۱۷ - ۵۱۸ - ۵۱۹ - ۵۲۰ - ۵۲۱ - ۵۲۲ - ۵۲۳ - ۵۲۴ - ۵۲۵ - ۵۲۶ - ۵۲۷ - ۵۲۸ - ۵۲۹ - ۵۳۰ - ۵۳۱ - ۵۳۲ - ۵۳۳ - ۵۳۴ - ۵۳۵ - ۵۳۶ - ۵۳۷ - ۵۳۸ - ۵۳۹ - ۵۴۰ - ۵۴۱ - ۵۴۲ - ۵۴۳ - ۵۴۴ - ۵۴۵ - ۵۴۶ - ۵۴۷ - ۵۴۸ - ۵۴۹ - ۵۵۰ - ۵۵۱ - ۵۵۲ - ۵۵۳ - ۵۵۴ - ۵۵۵ - ۵۵۶ - ۵۵۷ - ۵۵۸ - ۵۵۹ - ۵۶۰ - ۵۶۱ - ۵۶۲ - ۵۶۳ - ۵۶۴ - ۵۶۵ - ۵۶۶ - ۵۶۷ - ۵۶۸ - ۵۶۹ - ۵۷۰ - ۵۷۱ - ۵۷۲ - ۵۷۳ - ۵۷۴ - ۵۷۵ - ۵۷۶ - ۵۷۷ - ۵۷۸ - ۵۷۹ - ۵۸۰ - ۵۸۱ - ۵۸۲ - ۵۸۳ - ۵۸۴ - ۵۸۵ - ۵۸۶ - ۵۸۷ - ۵۸۸ - ۵۸۹ - ۵۹۰ - ۵۹۱ - ۵۹۲ - ۵۹۳ - ۵۹۴ - ۵۹۵ - ۵۹۶ - ۵۹۷ - ۵۹۸ - ۵۹۹ - ۶۰۰ - ۶۰۱ - ۶۰۲ - ۶۰۳ - ۶۰۴ - ۶۰۵ - ۶۰۶ - ۶۰۷ - ۶۰۸ - ۶۰۹ - ۶۱۰ - ۶۱۱ - ۶۱۲ - ۶۱۳ - ۶۱۴ - ۶۱۵ - ۶۱۶ - ۶۱۷ - ۶۱۸ - ۶۱۹ - ۶۲۰ - ۶۲۱ - ۶۲۲ - ۶۲۳ - ۶۲۴ - ۶۲۵ - ۶۲۶ - ۶۲۷ - ۶۲۸ - ۶۲۹ - ۶۳۰ - ۶۳۱ - ۶۳۲ - ۶۳۳ - ۶۳۴ - ۶۳۵ - ۶۳۶ - ۶۳۷ - ۶۳۸ - ۶۳۹ - ۶۴۰ - ۶۴۱ - ۶۴۲ - ۶۴۳ - ۶۴۴ - ۶۴۵ - ۶۴۶ - ۶۴۷ - ۶۴۸ - ۶۴۹ - ۶۵۰ - ۶۵۱ - ۶۵۲ - ۶۵۳ - ۶۵۴ - ۶۵۵ - ۶۵۶ - ۶۵۷ - ۶۵۸ - ۶۵۹ - ۶۶۰ - ۶۶۱ - ۶۶۲ - ۶۶۳ - ۶۶۴ - ۶۶۵ - ۶۶۶ - ۶۶۷ - ۶۶۸ - ۶۶۹ - ۶۷۰ - ۶۷۱ - ۶۷۲ - ۶۷۳ - ۶۷۴ - ۶۷۵ - ۶۷۶ - ۶۷۷ - ۶۷۸ - ۶۷۹ - ۶۸۰ - ۶۸۱ - ۶۸۲ - ۶۸۳ - ۶۸۴ - ۶۸۵ - ۶۸۶ - ۶۸۷ - ۶۸۸ - ۶۸۹ - ۶۹۰ - ۶۹۱ - ۶۹۲ - ۶۹۳ - ۶۹۴ - ۶۹۵ - ۶۹۶ - ۶۹۷ - ۶۹۸ - ۶۹۹ - ۷۰۰ - ۷۰۱ - ۷۰۲ - ۷۰۳ - ۷۰۴ - ۷۰۵ - ۷۰۶ - ۷۰۷ - ۷۰۸ - ۷۰۹ - ۷۱۰ - ۷۱۱ - ۷۱۲ - ۷۱۳ - ۷۱۴ - ۷۱۵ - ۷۱۶ - ۷۱۷ - ۷۱۸ - ۷۱۹ - ۷۲۰ - ۷۲۱ - ۷۲۲ - ۷۲۳ - ۷۲۴ - ۷۲۵ - ۷۲۶ - ۷۲۷ - ۷۲۸ - ۷۲۹ - ۷۳۰ - ۷۳۱ - ۷۳۲ - ۷۳۳ - ۷۳۴ - ۷۳۵ - ۷۳۶ - ۷۳۷ - ۷۳۸ - ۷۳۹ - ۷۴۰ - ۷۴۱ - ۷۴۲ - ۷۴۳ - ۷۴۴ - ۷۴۵ - ۷۴۶ - ۷۴۷ - ۷۴۸ - ۷۴۹ - ۷۵۰ - ۷۵۱ - ۷۵۲ - ۷۵۳ - ۷۵۴ - ۷۵۵ - ۷۵۶ - ۷۵۷ - ۷۵۸ - ۷۵۹ - ۷۶۰ - ۷۶۱ - ۷۶۲ - ۷۶۳ - ۷۶۴ - ۷۶۵ - ۷۶۶ - ۷۶۷ - ۷۶۸ - ۷۶۹ - ۷۷۰ - ۷۷۱ - ۷۷۲ - ۷۷۳ - ۷۷۴ - ۷۷۵ - ۷۷۶ - ۷۷۷ - ۷۷۸ - ۷۷۹ - ۷۸۰ - ۷۸۱ - ۷۸۲ - ۷۸۳ - ۷۸۴ - ۷۸۵ - ۷۸۶ - ۷۸۷ - ۷۸۸ - ۷۸۹ - ۷۹۰ - ۷۹۱ - ۷۹۲ - ۷۹۳ - ۷۹۴ - ۷۹۵ - ۷۹۶ - ۷۹۷ - ۷۹۸ - ۷۹۹ - ۸۰۰ - ۸۰۱ - ۸۰۲ - ۸۰۳ - ۸۰۴ - ۸۰۵ - ۸۰۶ - ۸۰۷ - ۸۰۸ - ۸۰۹ - ۸۱۰ - ۸۱۱ - ۸۱۲ - ۸۱۳ - ۸۱۴ - ۸۱۵ - ۸۱۶ - ۸۱۷ - ۸۱۸ - ۸۱۹ - ۸۲۰ - ۸۲۱ - ۸۲۲ - ۸۲۳ - ۸۲۴ - ۸۲۵ - ۸۲۶ - ۸۲۷ - ۸۲۸ - ۸۲۹ - ۸۳۰ - ۸۳۱ - ۸۳۲ - ۸۳۳ - ۸۳۴ - ۸۳۵ - ۸۳۶ - ۸۳۷ - ۸۳۸ - ۸۳۹ - ۸۴۰ - ۸۴۱ - ۸۴۲ - ۸۴۳ - ۸۴۴ - ۸۴۵ - ۸۴۶ - ۸۴۷ - ۸۴۸ - ۸۴۹ - ۸۵۰ - ۸۵۱ - ۸۵۲ - ۸۵۳ - ۸۵۴ - ۸۵۵ - ۸۵۶ - ۸۵۷ - ۸۵۸ - ۸۵۹ - ۸۶۰ - ۸۶۱ - ۸۶۲ - ۸۶۳ - ۸۶۴ - ۸۶۵ - ۸۶۶ - ۸۶۷ - ۸۶۸ - ۸۶۹ - ۸۷۰ - ۸۷۱ - ۸۷۲ - ۸۷۳ - ۸۷۴ - ۸۷۵ - ۸۷۶ - ۸۷۷ - ۸۷۸ - ۸۷۹ - ۸۸۰ - ۸۸۱ - ۸۸۲ - ۸۸۳ - ۸۸۴ - ۸۸۵ - ۸۸۶ - ۸۸۷ - ۸۸۸ - ۸۸۹ - ۸۹۰ - ۸۹۱ - ۸۹۲ - ۸۹۳ - ۸۹۴ - ۸۹۵ - ۸۹۶ - ۸۹۷ - ۸۹۸ - ۸۹۹ - ۹۰۰ - ۹۰۱ - ۹۰۲ - ۹۰۳ - ۹۰۴ - ۹۰۵ - ۹۰۶ - ۹۰۷ - ۹۰۸ - ۹۰۹ - ۹۱۰ - ۹۱۱ - ۹۱۲ - ۹۱۳ - ۹۱۴ - ۹۱۵ - ۹۱۶ - ۹۱۷ - ۹۱۸ - ۹۱۹ - ۹۲۰ - ۹۲۱ - ۹۲۲ - ۹۲۳ - ۹۲۴ - ۹۲۵ - ۹۲۶ - ۹۲۷ - ۹۲۸ - ۹۲۹ - ۹۳۰ - ۹۳۱ - ۹۳۲ - ۹۳۳ - ۹۳۴ - ۹۳۵ - ۹۳۶ - ۹۳۷ - ۹۳۸ - ۹۳۹ - ۹۴۰ - ۹۴۱ - ۹۴۲ - ۹۴۳ - ۹۴۴ - ۹۴۵ - ۹۴۶ - ۹۴۷ - ۹۴۸ - ۹۴۹ - ۹۵۰ - ۹۵۱ - ۹۵۲ - ۹۵۳ - ۹۵۴ - ۹۵۵ - ۹۵۶ - ۹۵۷ - ۹۵۸ - ۹۵۹ - ۹۶۰ - ۹۶۱ - ۹۶۲ - ۹۶۳ - ۹۶۴ - ۹۶۵ - ۹۶۶ - ۹۶۷ - ۹۶۸ - ۹۶۹ - ۹۷۰ - ۹۷۱ - ۹۷۲ - ۹۷۳ - ۹۷۴ - ۹۷۵ - ۹۷۶ - ۹۷۷ - ۹۷۸ - ۹۷۹ - ۹۸۰ - ۹۸۱ - ۹۸۲ - ۹۸۳ - ۹۸۴ - ۹۸۵ - ۹۸۶ - ۹۸۷ - ۹۸۸ - ۹۸۹ - ۹۹۰ - ۹۹۱ - ۹۹۲ - ۹۹۳ - ۹۹۴ - ۹۹۵ - ۹۹۶ - ۹۹۷ - ۹۹۸ - ۹۹۹ - ۱۰۰۰



ای امیرے کہ در زمانہ تو  
کف برادی کشادہ کہ چو مهر  
زائر از تو بخسری و طرب  
تخت شاہی و پادشاہی ملک  
چوں پدر کامگار باش کہ تو  
ماہ خرداد بر تو فرخ باد  
نیت شد نام زفتی و بیداد  
دست دادت خدای باکف راد  
درم از تو بنالہ و سرباد  
بر تو و بر زمانہ فرخ باد  
پدر دیگرے بر سم و نباد  
آفرین باد بر مہ خرداد

## در مدح خواجہ عبدالرزاق بن احمد بن حسن گوید

ای دل من تو را بشارت باد  
تو بدوست شادمانہ و بہحال  
تا ناگوئی کہ مر مرا لفرست  
دوست از من تو را ہی طلبد  
دست و پائش بیوس و مسکن کن  
تا ز بیداد چشم او بر ہی  
زلف او حاجب لبست و لبش  
خاصہ بر تو کہ تو فروں زعدو  
خواجہ سید ستودہ مہر  
عبدالرزاق احمد حسن آنک  
آنکہ کافی تر و سخی تر از تو

کہ ترا من بدوست خواہم داد  
شاد باد آنکہ تو بدوئی شاد  
کہ نہ کس دل بدوست بفرستاد  
رو بر دوست ہرچہ بادا باد  
زیر آں زلفگاں چوں شمشاد  
از لب لعل او بیانی داد  
پسند دینچ کس بیداد  
افزین ہائے خواجہ داری یاد  
خواجہ پاک طبع پاک نر زاد  
بیچ مادر چو او کہ یکم نر زاد  
بر بباط ملک قدم نہنہاد

بہ عادت در طبیعت شادمانہ  
بہ عادت در طبیعت شادمانہ  
بہ عادت در طبیعت شادمانہ  
بہ عادت در طبیعت شادمانہ



خوئی او خوب و روی چون خویش  
 کافیان جهان همی خوانند  
 بسته هائی کشاده گشت بدو  
 از و زیران چو او پیکه نشست  
 فیلسوفی بسر نداند برد  
 بسخن گفتن آل ستوده سخن  
 را در دواں بدو روند همی  
 زو تواند به پایگاه رسید  
 بس کس کولفسر دولت او  
 خانه او بهشت شد که در او  
 نزد آنخواجه خادمانش را  
 هیچ شے را چنین پسر به نبود  
 جمع شد نزد او هزار مهر  
 پدر و مادر سخاوت وجود  
 پیش دو دست او سجود کنند  
 هر که او معدن کربکی جست  
 آفتاب کرام خواهد کرد  
 تا بر داد گرم گردد آب  
 تا وقت خزان چو دشت شود

دل او را دو دست چون دل را داد  
 از دل پاک خواجه را استاد  
 که ندانست روزگار کشاد  
 بر بساط لحم و بساط قباد  
 سخنی را که او نه بد نییاد  
 نرم گرداند آهمن و پولاد  
 کورسد را در مرد را فریاد  
 هر که از پایگاه خویش افتاد  
 کار ویران خویش کرد آباد  
 غمگنان را زغم کنند آزاد  
 هست پاداش خدمت هفتاد  
 هیچ مادر چو کریم نژاد  
 که بشادی هزاره سال زیاد  
 هر دو خوانند خواجه را داماد  
 چون مغال پیش آفر خرداد  
 بدر کالج افسر و استاد  
 لقب او خلیفه بغداد  
 تا بدی ماه سرد گردد باد  
 بارغ هائی چو بتکه نوشاد

بنا عتلا الله مشکلیں تدویم اس کو انجام پریشاں کیا۔ نہ کیونکہ وہ عہد تہ  
 نہ بد سے رہی آتش پرستوں آتش پرستوں کے گان میں بدو



بادل شاد باد چوں شیریں  
دشمنش مستند چوں فرهاد  
روزگارش حجت باد ویراد  
نهرگان فرخ و همایوں باد

## در مدح خواجه ابوبکر حبیری ندیم سلطان محمود

عاشقان را خدای صبر دهاد  
بیچ کس را بلائے عشق مباد  
یا همه بے دلاں برادر گشت  
هر که اندر بلائے عشق افتاد  
هر که را عشق نیست انده نیست  
دل بعشق از چه روی باید داد  
عشق بر من در بلا نیکشاد  
بیچ عاشق همی نیابد داد  
وای عشقا چه آفتی که ز تو  
تن ز که باید و دل از پولاد  
ببلا هائے تو و باغم تو  
هم بخواجه یرم ز دوست تو داد  
دل شود چوں ز خواجه کردم یاد  
دل من بستنی چه دائم کرد  
خواجه سید عمید ابن نسیاد  
از قدم تا بر سر ہے تن من  
کار ویران من شد است آباد  
مهر تر پاک خوی پاک سیر  
هست با من بجاں شیریں راد  
خواجه یو بکه کنز تو از شش او  
جز برائے تو می بخشید باد  
ایمکه بے خدمتی و بے سبب  
وان خواجه ز گوهر و ز نثار  
راد مردی همرا ز روی ریاست  
فضل و آزاد گیش مادر زاد  
خود مردیش روز افزون  
خواند او را مستم داشتاد  
هر که او نیز هوشش تر زادب  
بد عتاک مد عاشق



بهیچ تو باده بر نهاد چشتم  
 یاد بیراں خویش گفت که کس  
 نخواه بود بکر بروگوی ادب  
 لقب او سپهر آداب است  
 ای نمودار معجزات مسیح  
 تا من از درگاه تو دور شدم  
 آنچه بے تو بر این دلت از غم  
 دور کردی مرا از خدمت خویش  
 همه امید من توئی در غم  
 داد و نیکوئی از تو دارم چشتم  
 شاد گرداں مرا دیدن خویش  
 تا نباشد هیچ عقد و شمار  
 تا بوقت بهار و وقت خیزاں  
 یک غم دشمنان تو صد باد  
 بد سگال تو و مخالف تو  
 عید تو روز بنده دیدن تست  
 نامۀ او خلیفۀ لعن داد  
 مرغن را چنین بپند بیداد  
 ایزداد را بقای عمر و بار  
 وین لقب صاحب جلیل تهاد  
 اے سزاوار پیشگاه قباد  
 بے تکلف همی تگردم شاد  
 نه همانا که بود بر سر باد  
 چون شمن را از لعبت نوشاد  
 تو رسیدی همی مرا فریاد  
 چون ز تو جو برسیتم و بیداد  
 تا دل من ز خشم شود آزاد  
 هفتده چون هفت و هشت چمن شاد  
 گل بروید با ذرو خرد داد  
 شادی و عز تو یکے همقاد  
 خسر جنگ جوی بادا ماد  
 عید تو روز بر تو فرخ باد

## در آئینیت خلعت وزارت گوید

ای دل میرا دل سپا بنو شاد  
 روی دیوان او مزین گشت  
 خلعت میر بر تو فرخ باد  
 تا ترا خلعت وزارت داد



لاجرم کار او کنی به نظام  
 خواست تا تو بدوره آموزی  
 در همه کارها امام بود  
 بس گره کش زمانه سخت بخت  
 خسته باد آں ولی و آں جگری  
 که سزاوار تر بخلعت میر  
 آنکه زادای بزرگ وار ترا  
 از بزرگی ز خلق فرد توئی  
 تا نباشد چو ارغوان نسوخته  
 دیرزی و آنکه عز تو طلبد  
 لاجرم گنج او کنی آباد  
 شغل او را قوی کنی بنیاد  
 هر که را چوں توئی یو استاد  
 رای و تدبیر تو ز هم بکشد  
 که بشادی تو نباشد شاد  
 از تو ای همت بزرگ تر شاد  
 از پسرادی و بزرگی زاد  
 وین چنین فرد آمده است آزاد  
 تا نباشد چو نستر نیشاد  
 بخو تو شاد باد و دیرت باد

## در مدح خواجه ابوعلی حسنک میکال نیشاپوری

از باغ یاد بومی گل آورد بامداد  
 گفتا من آدم تو بیا تا بروی من  
 خواجه بزرگ ابوعلی آن بی بهانه بود  
 دستور شهریار که اندر سپاه او  
 این شهریار تا ابدالدهر زنده باد  
 شادند و پیچند همه مردمان بدو  
 رادست شاه و خواجه بمان راه برگرفت  
 وز گل مرا سوی لب سودای پیام داد  
 آزادگان ز خواجه به نیکی کنند یاد  
 خواجه بزرگ ابوعلی آن بی بهانه راد  
 صد شاه خسرو است چو کسری و کبکیاد  
 وین خواجه جاودانه بدین شهریار شاد  
 چند آنکه ممکن است بشادی همی زیاد  
 پاشاه بس موافق و اندر خور او قناد

این کتاب در مدح خواجه ابوعلی حسنک میکال نیشاپوری است که در شهر نیشاپور در زمانه شاهان و سلاطین مشهور است و این نسخه از کتابخانه شخصی است که در سال ۱۳۰۰ هجری قمری در شهر نیشاپور کشف شد و اکنون در کتابخانه ملی ایران نگهداری می شود.



این را دمرد را بکه خواهم قیاس کرد  
از عدل و داد و به چه شناسی در این جهان  
شرم و تواضعست مرا و از حد بدر  
مرا همی نشاند و شاه بزرگ را  
ایمن شدا از بد و بهمه کامه اسبید  
جاوید شاد باد و تن آسان و تن درست  
این تو بهار خرم و این روزگار خوش  
بدخواه او نترند و سرافکنده و خجل  
کاند در جهان بفضل زما در چو نتراد  
آراسته است مجلس خواجه بعدل و داد  
آدمی چنین بود چو خرد باشد اوستاد  
آنجانز بهر خضر یسر باید ایستاد  
آنکس که پای خویش بدین خانه در نهاد  
آن مهتر که یکم خصال ملک نژاد  
بر خسرو جهان ویرا و بر خسته باد  
چون گل که از سرش بر باید عامه باد

## در بهیبت حش سده و مدح وزیر گوید

گر نه آئین جهان از سر همی دیگر شود  
چون شب تاری همه از روز روشن تر شود

روشنائی آسمان را باشد و امشب همی  
روشنی بر آسمان از خاک تیره بر شود

روشنی در آسمان زین آتش حش سده است  
کز سرائی خواجه با گرد و لای همی همسر شود

آتش کز دست خواجه کز فراوان معجزات  
هر زمان دیگر نهادهی گیرد و دیگر شود

گاه گوهر پاشش گردد گاه گوهر گون شود

گاه گوهر بار گردد گاه گوهر حش سده شود

این را در این عالم به چه شناسی در این جهان  
این را در این عالم به چه شناسی در این جهان  
این را در این عالم به چه شناسی در این جهان  
این را در این عالم به چه شناسی در این جهان



✓ گاہ چوں زبیں درخت اندر ہوائی سرکشد

گاه چو اندر سرخ دیبا لعبت برپیشود

گاہ روی از پیدہ زنگارگون بیرون کند

گاه زیر طاقم زنگار گون اندر شود

گاہ پیوں خوشخوار گاہ خشتاں بچوں اندر کشد

گاہ چوں دوستیزگان اندر زدیور شود

گاہ برسان کیے یا قوت گوں گوہر بود

گہ بکیر دار کے بیچ بادہ گوں مجھ شود

گاہ چوں دیوار پر ہوں گرد گرد و سر بسر

گاہ چوں کاخ عقیقین بام زریں در شود

گرمیاں چشم نیلو فرنیانہ پر زندہ

گاہ دودش کرد او چوں برگ نیلوفر شود

گہ فروغش برز میں چوں لالہ نعلماں بود

گه شمر از پیش بر هوا چون دیده عبهر شود

سیم ز اندو که در هر چه تو گیرد فروغ

در سیم اندود گردد هر چه زواخت گشتند

گاه چوں در هم شکسته مغفرت زین شود

گاہ چوں بہم نہادہ تاج پر گوہر شود

جادوئی آغاز کرده است آتش ار نه از چیه رو

گاه پشتش روی گردگاه پایش سرشود



گاہ چوں برگ رنزاں اندر خنزاں لرنزاں شود  
گاہ چوں باغ بہاری پر گل و پرہر شود

گہ ز بالا سومی پستی باز گردد سرنگوں

گہ ز پستی بر فروز دسوی بالا بر شود

گہ معصفر پوشش گردد گہ طبر نخل تن شود

گاہ دیبا یافت گردد گہ طرائف گہ شود

گاہ چوں اشکال اقلیدس سر اندر سر کشد

گاہ چوں خورشید رخسندہ ضیا گستر شود

نسبتی دارد ز خشم خواجہ این آتش مگر

کز نفش خاراہمی در کوہ خاکستر شود

صاحب سید و زیر خسر و لشکر شکن

آنکہ سہمش بر عدد ہر ساعت لشکر شود

جود لاغر گشتہ از دستش ہی فریہ شود

بخل فریہ گشتہ از جودش ہی لاغر شود

برامید آنکہ صاحب بر بند روزی بسر

زر سرخ اندر ول خاراہمی گوہر شود

از پے آل تا ببرد خلق بد خواہاں بدو

آہن اندر کاں بے آہن گز ہی خنجر شود

ز آرزوی قاطب او ناتراشیدہ درخت

ہر زماں اندر میان پوستال منبر شود

۱۔ طبر نخل - بید سرخ (برہان) ایک قسم کی لکڑی ہے۔ جبکارنگ سرخ اور مزہ کر دیا ہے۔ غیاث

۲۔ اقلیدس بالضم اول - ایک علم ریاضی کی کتاب کا نام ہے۔ جو کہ اس کے مصنف کے نام پر مشہور ہے

۳۔ ہی افر شود - آرزوئے خطبہ او ہے عجب کا گزیر و بخت وانی



تاقیامت ہر کجا نامش برند اندر جہاں  
نام شاہاں از بزرگی نام او چاکر شود

ہتران ہفت کشور کہتران صاحبند  
ہر کسے کو کہتر صاحب بود ہتر شود

کشوری خالی نخواہد بود از عمال او  
در ہمیدوں ہفت کشور ہفتصد کشور شود

ہتر دیں است وز دیں باز گشتن شرط نیست  
ہر کسے از دیں بگشت اندر جہاں یافز شود

نام آں لشکر بہ گیتی گم شود کہ بہر جنگ  
چاکری از چاکر انش پیش آں شکر شود

گر برادی و ہتر پیغمبری یا بد کسے  
صاحب سید مرزا یا بد کہ پیغمبر شود

وز شمار فضل او را دفترے سازد کسے  
ہرچہ قانون شمار است اندر آں دفتر شود

دست رادش را بدریا کے تواں مانند کرد  
کہ ہمی دریا بہ پیش دست او فرغ شود

دست او ابر است و دربار اندر باشند ابر  
نیز از دستش جہاں دریای پہنا در شود

ایمکہ اندر ثروت دربارہ بدہ روز و شب  
برامید شود ازین معبر بدل معبر شود

۱۰ ہتری دیں است وز دیں گشتن اندر عہد نیست \* ۱۱ فرغ - چھوٹی ہتر کو کہتے ہیں \*  
۱۲ ثروت بالزائے پارسی - بمعنی عمیق گہرا -

۱۳ معبر - بالکسریم اسم آلہ بمعنی کشتی و بالفتح اسم طرف مکان بمعنی گھاٹ \*



گر زمانے خدمت صاحب کند از بیم غرق  
گوهر اندر زیر گنجوران او بستر شود

تا وزارت را بدو شاه زمانه باز خواند

ز وزارت بانبوت هر زبان همبر شود

ای خجسته پے وز پراز فر تو ایوان ملک  
بس نمائند تا بخاور خرو خاور شود

روم و چین صافی کند یاراں او در دم چین

تایبی فقور گرد سا جی قیصر شود

## در ذکر مراجعت سلطان محمود از فتح هندستان و فتح ثانی

قوی کننده دین محمد مختار	ببین دولت محمودت هر کفار
چه باز گشت به پیروزی از در قنوج	مظفر و ظفر و فتح بر بین و لیسار
هنوز رایتش از گرد راه چون نسیر	هنوز خنجرش از خون تازه چون گلزار
هنوز ماه ز آوانی کوس او مدبوش	ز عکس تیغش خیره ستاره سیار
ز بهر یخمن خون دشمنان حسدای	ز بهر قوت دین محمد مختار
رہے به پیش خود اندر گرفت و گرم بلند	بذیر رایت منصور لشکر حیدر
رہے چگونہ رہی چون شب فراق دراز	چو عیش مردم در ویش تا خوش و دشوار
نیشبش چو چنگالهای شیر درشت	فراز هاش چو لپشت نهنگ نامہوار
شب مرشته و آغشته خاک او از نم	بروز نیرہ و تارای هوای او ز تار

۱۔ گنجور۔ در اصل گنج۔ اسم فاعل ترکیبی بمعنی خراجچی۔ و بروزن مزدور +

۲۔ قنوج۔ هندوستان میں پرانے زمانے میں راجپوتوں کی ایک بڑی راجدھانی تھی جیسے

محمود نے فتح کیا تھا۔ +

۳۔ مختار۔ اسم مفعول از اختیار بروزن و از باب افتعال۔ بمعنی برگزیدہ +



چو کاسموی گیا پان او برہنہ ز برگ  
میاں بیشہ او گم شدہ علامت پیل  
بر دینج یک از لشکر و لشکر گفت  
چو من بجنگ سوی آل سپہ سپاہ کشم  
رفت گرم و بدستور گفت گزنی من  
نماز شام ز بہر طلایہ پیش رفت  
ہنوز میر خراساں براہ بود کہ بود  
کشال کشال ہی آورد ہر کسی سوی او  
ملک رفت و علامت بدال سپاہ نمود  
در این کرانہ فرود آمد و کرانہ بگرد  
شب اندر آمد و تند اسپاہ را برداشت  
ہمی شدند و ہی ریخت آل سپاہ سلج  
شب سپاہ مراد را تمام یاری داد  
چراست روی شب تیرہ برگرفت و رفت  
بجائے لشکر ایشان نگاہ کرد ملک  
رفت بر دہشتاں یکد منزل دہمہ را  
خیارگان صفت پیل آل سپہ برگرفت  
فرو گرفت ز بالائی بار پیلان نشان  
تبارک اللہ از آل خسروی کہ در ہنرش

چو شاخ رنگ درختاں او نہی از بار  
گیاہ منزل او بستندی سلج ہوار  
کہ نیست آل سپہ بیکرانہ را مقدار  
تو اس سپہ را ہنجوں سپاہ شاہ انگار  
تو لشکر وینہ را رہنمای باش و بیار  
محمد عمر بی با جماعت حصار  
طلایہ دار بر آوردہ زان سپاہ و مار  
مبار زان و عزیزاں آل سپہ را خوار  
بدان زماں کہ بسیج بہار کرد بہار  
زمر کردن نسلہای زمین مکار  
رفت و پیش چنین شہ شدن نباشد عار  
چنانکہ وقت خزاں برگ ریزد از اشجار  
خاک کیسکہ مراد را تمام باشد پیار  
ز دست روز درختانہ دایت شب تار  
ندید زیشاں جز خیمہ بر زمین آثار  
ہکشت و دشمن دیں را ہکشت باید زار  
نقایگا ترا پی کرد و خستہ کرد و زار  
بدین گوی ہر سرخ و بتنگ زار عیار  
زبان خلق ہمسے باز ماند از گفتار

ملہ - کاسموی - موئے خاک (خضریر) کو کہتے ہیں وہم بے برگ - ہم بے بار - رنگ نہر کو بھی  
ملہ - ندائے ہندوستان کے ایک رہمن اور ہندو آتش اور بت پرست بادشاہ کا نام ہے ۴ سے فوج ختم  
سلج مارہ سلاح - بالکسر ۴ ملہ دم بالضم - ہر ایک چیز کا پچھلا حصہ ۴ ہے خیار پسندیدہ - اور نقایہ  
عیب دار اور نامرہ ۴ - درج بالضم - ایک چھوٹی سی ڈیا جس میں عورتیں اپنے زیور وغیرہ رکھتے ہیں - لنگہ  
گھڑی کو کہتے ہیں ۴



بجنگ یازدو شاہاں، ہی بجام عقار  
 چہ کینہ دارد با عالم ہمہ اشرا  
 ایاشریعت را تیغ تیز تو معیار  
 چنان بتاں کہ ز لاهور بر گرفتہ پیار  
 مخالفان ہدی اندر آن بلاد و دیار  
 بنام ایزد از آل زہا زدی دینار  
 زبے ذخائر گنج تو طاعت جبار  
 در بہشت بریں پیش تو بروز شمار  
 کہ بر تراست ز گفتار من ترا کردار  
 بکشت مار و بدان فخر کرد پیش تبار  
 ہزار تیر برو پیش بردہ بود و کار  
 چنین دلیری نیکو تراست از آل صبار  
 ستارہ تا بد ہر شب بہ کنسید دوار  
 چو زرگون سپری گشتہ گردا و پرکار  
 امیر باش و جہا ترا چنانکہ خواہی دار  
 گرفتہ فتح و ظفر گرد و موکب تو مدار  
 ز بہر تاصح تخت و ز بہر حاسد وار  
 تو دیر باش و چنین روزہ صد ہزار گزار

بغزو کوشد و شاہاں ہی بجستن کام  
 چو روز روی بدو کرد روی کرد بغزو  
 ایاشجاعت را نوک نیزہ تو سپاہ  
 بسا بتا کہ تو برداشتی ز بستکہ ہا  
 ز بہر آنکہ بتاں را ہی پرستیدند  
 بتاں ز برین لشکستی و بہ پالودن می  
 کلید ہائی شہادت نہادی اندر گنج  
 بہر کلیدی از آل جبرئیل باز کند  
 خدایگانہ مدح تو چون تو انم گفت  
 شنیدہ ام کہ فرام ز رستم اندر سند  
 از آل سپس کہ گہ کشتن از کمان بلند  
 تو بادشاہ یکے گرگ کشتی اندر ہند  
 ہمیشہ تا چو در حملے خسروانے نیک  
 نماز شام پدید آید آفتاب از دور  
 عزیز باش و بزرگی بد آنکہ خواہی وہ  
 کشیدہ فخر و شرف پیش رایت تو سپاہ  
 دو چیز دار برای دو تن نہادہ میقم  
 بفال نیک تو را ماہ روزہ روی نمود

۱۔ عقار۔ بالفم۔ شراب۔ شراب۔

۲۔ بیاسودی۔ یعنی تو آسودہ ہوا

۳۔ ایک قم ہے۔ سفید سونے اور چاندی سے۔

۴۔ از گنبد دوار پ



# در صفت باغ نو و کاخ و مجلس و دریاچه عمارت سلطان محمود گوید

بفرج بنده قال و بفرخنده اختر  
بروز مبارک به بخت همایون  
بیاعنی خرامید خسرو که اورا  
بیاعنی کرد و ملک را تیب و تینیت  
بیاعنی درختان او عود و صندل  
بیاعنی چوپوستان مهر خرم  
بیاعنی که دل گوید ای تن درین گیم  
بیاعنی که آب و گلش باز یابی  
بهشت اندر و باز یابی با بان  
ز سر و بریده چو زلفت بریده  
بهشت است این باغ سلطان اعظم  
دری را از آل مهر خواندست مشرق  
در او مسکن ماه رویان مجلس  
در او صید را چند جای ستوده  
کجا جای بز مست گلهای یسجد

به نو باغ نبشت شاه مظفر  
به عزم موافق برای منور  
بهار و بهشت است مولود چاکر  
بیاعنی که و بلخ را عود و منقحر  
بیاعنی ریا حین او بسد تر  
بیاعنی چو رخساره دوست دلیر  
بیاعنی در او چشمه آب کوثر  
نسیم گلاب و دم مشک اذ فر  
بهار اندر و باز یابی به اذ فر  
ز شکل مذور چو چرخ مذور  
دلیل آنکه رضوانش نبشته بر در  
ویران از آل ماه خواندست خاند  
در او خانه شیر گیران لشکر  
در او بزم را چند جای مشهر  
کجا جای صید است مرغان پیر

۱- لبه تر - مرجان + ۲- چم فعل المراء مصدر جمیدن بمعنی ٹہلنا اور مشکر کر چلنا +  
۳- آب کوثر - میدان قیامت میں ایک خالص پانی کا حوض ہوگا۔ جسکے ساتی حضرت محمد صلعم ہونگے  
۴- مشک اذ فر - بودینے والی اور سخت بو والی کستوری + ۵- خاند بمعنی مشرق اور مغرب۔ لاکن  
اسجگہ مراد مغرب ہے +



رواں گرد بر گرد اسپر غمے را  
 ز خمر گاہ چوں بر کشادہ جہانی  
 ہمہ باغ پرستس و پرصناعت  
 یکے کاخ شاہانہ اندر میانش  
 یکاں اندرون صفہ ہای فرخ و شک  
 یکے ہیمچو دیبای چینی منقش  
 نگاریدہ بر چند جامی مبارک  
 یکجای در رزم و در دست ڈوبین  
 وزاں کاخ فرخ چو اندر گزشتی  
 بر فتن ز تیزی چو فرمان سلطان  
 نہ چرخست و اجزای او چوں ستارہ  
 اگر بگذرد بر سرش مرغ موجبش  
 بدینسان بیاض اندول باز بینی  
 رواں اندراں کشتی و خیرہ ماندی  
 زمینش بگردار بیشینہ کردہ  
 بدو اندروں ماہیاں چوں عرویل  
 و کالے پر آورده پہلوئے دریا  
 یمین دول شاہ محمود غازی

نذر رواں آموختہ مادہ وز  
 درمی باز کردہ بیانیٹش اندر  
 چو لفظ مطابق چو شعر مکرر  
 سرنگرہ بر کراں دو پیکر  
 در صفحہ ہا ساختہ سوئے منظر  
 یکے ہیمچو ارتنگ مانی مصور  
 شہ شرق را اندر آں کاخ پیکر  
 یکجای در رزم و در دست ساغر  
 یکے رود آب اندر او ہیمچو شکر  
 بخوردن ز خوشی چو عیش تو انگر  
 نہ ابرست و آوای او ہیمچو تند  
 بیالاید اندر ہوا مرغ را پر  
 یکے ژرف دریا مراد را برابر  
 ز پہنائے آں دیدہ آشنا ور  
 کراں تا کرانٹش بگردار مرمر  
 بگوش اندروں حلقہ پرندو گوہر  
 بیداں تابداں می خورد شاہ صفدر  
 امین ملل خسرو بندہ پرور

۱۔ تذر۔ مرغ صحرائی جو کہ خردس (مرغ خانگی) کی مانند ہوتا ہے۔ اور اسے دال  
 کے ساتھ لکھنا در معنی بکب بالکل غلط ہے۔ غیاث + ۲۔ سلاسل ایک قسم کا ریشم ہے۔  
 ۳۔ مزخرف۔ مزین۔ منظر۔ چھو کہ + ۴۔ ارتنگ۔ مانی مصور اور نقاش کی مشہور کتاب ہے +  
 ۵۔ ڈوبین۔ چھوٹے نیزے کو کہتے ہیں + ۶۔ تندر (Tender) گر چنے والے بادل کو  
 کہتے ہیں +



لادت دانا

شہ خوب منظر شہ خوب منجر  
 بستم شیر کا ہندہ کفر کا فر  
 ہمی گرد داند رجمان چوں سکندر  
 زہے رزم را خسر و رزم گستر  
 نیوشندہ از من کند جملہ باور  
 نہ ماہیت در بحر و نہ مرغ در بر  
 چو جز مر ترا نام مردی مزور  
 بر اہل سلاسل نکر دست حیدر  
 ز بس تاختن بروی آنجا زاید  
 بیک تاختن ہفت صد پیل منکر  
 گل تازہ را باز ناکردہ از بر  
 جہاں زیر فرمان تو تا بمحشر  
 دیر کاغذی خور و زین کاغذ بخور

شہ خوب صورت شہ خوب سیرت  
 بمردی فزائندہ عز مومن  
 ز بہر قوی کردن دیں ایزد  
 زہے رزم را ابر دینار قطرہ  
 توانی کہ ہرج از تو گوئم بمردی  
 نشان تو نایافتہ شہریار  
 مزور بود حبت ترا نام شاہی  
 بہند وستان آنچہ تو پار کردی  
 تہی کردی از پیل ہند وستان را  
 زد و پادشاہیستدی بر دو منزل  
 ہمی تابہنم اندرون بیک یابی  
 خدایت معین یا دو دولت مساعد  
 خوشا کاغذ باغی کہ داری بشادی

## در صفت لشکر سلطان محمود خلعت دادن بہ انہا

ہر سپاہی را کہ چون محمود باشد شہریار  
 یمن باشد بر یمن و لیسر باشد بر لیسار  
 تیغشان باشد چو آتش روز و شب بدخواہ روز  
 اسپشان باشد چو کشتی سال و مہ و پیاگزار

لہ گز گستر + لہ بر بہ تشدید بمعنی صحرا ہے۔ ۳ مزور۔ اسم مفعول از زور۔ بمعنی مکر کیا  
 ہوا۔ اگر اسم فاعل ہو۔ تو مکر کرنے والا۔ ۴ حیدر بروزن صفدر۔ لقب حضرت علی دشیر  
 کو بھی کہتے ہیں ۵ ناکردہ از بر۔ یعنی ناجیدہ از بن +



از عجائب خیمہ شان باشد چو دریا وقت موج  
 وز غنائیم خانہ شان چوں کشتی آگندہ یار  
 شاخ کر گمانشان بودی منخ طویلہ در سفر  
 چنگ شیرانشان بود تعویذ اسپان در شکار  
 بگذرند از رودهای ژرف چوں موسی ز نیل  
 بر شوتند از کندہ چوں شاہین بدیوار حصار  
 کوکب ترکش کنند از گوہر تاج ملوک  
 وز شکستہ دست بت بردست بت رویاں سوار  
 از سرب بت بند مصحف ہا ہی زربین کنند  
 وز دو چشم بت دو گوش نیکو انرا گوشوار  
 تیغ ایشان دست یابد باجل در یک بدن  
 اسپنشان بازی کند با شیر در یک مرغزار  
 ہر کہ چوں محمودیشتی دارد اندر روز جنگ  
 چوں سیر لشکر مقدم باشد اندر کار زار  
 لشکر او پیش دشمن تاکتیدہ صفت ہنوز  
 او بہ تیغ از لشکر دشمن بر آورده دمار  
 من ملک محمود را دیدستم اندر چند جنگ  
 پیش لشکر خویشتن کردہ سپر ہنگام کار  
 مردماں گویند سلطان لشکر می دارد قوی  
 پشت لشکر او ست در ہیجا کحتی کردگار

لے کرگ۔ بفتح اول۔ کرگدن۔ گینڈا۔ ایک مشہور جانور ہے۔ جسکے ماتھے میں ایک سینک ہوتا ہے اور ناخن  
 شیر کی طرح جسکی بابت یہ مشہور ہے۔ کہ تعویذ کیلئے گھوڑوں پر باندھتے ہیں لے کندہ۔ خندق سے مراد ہے  
 لے کوکب ترکش۔ ایک ستارہ سونے اور چاندی کا بنا ہوتا ہے جو کہ ترکش پر باندھتے ہیں۔  
 سوار۔ بالکسر۔ غور قول کا دست بند ہے۔ جسے اردو میں گنگن کہتے ہیں اور اسے دستیارہ بھی کہتے ہیں ۴



پیش ایزد روز محشر خسته بر خیزد از خاک  
 هر که از شمشیر او شد در صفت دشمن و گار  
 نیست از شاهان گیتی اندر پس گیتی چو او  
 وقت خدمت حق شناس وقت زلت بردار  
 هر زمان افزون از خدمت شاه پاداشی دهد  
 خادمان خویش را پس را عجب کاری مدار  
 آنچه کرد دست از کرم بایندگان امروز او  
 بار سولال کرد خواهد ذوالملکین روز شمار  
 هر یک را در خور خدمت ثیابی داد خوب  
 خلعتی کو را بزرگی بود و فخر تار  
 زنده گردانید یک یک نام خویش و نام فخر  
 نیست گردانید یک یک نام ننگ و نام عار  
 جان شیرین را فدای استخوانندی کنند  
 کز پس ایزد بودشان بهترین پروردگار  
 از رضای او تنابند و مرا و را روز جنگ  
 یکدل و یک رای باشند و موافق بنده دار  
 وقت فتح از بخشش نیکو بودشان ملک مال  
 وقت بزم از خلعت نیکو بودشان یادگار  
 بخشش کال دخل شاهان بودی اندر باستان  
 خلعت کال خسروانرا بودی اندر روزگار

۱- زلت - لغزش - پهلنا - اسم حاصل مصدر بنه لغزیدن سے -

۲- ذوالملکین - صاحب احسان - خداوند که کم سے مراد ہے -

۳- باستان قدیمی ۴



پیش خسرو روز خدمت چون خزاں اندر شوند  
باز گردند از فراوان ساز نیکو چون بهار

از نواز شہای سلطان دل پراز لہو و طرب  
و ذکر امتہای سلطان تن پراز رنگ و نگار  
بر میان شال حلقہ بند کمر ہاشم ز  
زیر نشان جملہ زربیں مرکباں را ہوار <sup>سہری ساز ۲۱</sup>

از تفاخر و بزرگی و ذکر امت بر زمین  
زیر لعل مرکباں نشان مشک بر خیز و غبار  
زینہ بہتر مایشاں را ہی حاصل شود  
چسیت آن خوشنودی شاہ و رضای کردگار

با چنین نیکو کر امتہا کہ مے بینند باز  
پیش ازین باشد کہ امتشاں امید از شہر یار  
وانگے زیشاں نباشد نعمت سلطان دیرخ  
نعمتے کو را براں کہ دست یزدان کامگار

نعمتش پائندہ باد و دولتش پیوستہ باد  
دولت او بیکراں و نعمت او بی کنار  
بندگاں و کہتر از حق چنین باید شناخت  
شاد باش ای پادشاہ حق شناس و حقگذار

راست پنداری خیزینہ خسرواں امروز شاہ  
بر سولال عرصہ کرد و بر سپہ پاشید خوار

۱۱۹  
۳۱  
۱۲۹  
۱۳۱

۱۔ خسرو۔ در اصل یہ لفظ خوش رو ہے۔ یعنی اچھے چہرے والا۔ اور بگڑتا ہوا خسرو ہو گیا۔ بمعنی  
بادشاہ ۲۔ راہوار۔ بمعنی گھوڑا ۳۔ نذر ۴۔ چھا در کرتا



کر در میدان او تا گوشه ایوان او  
 مرکب سیمین ستام است و بت سیمین عذار  
 ہر نوائیں مرکبے زان کشور ہی کردہ پریش  
 ہریتے زان صدمت زبیں شکستہ در تار  
 آں بکشی ز بیت میدان خسرو روز جنگ  
 ویں بخوبی شمسہ ایوان خسرو روز بار  
 آں بر زم اندر نوشته پیش او دشت فراخ  
 ویں بر زم اندر گرفته پیش او جام عقار  
 از فراواں دیدن ہر اے زرا امروز گشت  
 دیدہ اندر چشم ہرینیندہ زر عیار  
 کے بود کردار ایشان ہمسر کردار او  
 کے تواند بود تار می لیل چوں روشن نہار  
 ای مییں دولت عالی و ملت را امین  
 دولت از تو یا سکوں و ملت از تو بر قرار  
 عزم تو کشور کشا و خشم تو بد خواہ سوز  
 سحر تو پولاد سنب و تیغ تو جوشن گزار  
 موی بر اندام بد خواہت زباں گرد و ہمی  
 از پیے آں تار شمشیر تو خواہد زینہار  
 یک سوار از خیل تو وز دشمنان پنجاہ خیل  
 یک پیادہ از تو وز گردنکشاں پانصد سوار

لے ستام۔ طام۔ لگام۔ ہجام حرب ہے لگام کا لے کٹی۔ خوشی تن درستی سے عقار۔ یضم اول  
 شراب نوشتہ۔ بالفح اول۔ اسم مفعول از نوشتن بمعنی لپیٹا ہوا لے۔ لہرا۔ سونے اور چاندی کے گولے جو کہ  
 گھوڑے کے ساز و سامان میں پوشیدہ کر لیتے ہیں۔ اور اسکو ہلیلہ کے ساتھ مشابہت کیوجہ سے ہر ابھی کہتے ہیں۔  
 اور گھوڑے کے ساخت و ستام کو کہتے ہیں +



هم سخاوت را کمالی هم بزرگی را جمال  
 هم شجاعت را جلالتی هم شریعت را شعاع  
 تادرخت ناز <sup>ناله</sup> غنبر و کافور بر  
 تادرخت گل نیارد سنبل و شمشاد بار  
 تاز دیبا بنگند تو روز بر صحرای باط  
 تاز دریا بر کشد خورشید بر گردن بخاد  
 دیر باش و دیر زنی و کامجوی و کام یاب  
 شاد باش و شاد زنی و مملکت گیر و پدار

## در معنی عشق گوید

مرادی عاشقی گفت ای سخنور  
 نگه کن تا چه باید هر دو ال را  
 چه خواهد دلیر از دلجوئی بیدل  
 چه دانی دوستی را حد و غایت  
 چه باشد علت کردار معشوق  
 مرا نه بنگونه فکر تهاست بسیار  
 مرا و را گفتیم ای پرستنده احسان  
 بپر سیدی نه حد و غایت عشق  
 من آن گویم که دامن درند انهم  
 میان عاشق و معشوق بنگر  
 وزین ره که تو پر سیدم بگذر  
 چه خواهد عاشق از معشوق دلبر  
 مقدر باشد آن یا نامقدر  
 بجای عاشقی معشوق پرور  
 اگر دانی سخن ها گو ازین دور  
 نگو پر سیدی و زیبا و درخور  
 جوانی چینه م خواهی و مغر  
 مرا از جمله جهال مشمر



که داند عشق را هرگز نهایت  
بر من عشق را غایت بجائیت  
چنان باید که نکند هیچ عاشق  
بوقت خلوت اندر پیش معشوق  
مسخر گشته معشوق باشد  
ز بهر دوستی بالای معشوق  
ز بهر رنگ و بوی جعد معشوق  
سؤالی مشکل آه روی و متکر  
که کس کردش نتواند مقرر  
حدیث حسد معشوق باور  
چو کمتر باشد اندر پیش بهتر  
و اگر چه عالمی او را مسخر  
پرستند سایه مهر و صنوبر  
نباشد ساعتی بے سبیل تر

## در شرح مبین الدوله محمود بن ناصر الدین ذکر غزوات و فتوحات او در گنگ

بهار تازه و میدای بروی رشک بهار  
همی پروی تو ماند بهار و دیار روی  
بهار اگر نه زیب مادرست با تو چرا  
بهار تازه اگر داری بنفشه و گل  
رخ تو باغ مفت و تو باغبان منی  
غریب موی که مشک اندر و گرفت وطن  
همیشه تافته بینم سیه دوزلف تو را  
مگر که غالیه میمالی اندر و گه گاه

بیا و روز مرا خوش کن و نبیذ بیار  
همی سلامت روی تو و یقای بهار  
چو روی تست بخوشی و رنگ بوی و نگار  
ترا دوزلف بنفشه است مهر دوزخ گلزار  
مده هیچ کس از باغ من گل ز بهار  
غریب روی که ماه اندر و گرفت قرار  
و لم ز تافتنش تافته شود هموار  
و گرنه از چه چنان تافته است و غالیه بار

۱۵ بهار تازه چه دارد و بنفشه دار دو گل \*

۱۶ غالیه - مطلق عطریات \*

پریشان نامو جاتانی



نداده هرگز کس مشک را بغالبه بوی  
 ترا بوی و پیرایه هیچ حاجت نیست  
 یمین دولت ابوالقاسم بن ناصر دین  
 فراشته بهتر نام خویش و نام پدر  
 بروز معرکه بسیار دیده پشت ملوک  
 هزار شهر تهنی کرده از هزار ملک  
 همیشه عادت او بر کشیدن اسلام  
 ز خوی خویش هر روز شادمانه شود  
 بزرگواری را رسمهای اوست جمال  
 ایاب و ابرو که اندر چو پیرشور انگیز  
 عطای تو بهمه جا بگه رسیده رسد  
 شجاعت تو، نمی بستر و ز دفترا  
 بسا که مرا در انبوه جیب دست  
 حدیث جنگ تو باد شمتان و قصه تو  
 کجا تواند گفتن کس آنچه تو کردی  
 تو آن شهی که تو را هر کجا شوی شب روز  
 همیشه کار تو غر و است و پیشه تو جهاد  
 طوقه هاش چو نرم آب های سیل از گل  
 چه خار های که اندر سینه های ستود

مده تو نیز ترا مشک غالبه بچه کار  
 چنانکه شاه جهان را که نبرده یار  
 این ملت محمود شاه شیر شکار  
 گذاشته ز قدر قدر خویش و قدر نیاز  
 بوقت حمله فراوان دریده صف سوار  
 هزار شاه پرانگته از هزار حصار  
 همیشه همت او نیست کردن کفار  
 هزار بار روان محمد مختار  
 چو مر شجاعت را تیغ تیز اوست شعار  
 ایاب و ابرو که اندر چو ابرو گهر بار  
 بلند همت تو بر سپهر دائره وار  
 حدیث رستم دستان و حمید که ار  
 ز مجلس تو سوی حسانه بروز بر بکار  
 محدثان را بفروخت ای شهبانزار  
 کجا رسد بر کردار های تو گفتار  
 همی رود ظرف و فتح بر یمین و بسیار  
 ازین دو چیز کنی نام خفته را بیدار  
 نبات هاش چو دندان های آرد ز خوار  
 فروشدی چو بر یک اندر آهنین مسمار

خط لسانی در کتابخانه ملی - تهران - ۱۳۵۷

له ایملک با ناز - خسرو با ناز - بفروخت روشن دگر م کرد



بگوئے شل افغانیاں دو پردہ دیتیز  
 چو کا سموی و چو سوزن غلندہ دوسر تیز  
 اگر بدست کسی ناگہاں سرور رفتی  
 گذارہ برد سپہ رازدہ دواندہ رود  
 چہ رود ہائے ہریک چناں کجا افتد  
 بدان رہ اندر معروف شہرهای بود  
 نہ ہی قلاعی در ہریکے ہزارہ طلسم  
 چنانکہ مرد بدو دست چوں نہادی در  
 بھی کشید سپہ تاباب گنگ رسید  
 نہ بر کنارہ مراورا پدید بود گذر  
 چو چرخ بر سر گردابہاش گشتہ زین  
 زین گویہ درختان فرو گندہ بروج  
 براں کنارہ او لورہ و بزیر گلے  
 ہزار بار زد یا گذشتہ باشد خضر  
 خدایگان جہاں خسرو ملک زمان  
 ز آب گنگ سپہ را یک زمان بگذاشت  
 گذشتنی کہ نیا لودہ بود ز آب در او  
 خبر شنید کہ پیش از پے توشار از گنگ  
 بہ چاشنگاہ ملک بے کرمیاں سپاہ

چو دستہ بستہ بہم تیرهای پی سوار  
 کہ ویدہ خاریدیں صومست ویدیں کردار  
 بسوی دیگر اندو بہرہ یافتی دیدار  
 بر کباب بیاباں نور د کوہ گذار  
 کہ گذشتن ادو ہر دو بازوی طیار  
 تہی ز مردم و انباشتہ ز مال تجار  
 کہ خیرہ گشتی ازو چشم مردم ہشیار  
 کشادہ گشتی و تیری کشادی ارش وار  
 نہ آب گنگ کہ دریای نا پدید کنار  
 نہ در میانہ مراورا پدید بود ستار  
 چو پشتہ روی زمین آبہاش دادہ بخار  
 ازو کہینہ درختے مہ از کہینہ چنار  
 کہ نابالال پیل اندر و شدی ستوار  
 ز آب گنگ ہمانا گذشتہ نیست دوبار  
 کہ روشن است بدو چشم عزو چشم فحار  
 ہمین دولت و توفیق ایزد وادار  
 ستور زینے زین دستور باری مار  
 گذشت پیل پس پشت او قطار قطار  
 برفت بر دم آل جنگ جوی کہینہ گزار

۱۔ شل بالکسر نیزہ کوپک پردہ دار ۲۔ کا سموی - ترسوز کے بال ۳۔ طیار - طیران کنندہ بہت  
 بھی تیز + ۴۔ زمی سماجی ۵۔ ایک پہلوان کا نام ہے جو کہ تیر اندازی میں آپنائی نہیں  
 رکھتا تھا ۶۔ ہندوستان کا مشہور دیائے گنگا کا نام ہے ستار - ایسا تگ پانی جس میں کشتی کھڑی ہو جاتی ہو  
 اور چل نہیں سکتی ۷۔ افتادہ برج ۸۔ لورہ - وہ زمین جو کہ سیلاب کی گئی ہو ۹۔ شارگرہ جستان کے بادشاہ  
 کو کہتے ہیں + ۱۰۔



گرفتہ ہر شے انجنگ آل حصار قرار  
 بلیخ داد سپہ راوشد بہ پای حصار  
 چو حلقہ کرد و مراں حلقہ را از خون آہار  
 سپاہ را ہمہ بگذاشت با سپہسالار  
 برو دراہت شد تا زبان بیک ہنجار  
 ہلال زورق و خور لنگر و ستارہ سپاہ  
 چہ منکر آبی پیل افکن و سوار او بار  
 چوپیل پیل نہنگان ہول مردم خوار  
 نمود گر د سپاہ دستاد از پیے کار  
 بہ پیل از آب و از آنسو گرفتہ راہ گزار  
 کشادہ بازوی مرقان آہنیں منتقار  
 صفت سپاہ عدد و دید با سکون و قرار  
 بدان کنار فرستاد کودکے سہ چہار  
 تلخ ہر یک از ایشان خجستہ بلغار  
 مبارزانی ز اقرار بہن حصار  
 میان آب رواں با بلیخ وزین افزار  
 ثواب خواہد جستن ہی ز ایزد بار  
 کہ ہم بدست شما قہر شاں کند قہار  
 فروشدند بدان رود ناو ہندہ گزار

میاں ہیشہ براہ اندر ول حصار دی بود  
 دلش ندا دکنہ آل ناکشادہ برگردد  
 بیکرہاں درو دیوار آل حصار قوی  
 از آل حصار سوی شتار روی کرد و برفت  
 بیک شیاں روز از پای قلعہ شربل  
 بہ پیش راہ دی اندر پدید شد رودی  
 چہ صعب رودی دریا ناو و طوفان سیل  
 چو کوہ کوہ در او موجای تند روش  
 چو کوہ رو بمصافش نمود و بر لب رود  
 ترو چیاں سپہ را لبش گذاشتہ بود  
 نمود بیلیت پیلان آہنیں دندان  
 سر ملوک عجم چوں بنزد کوہ رسید  
 ز دیدگان سرانے نژاد بر سر آب  
 بنیزہ ہر یک از ایشان ستودہ غزینیں  
 دلاورانی ز اشکال رستم دستان  
 وزین کرانہ کماں برگرفت و اندر شد  
 بسر کشاں سپہ گفت ہر کہ روز شمار  
 بجنگ کافر ازین رود بگذرید بہم  
 ہمہ سپاہ بیکبار با بلیخ و سپہ

۱۔ منزل۔ ہندوستان میں دو محلوں کے نام ہیں

۲۔ ادبار۔ نکلنے والا ۳۔ ترو چیاں۔ ہندوستان کے ایک بادشاہ کا نام ہے۔

۴۔ زین افزار۔ سواری کے اسباب اور مسلح ہونے کے ساز و سامان ۵۔



چو قوم موسیٰ عمران ز روئیل و ناب  
 ز جامہ بر تن کافر ہی جدا کر دند  
 چو زین کرانہ شہ شرق دست برد تیر  
 شہ سپہ شکن جنگجو ز پیش ملک  
 یقر دولت او پشت آل سپاہ قوی  
 و شرت بود و چنان نرم شد کہ روز دگر  
 ملک پرنج یک آنجا نصیب یافتہ بود  
 دو دختر و دوزنش را فرو گرفت از پیل  
 چو شاد را یزد و مال و پیل ازو بشد  
 ز جنگ شاد سپہ را بجنگ تازی کشید  
 بدان رہ اندر بگذشت ز آبہای بزرگ  
 چہ آب کوئی از پیل بر گرفتہ سر  
 خمر و ہندہ خیر داد رای را کہ ملک  
 ہنوز رائے تمام این خبر شنیدہ بود  
 ہزار پیل تریاں پیش کرد و دوز پس کرد  
 چگونہ جائے جائے چو بوستان ارم  
 چہ شہر شہریدی اندر او سرای سرای  
 سرایہاش چو ارتنگ مانوی پر نقش  
 چو شہر یار زمانہ بیاد می اندر شد

بر آمدند ہمہ سیگزنہ و بے آزار  
 بتیر تار نہ پود و بنیزہ بود از تار  
 بران کرانہ نماند از مخالفان دیار  
 میاں بیشہ کشن اندرون خرید چو مار  
 شکستہ گشت و از بند دولت این شکفت ہمار  
 یصد بیع ہی خواست از ملک ز نہار  
 دو بیت پیل و دو صندوق و ٹوٹو شہوار  
 بخون لشکر او کرد خاک را غنچار  
 گز آسچہ زو بستہ شاد باد و پر خوردار  
 ز خواب خواست ہی کرد رای را بیدار  
 چہ آب ہائی تا لنگ رفتہ از کہسار  
 چہ آب کوئی کہ تالہ بر فلندی بار  
 سوئی تو آمدہ راہ گزین خن بردار  
 کہ شد ز مملکت خویش یکسرہ بیزار  
 دلائی چو بہشتی و بارہ چو بہار  
 چگونہ شہرے شہرے چو بتکہہ فرغار  
 چہ کاخ کاخ بدی اندر او بہار بہار  
 بہار ہاش چو دیبای خسروی بنگار  
 خبر شنید کہ رفت او ز راہ دریابار

۱۵ ابنوہ ۱۵ غنچار۔ وہ گلگونہ جو کہ عورین چہرے پر ملتی ہیں۔ ۳ رائے۔ ہندوستان  
 کے ایک بادشاہ کا نام ہے۔ ۴ بارہ۔ ایک شہر کا نام ہے۔  
 ۵ بہار۔ بت خانہ چین اور ترکستان کے آتش کردہ کا نام ہے۔



به آتش و بتیر کرد با نه میں هموار  
بهار هاش چو نار کفیده کرد از نار  
چون زه شیر ی گم کرده زیر پنجه شکار  
که تیر گشت یکے جنگ تنگ را با ناله  
همی کشد سپه همچو آهنین دیوار  
بزیار را تیشاں سی و شش شهر از سوار  
پیادگان گزیده صد و سی و سه هزار  
چگونه پیلان پیلان نامدار خیار  
بلند کوه بدند آنها کشتند شیار  
چه گفت گفت ایمن خواستم من این پیکار  
همانکه قصه شهنامه خواندی هموار  
ترا فریضه تراست این نه غزو کردن پاد  
و مفسدال نگذاری تو در جهان دیار  
به تیغ نیز زد دشمن بر آرزو دمار  
که از دها شود از روزگار باید مار  
یلع شایان در قلعه های نشت انبار  
پس از محمد مرسل قوی سپه سالار  
سپاه ایزد را بر عدوی خویش گمار  
بطاقت و توان با عدوی تو پیکار

نخواست آتش و آن شهر پر بدایح را  
سرای باش چو کوزه شکسته گردان خاک  
بسوخت شهر و سوی نیمه باز گشت از خشم  
خبر دهن بر خسر و آمد و گفتا  
بر این کرانه ما خیل را می پیدا شد  
چهل امیر و هندوستان در آن سپه است  
علامت است در آن لشکر اندر و برادر  
قویت قلب که لشکرش نه صد پیل  
همه چو کوه بلند روز جنگ و جدل  
خدا یگان زمانه چو این خبر بشنید  
همه حدیث نه محمود نامه خواند و بس  
خدا یگانا غودی بزرگ آمد پیش  
همی روی که بهماں را تهی کنی ز بدان  
بر دروغی و قال نیک و طالع سعد  
مخالقان را یک روز روزگار ده  
خزاین ملکها جمله در خزان تست  
سپاه دین سپه ایزد است و پر پیش  
عدوی تو عدوی ایزد است و دشمن دین  
فریضه باشد بر هر موحدی که کند

۱- نار کفیده - نار شکافته - یعنی کھولا ہوا انار - کوزہ جزا است - کہ گرد باشد -

۲- خیار - پسندیده و برگزیده کو کہتے ہیں -

۳- شیار کردن - بل بوتقا - روزگار دانی - فرصت دینا -



اگر خدای بخواهد بیدار می شود  
 چه کار بود که تو سوی او نهادی معی  
 بوقت کودکی آنکه که لشکر تو نبود  
 بعرض گاه تو لشکر چنانکه پاره نبود  
 بران سپاه خدایت همی مظفر کرد  
 ز دست آن ملکان در همی ربودی ملک  
 علی تکلیف را پیش تو ای ملک چه خطر  
 هدای داند کای پیش تو همی گوئم  
 ز تو چو یاد کنم و ز ملوک یاد کنم  
 همیشه تا که بود در جهان عزیز دم  
 خدایگان جهان باش و ز جهان بر خور  
 بدولت و سپه و ملک خویش کام روا  
 بزی تو در طب و عیش و شاد کامی و لهو  
 نخست بادت تو روز و نیک بادت روز

مراد خویش بر آری ز دشمن غدار  
 که کام خویش بجاصل نکردی آخر کار  
 چنین که هست کنون همچو آهنین دیوار  
 هزار و هفتصد و اند پیل بد بشمار  
 که کس ندانست آنرا همی کنار و شمار  
 که داشت هر یک همچو علی تکلیف دو هزار  
 گرفته گیرش و در مرغان کرده بدار  
 تنم ز شرم همیگر و دای امیر نزار  
 چنان بود که گفتم یاد بانی اشعار  
 چنانکه هست گرامی و پر بهار دینار  
 یکام زنی و جهان را یکام خویش گذار  
 ز نعمت و ز تق و د جان خویش به خور و دار  
 عدد زید بغم و ور دو اند و تیمار  
 تو شاد خوار و بد اندیش خوار و انده خوار

## در ذکر سفر سومات

### فتح آن شکستن منات در جنت سلطان گوید

فسانه گشت و کهن شد حدیث اسکندر  
 سخن زار که نور احلا دیت و اگر  
 فسانه کهن و کار نامه بدر دروغ  
 یکاه ناپید رو در دروغ رنج مبر

۱۰ نزار - لاغر کرده ۱۱ بنی - بالضمه قرآنی مجید -

۱۲ گرامی تیر از درم و دینار گرامی بر همه دینار ۱۳ کار نامه - تاریخ +



حدیث آنکہ سکندر کجا رسید و چه کرد  
 شنیده ام کہ حدیثی کہ آل دوبارہ شود  
 اگر حدیث خوش و دلپذیر خواہی کرد  
 یمین دولت محمود شہر یار جہاں  
 شہے کہ روز و شب اور اجزایں تمنایت  
 گہے ز جیون لشکر کشد سوی بھون  
 ز کار نامہ او گرد و دور کی برخوانے  
 بی سکندر سرتا سر جہاں برگشت  
 و لیکن اذ سفر آب زندگانی جست  
 و گر تو کوئی در شان آیت رواست  
 بوقت آنکہ سکندر ہی امارت کرد  
 بوقت شاہ جہاں گیم پری بودی  
 ہمہ حدیث سکندر بدان بزرگ شدہ است  
 اگر سکندر باشاہ یک سفر کردی  
 و رانہ تر سفر او بدان ہی بودہ است  
 ملک سپاہ برای ہر د کہ دیو و رآں  
 چنین سفر کہ شہ امسال کرد و ہمہ عمر  
 گمان کہ ہر د کہ ہرگز کسے ز راہ طراز  
 نہ لشکری کہ مراں را کسی بداند حد

نہیں شنیدن گشتہ است خلق را از ہر  
 چو صبر گرد و تلخ ارچہ خوش بود چو شکر  
 حدیث شاہ جہاں پیش گیر و زین گذر  
 خدا یگانہ کو منظر و نکو منجر  
 کہ چون زندیت و بتخانہ پر سر بنگر  
 ہے سپہ برد از باختر سوی خاور  
 بخندہ یاد کنی کار ہائے اسکندر  
 سفر گزید و بیاباں برید و کوہ و کر  
 ملک رضای خدا و رضای پیغمبر  
 نیم من این را منکر کہ باشد آن منکر  
 بندیت را بر تہادہ قفل بدر  
 دولت آیت بودی بشال شاہ اندر  
 کہ دل شغل سفرست و دوست داشت ہر  
 ز اسپ تازی زود آمدی فرود بخور  
 کہ وہ زودہ نگہ ستاست و کردار کرد  
 شمشیدہ گرد و دگر راہ و عاجز و مضطر  
 خدائے داند کو را نیامدہ است بہر  
 بسونات برد لشکر و چنین لشکر  
 نہ لشکری کہ مراں را کسی بداند حد

۱۷۰ ہرگز گرد و تلخ از شہرست شکر۔

۱۷۱ ہکاف عربی۔ زمین پشتہ۔ اور ایک قصبہ کا نام ہے شمشیدہ۔ بے ہوش۔ ترسیدہ۔  
 ۱۷۲ ہم زندہ ہے۔ طراز ولایت کا نام ہے۔ ۱۷۳۔ مر۔ شمار۔ ۱۷۴۔ ہرگز گرد و تلخ۔



شمار لختے از آں بر تر از شمار حصی  
 بشکر گشن و بیکراں نظر چه کنی  
 رہی کہ درو در آں گم شدی بوقت دل  
 در از تر ز غم مستمند سوخته دل  
 بصدی اندر ده جای ریگ چوں سمرقہ  
 چو چشم شورش ہمہ چشمہ های آں بی آب  
 ہوائے آں دژم و باد آں چو دوزخیم  
 ہمہ درخت و میاں درخت خار گشن  
 نہ مرد را سر آں کاندراں نہادی پای  
 ہی ز جوشن بر کس غلبہ جوشن  
 سوار یا سر اندر شدی بدو و از آں  
 ہزار خار شکستہ در او خستہ انداں  
 کمر کشاں سپہ را جدا جدا ہر روز  
 چو پای باز در آں ہمیشہ پر جلاجل بود  
 گئے گیا ہے پیش آمدی چو لوک خدنگ  
 در آں پیا باں منزل گئے عجائب بود  
 یگو نہ شب روزی بر آمد از سر کوہ  
 نماز پیشین انگشت خویش را بردست  
 عجب تر آئکہ ملک را چنین ہی گفتند

عداد بعضے از آں بر تر از عدد امطر  
 تو دوری رہ صعب و کمی آب نگر  
 چو مرد کم بین در تنگ بیشہ وقت سحر  
 کشیدہ تر ز شب در دمند خستہ جگر  
 بدہ پے اندر صد جای سنگ چوں شتر  
 چو قول سفلہ ہمہ کشتہای آں بے بر  
 زمین آں سیہ و خاک آں چو خاکستر  
 نہ خار بلکہ سنان خستہ و خنجر  
 نہ مرغ را دل آں کاندراں کثادی پر  
 ہی ز مغر بگست رفت مغر  
 بدوں شدی ہمہ تن چوں ہزار پای لبر  
 بچند جای سر و روی و پشت و پہلو و بر  
 کمر بر مہتہ بمنزل شدی ز حلیہ زرد  
 ستاکمائے درخت و پیشین ہائے کمر  
 گئے زمینے پیش آمدی چو روی تبر  
 کہ گر بگوئم کس را نیاید آں باور  
 کہ بیج گوہر بر آں کار گر نگشت بصر  
 ہی ندیدم من این عجایب است و عبرت  
 کہ اندر این رہ مار دوسر بود بھر

لے حصی۔ سنگریزہ لے چوں پستہ لے شورش۔ بے حیا۔ بے شرم۔ پیپ اور میل کو بھی کہتے ہیں  
 لے غیبہ۔ پوک ہائے آہن و پولاد کہ جن کو زرہ پر لگایا جاتا ہے لے کمر کش۔ دلاور اور شجاعت سے مراد  
 لے جلاجل۔ جھانجھ۔ گھنگر و جو کہ پرندوں کے پاؤں پر باندھتے ہیں لے بازس کی بوندوں سے جیسے



ترا بزرگ سپاہی است میں فرات ہی است  
 بشب چو خفته بود مرد سر بر آرد مار  
 چو خود بر آید و گرمی بر خفته صد  
 خدایگان جہاں ز آل سخن نیند لیشید  
 بدیں درشتی و زشتی رہی کہ کردم یاد  
 پیادگان را یک یک بخواند و اشتر داد  
 جہازہ ہا را در باد یہ دما دم کرد  
 بساخت از پے پس ماندگان و گمشدگان  
 ہمہ سپہ راز آل باد یہ ہر دہ آورد  
 پداں رہ اندر چنداں حصار و شہر بزرگ  
 نخست لدر وہ کہ روی بہ سج و بارہ آل  
 حصار آل قوی و بارہ محصار قوی  
 مبارزانی ہمدست و لشکر ہی ہم پشت  
 نہر و کردہ و اندر نہر دیافتہ دست  
 چو چیکو در کہ چہ صند و قہای گوہر یافت  
 چو کوہ البرز انکوہ کا ندر آل سیم مرغ  
 چگونہ کوہی چو نانکہ از بلندی آل  
 مبارزانے بر تیغ او یہ تیغ گذاشت  
 چو نہر والہ کہ اندر دیار ہند بھیجیم

ہمہ سراسر پر خار و مار و لورہ و جگر  
 ہی کشد نبض خفتہ تا بر آید غور  
 سبک نگر و دزد آخواب تا کہ محشر  
 سپہ بر اند بیاری ایزد وادہ  
 گذارہ کرد بتوفیق خالق اکبر  
 بتوشہ کرد سفر بہ مسافراں چو حضر  
 باب کرد ہی ریگ آل بیاباں تر  
 میان باد یہ ہا حوضہای چوں کوثر  
 شگفتہ چوں گل سیراب و پنچو نیلو فر  
 خراب کرد و دہکند اصل ہر یک از بن و در  
 چو کوہ کوہ فرو ریخت آہن و مرمر  
 حصار یاں ہمہ بر ساں شیر شردہ تر  
 درنگ پیشہ بفر و شتاب کار یکہ  
 دلیر گشتہ و اندر دلیری استمگر  
 بکوہ پایہ آل شہر یار شیر شکر  
 گرفتہ مسکن و بازال شد سخن گستر  
 شدگان را گوئی فرود اوست مقر  
 کہ ہر یکے را صد بندہ بود چوں عنتر  
 نہر والہ بھیج کرد بر شہاں مغر

لے جہر - بفتح اول و سکون ثانی زمین شگافتہ - اور شگاف کو بھی کہتے ہیں لے جہازہ - شتر تیز رو -  
 وادام متعاقب - پی در پی لے باد یہ - بر کہ ہا - حوض لے چیکو نام ایک محلہ کا ہے -  
 لے دمانہ کوہ - عنتر - ایک قبیلہ کا نام ہے + لے شہر میں حوض واد



رسیدہ کنگرہ کا تہا بد و پیکر  
 بکشت مند و بیارغ و بوستان بود  
 نو ہزار پیادہ مبارک و صفدر  
 نشستہ امین و دل پر نشاط و ناز و بطر  
 چنانکہ خبرہ شدی اندر آل دو چشم فکر  
 نمیتوانم گفتن صفاتش اندر خود  
 ز مالہای فراوان بر او پدید اثر  
 ہزار تیکدہ خمد گرد و حوض اندر  
 بحسن ماہ و لیکن یقامت عرعر  
 پدید بود سرافراشتہ میاں گذر  
 کہ ہر درخت بسالی دہد مکرر بر  
 زیت پرستان گرد آمدہ یکے معشر  
 چنانکہ بستکدہ دارنی و تانیس  
 ہفتہ زیر خے چوں بھیم ثوم اختر  
 کہ شغل داشت جزاں آتش فرشتہ فر  
 تختگان نکند روز گاہ خویش ہر  
 شتاب او ہم ازین روی بودہ بود مگر  
 ز دستبرد بت آرای آن زمان آورد  
 جز آنکسے کہ بدو بود از خدای نظر

بزرگ شہری و در شہر کا خہائے بزرگ  
 بدخل نیک و تیرت خوش و باب تمام  
 دولت پیل و کما بیش دہ ہزار سوار  
 ہمیشہ رای بھیم اندر آل مقیم بدی  
 چو مند ہیر کہ در مند ہیر حوضی بود  
 چگونہ حوضی چو نالکہ ہر چہ بندیشتم  
 ز دستہ و حکیمان بر او پدید نشان  
 ورا زو پہتا حوضی بصد ہزار عمل  
 بزرگ تیکدہ پیش و در میانش تہی  
 و گر چہ دیو لوارہ کہ ہچو روز سپید  
 دہ او درختاں چوں کوڑ ہندی و پیل  
 یکے حصار قوی بر کراں شہر و در آن  
 بکشت مردم و بتخانہ ہا بکند و بسوخت  
 زست ازو برہ اندر مگر کسی کہ بماند  
 تہفتگانہ اناختہ ز آل قبل بگذاشت  
 کیسکہ تیکدہ سومنات خواہد کسند  
 ملک بھی تنبہ کردن منات فتافت  
 منات لات و عری در مکہ بہت بودند  
 ہمہ جہاں بھی آل ہر سہ را پرستیدند

لے بطر۔ ناز و تکبیر۔ اور وہ نشاط جو کہ مال کی کثرت کیوجہ ہونی سے لے مند ہیر۔ ہندوستان کے ایک  
 شہر کا نام ہے لے کوڑ ہندی اور پویل دو معروف درخت ہیں جو کہ ہند میں پائے جاتے ہیں لکھ معشر۔ گردہ  
 دارنی۔ ہندوستان میں ایک شہر کا نام ہے جہاں بت خانے بہت ہیں۔ تانیس۔ ہندوستان کے  
 ایک شہر کا نام ہے وہاں ایک مشہور بت جگر سوم کے نام سے مشہور تھا۔ محمود نے اسکو توڑ ڈالا۔ اور غنی لایا  
 اور خلقت اس کو دیکھنے کیلئے دور دراز علاقوں سے آئے



دو روز آل پیمبر بشکست و ہر دور آل روز  
منات را از میاں کافراں بدزدیدند  
بجای گا ہے کہ روزگار آدم باز  
نہر آل بت تخت بنا کردند  
بکار بردند از ہر سوئی تقرب را  
بہ بتکدہ در بت را خزینہ کردند  
گہ خریدند اورا بشہر ہاچند سال  
برایہ سرت گاہ فرستند  
نذر پنختہ یکے چہ ساختند اورا  
خراج مملکتی تاج و افسر بود دست  
پس آنکہ آنداکردند سومات لقب  
خیر کنند اندر جہاں کہ اند دریا  
مد بر ہمہ خلق است و کردگار جہاں  
بعلم این بود اندر جہاں صلاح و فساد  
گروہ دیگر گفتند نے کہ این بت را  
کسے نیاورد این را بدیں مقام کہ این  
بدیں بگوید روز و بدان بگوید شب  
چہ این ز دریا سر برزد و بختک آمد  
بشیر خویش مرا ورا بشکست گا و کنوں

فلندہ بود ستاں پیش کعبہ پای بسر  
بکشوری دگر انداختند از آل کشور  
برآں زمین نشست و زفت جز کافر  
بصد ہزار تماثل و صد ہزار صور  
چو تختہ سنگ برآں خانہ تختہ تختہ زر  
درآں خزینہ بصدوق ہای پیل گہر  
کہ سیر گشت ز گوہر فروش گوہر خہ  
نگار کار بہ یا قوت و بافتہ بدر  
چو کوہ آتش و گوہر بر او بجای ثمر  
کلبینہ چیز وی آن تاج بود و آل افسر  
لقب کہ دید کہ تام اندر او بود مضمہ  
بتے بر آمد ز نیگونہ و بدیں سپیکر  
ضیاد ہندہ شمس است و نور بخش مہر  
بحکم این بود اندر جہاں قضا و قدر  
بر آسمان بریں بود جایگاہ و مقر  
ز آسمان بخودی خود آمدہ است ایدر  
بدیں بگوید بحر و بدان بگوید بر  
سجود کردند این را ہمہ نیات و شجر  
بدیں تقرب خوانند گا و را مادر

۱۔ بت کدہ - کدہ بمعنی خانہ - بت خانہ ۲۔ کدہ - کسر کاف تازی و تشدید لالہ - وہ پردہ جو کہ گھر کی طرح

مجا کہ اس میں دھن کو لاتے ہیں۔ ۳۔ جرد - بفتح جیم - بادشاہوں کا تخت -

۴۔ سومات - گجرات کا ٹھیاوار کے علاقہ میں ایک بڑے بت کا نام ہے۔ سوم بمعنی چاند - اور نات  
عظیم کو کہتے ہیں۔ ایک چاند کی شکل کا بت یہاں تھا ۵۔



بقول دیو فروہشتہ بر خطر لنگر  
باب گنگ و بشیر و بز عفران و شکر  
دو جام آب رسیدی فروں زدہ ساغر  
بومناں بدانجا یگاہ ذلت و شرف ✓  
بدوشدندی فریاد خواہ و پودش گر  
ہمی گسستہ نگشتی برہ لفظ زلف  
چہ پیہدہ سخن است این کہ خاکشاں بر سر ✓  
زجائی بر کند آں شہر یار دیں پرورد  
بلند و اینک باماہمی بر دمبہر ✓  
پدست خویش بہ تہخانہ در فگند آذر  
بریدہ بہ سر آں کنہ ہدی بنیاد سر  
چو سرخ لالہ شد آبی چو سبز سبزر  
کہ کشتہ بود و گرفتہ ز خانیان بکتر  
ہمہ در آرزوی جنگ و جنگ را از دل  
چو روزہ جنگ میاں مصاف رستم در  
ہمی نیاید بر رویشاں پد یغیہ  
تیر سلطان بردند عمر خویش بر سر  
ہمیشہ آں دوشمنخواست زابزد و اور  
وگر کہ حج کند و بوسہ بر حجر السد

ز بہر سنگ چندیں ہزار خلق خدای  
فریضہ ہر روز آں سنگ را بشتندی  
ز بہر شستن آب بت زنگ ہر ہفتی  
از آب گنگ چہ گوئیم کہ چند فرسنگست  
کہ گرفتن بت صد ہزار کودک و مرد  
ز کافراں کہ شدند بومناں پنج  
خدای خوانند آں سنگ را ہمی شمنان  
خدای حکم چنان کردہ بود کال بت را  
بدان نیت کہ مرا و را بیکہ باز برد  
چوبت بکند از آنجا و مال و زبرد اثنت  
بر ہمنانرا چندانکہ دید سر برید  
ز خون کشتہ کن آں بتکہہ بدرباراند  
ز بت پرستان چنداں بکشت و چنداں بت  
خدای داند کا بنجا چہ مایہ مردم بود  
میاں بتکہہ استادہ و سلج بچنگ  
خدنگ ترکی بر روی و ہر بخوردند  
بجنگ جلدی کردند لیکن آخر کار  
خدا یگا ترا اندر جہاں دو حاجت بود  
یکے کہ جایگہ حج ہندواں بکند

۱۔ گنگ۔ ہندوستان کے مشہور دریاؤں سے ایک ہے جسے دیائے گنگا بھی کہتے ہیں۔

۲۔ نفر۔ جماعت آدمیوں کی۔ اسم معیت بھی ہے اور آدمیوں کے ساتھ استعمال ہوتا ہے۔ دو نفر مردم دو آدمی

۳۔ شمن۔ بت پرست ۴۔ زر لقب پر رستم کا ہے۔ ۵۔ زرد سفید بالوں والا تھا۔ اور زال

اسکا نام تھا۔ اسلئے اسکو زال زرمی کہتے تھے۔ رستم تہذیب میں اخلافت اپنی ہے +



یکے از آل دوما د بزرگ حاصل کرد  
 خراب کردن بتخانه خرد کار نبود  
 چو دل ز سوختن سومات فاسخ کرد  
 خمی ز گردش دریا براہ پیش آمد  
 نبود رہبر کا خلق را بجوید راہ  
 سوئی دراز یکہ را ویران بود  
 ز سوی پہنا چند آنکہ کشتی دوسہ روز  
 درون دریا مد آمدی بروز دوبارہ  
 چو مد باز شدی بر کرانش صیادان  
 ملک چو حال چنان دید خلق را دل داد  
 امید خویش با بزد فکند و پیش سپاہ  
 بغال نیک شہ پر دل آب را بگذاشت  
 برآمدند بر آل پے ز آب آل دریا  
 نہ آنکہ ہیچ کسے را بجا رسید آسپ  
 دوروز و دوشب اذ آنجا ہی سپاہ گذشت  
 جد از مردم بگذشت ز آب آل دریا  
 بدیں طریق زیز داں چنین کرامت یافت  
 جز اینکہ نفتم چنداں غزات دیگر کرد  
 حصار کندھہ را از بھیم خالی کرد

دگر بعون خدای بزرگ کرده شمر  
 بد آنچہ کرده بیا بد ملک ثواب و ثمر  
 گرفت راہ زرہ باز رفتگان دگر  
 گسستہ شد زرہ امید مردمان بکسر  
 نبود ممکن کاں آب را بود معبر  
 رہی بصیعی وز شستہ در آل دیار شمر  
 ہی رود چو رود مرغ گرسنہ سوی خود  
 چنانکہ چرخ ز دی اندر آب او چنبر  
 فروشد ندی و کرد ندی از کرانہ حذر  
 براند و گفت کہ این مایہ آب را چه خطر  
 فکند بارہ فرخندہ پے باب اندر  
 رواں شدند ہمہ از پئے شہ آل لشکر  
 چنانکہ گشتی آل آب بد ہی نہ غر  
 نہ آنکہ ہیچ کسے را بجا رسید ضرر  
 کہ بر نیامد و نگذشت آبش از میز  
 بر از دولیت ہزار اسپ و اشتر و استر  
 تو این کوا مت ز اجناس معجزات شمر  
 بیا ز گشتن سوی مصم عز و مقر  
 بھیم را بجاں آل حصار بود مقر

۱۔ سمر۔ خانہ شب کو کہتے ہیں۔ اور سمر گشتن کے معنی مشہور ہونے کے ہیں۔

۲۔ بارہ۔ گھوڑا۔ ۳۔ آسپ۔ تکلیف ۴۔ میز۔ شلوار اور پا جامہ کو کہتے ہیں۔

۵۔ مف۔ بھگنے کی جگہ + ۶۔ امید سے چٹا ۷۔ سپر ۸۔ بارہ



قوی حصاری بر تنغ نامدار گے  
 میاں سنگ یکے کندہ گندہ گرد حصار  
 نہ راہ یافتہ خصم اندر آنحصار بچہ  
 و ز آں حصار بمنصورہ روی کرد و براند  
 خفیف چوں خیر خسرو جہاں بشیند  
 باب شور و بیاباں پر گزند افتاد  
 خفیف راسپہ و پیل و مال چنداں بود  
 نہ داشت طاقت سلطان ز پیش او بگریخت  
 نگاہ کن کہ بدین یک سفر کہ کرد چہ کرد  
 جہاں بگشت و عادی بگشت و گنج یافت  
 زہے مظفر قیصر و زنجت دولت یار  
 انہیں بہر کہ نمودی ورہ کہ پیمودی  
 تو بر کنارہ دریای شور خمیر زدی  
 تو سومات ہی سوختی یہ بہمن ماہ  
 بوقت آنکہ ہمہ خلق گرم خواب شوند  
 تو آں شبے کہ نہ بہر غزات رایت تو  
 خدا یگانا زیں پس چو رای غزو کنی  
 بسند و ہند کسے نیست ماندہ کال اند  
 خرب کردی و بہر اد خاندان بھیم

✓ میان دشتے میراب نائندہ زمط  
 نہ ز آں عمل کہ بود کار کرد ہائے بشتر  
 نہ ز آں حصار فرود آمدی یکے بنجر  
 بر آں ستارہ کجرا اند جیدر از خیر  
 دواں گذشت و بجوی اندر اوقا دو بحر  
 بماندش خانہ ویراں ز طارم و ز طر <sup>لاد خانہ</sup>  
 کہ پیش از آں نبود در ہوا ہما نا ذر  
 چنانکہ زو بگریزند صد ہزار در گ  
 خدا یگان جہاں شہر یار شیر شکر  
 بنای کفر بیفکند اینت فتح و ظفر  
 ✓ کہ گوی بردہ از خسروان بفضل و ہنر  
 شہان غافل سرمست راہمی چہ خبر  
 شہاں شراب زدہ بر کنار ہائی شمر  
 شہاں دیگر عود مثلث و عنبر  
 تو در شتاب سفر بودہ و رنج شہر  
 بسومات رود گاہ و گہ بکا بنجر  
 بر سپاہ کشن سوی روم و سوی خزر  
 کہ آں تو شود آنجا بچنگ یک چاکر  
 مگر کنی پس از این قصد خانہ قیصر

لے طارم۔ وہ گھر جو کہ کھڑکیوں سے بنایا جائے۔ اور گنبد کے معنوں میں بھی استعمال ہوتا ہے۔ طرہ۔ بجاغاف۔ گیسو  
 کر بند اور دستار کے معنوں میں آتا ہے۔ اسکی جمیع طرہ ہے لے شمر۔ حوض کو کہتے ہیں لے سہر۔ بیداری۔  
 لے غزات۔ جنگ ہائے شے کشن۔ انہوہ اور بسیار لے قیصر۔ لغوی معنوں میں اس بچے کو کہتے ہیں۔ جسکو مردہ ماں کا  
 پیٹ چاک کر کے نکالا گیا ہو۔ چونکہ روم کا پہلا بادشاہ اسی طرح پیدا ہوا تھا۔ اسلئے ہر شاہ ذی شان کو اب قیصر کے لقب سے  
 ملقب کیا جاتا ہے۔ مثلاً قیصر ہند وغیرہ



سپکشییدی زایں روی تالب دریا  
 یما نمودی آل چیز ما کہ یاد کنیم  
 زمین بماند بر این روی و آب پیش آمد  
 اگر نہ دریا پیش آمدی براہ ترا  
 ایا بمردی و پیروزی از ملوک پدید  
 شنیدہ ام کہ ہمیشہ چتیں بود دریا  
 بھی نماید ہیئت بھی فزاید شور  
 سہ بار با تو بدریای بی کرانہ شدم  
 سخت روز کہ دریا ترا بدید بدید  
 بمال با تو نماند شداد سخا و ہفت  
 چو گرد خولیش نگہ گرد مار و ماہی دید  
 ز تو خلایق را خرمی و شادی بود  
 چو قدرت تو نگہ کرد و بحر خولیش بدید  
 ز آب دریا گفתי بھی بگوشش آمد  
 ہمہ جہاں ز تو عاجز شدند تا دریا  
 بر گوارا کاری کہ آمد از قدرت  
 بملک داری تا بود بود و وقت شدن  
 ہمیشہ تا بود جاں چو جسم و عقل چو جہل  
 ہمیشہ تا علوی را نسب بود بعلی

بجائی گا ہے کہ آدمی بنود اثر  
 گماں بریم کہ این و فسانہ بود مگر  
 بیچ روی انیں آب نیست روی گذر  
 کنوں گذشتہ بدی از قمار و از ہر بر  
 چنانکہ بود بہنگام مصطفیٰ حیدر  
 کہ برد و منزل از آدائش گوش گرد کرد  
 نمی بر آید موحش برابر محو  
 نہ موج دیدم و نہ ہیبت و نہ شور و نہ تر  
 کہ پیش قدر تو چوں ناقص است چوں تر  
 بقدر با تو نیاید تدار بخا ہد بر  
 برگرد تو مہ تاباں و زہرہ از ہر  
 وز او ہمہ خطر جان و نیم غرق و ضرر  
 چو آگینہ شد آب اندر او ز شرم و حشر  
 کہ شہر بار دریا توئی و من فرغ  
 نداشت بیچ کس این قدر و منزلت ز شہر  
 بدولت پدر تو بنود بیچ پدر  
 بماند از و بجاں چوں تو یادگار پس  
 ہمیشہ تا بنود دیں چو کفر و نفع چو ضرر  
 ہمیشہ تا عمر بر اشرف بود بعر

۱۔ قمار۔ ہندوستان کے ایک شہر کا نام ہے۔ جہاں کا عود مشہور ہے۔ اسلئے عود خالص کو قمار کے ساتھ  
 منسوب کرتے ہیں۔ عود قمار کے حیدر بر وزن صغرو کیفر۔ شیرز کو کہتے ہیں اور اس واسطے حضرت علیؑ کو  
 بوجہ مرادگی اور شجاعت حیدر صغرو سے منسوب کرتے ہیں ۲۔ بر۔ پہلو۔ انجمن آرا میں بھی لکھا ہے۔ ۳۔  
 از ہر ہر وزن افضل اسم تفصیل کا سیغہ ہے بمعنی روشن و تاباں ۴۔



خدا یگانے جز مر تراہمی نسزد  
جہاں و مال جہاں سرسبز خلیدہ تست  
خدا یگان جہاں باش و از جہاں بر نور  
بشہریاری و فیروزی از خنیدہ پھر

## در مدح سلطان محمود و ذکر شکار او گوید

ای مبارک پے جہاندار و ہمایوں شہریار  
ای تر بہر نام نیکو دین و دنیا را بکار  
ای بمبین دولت و ملک و ولایت را شکوہ  
ای امین ملت و دین و شریعت را نگار  
نیکنامی را چنانی چوں زمین را گلستان  
پادشاہی را چنانی چوں گلستان را بہار  
جہد تو از بہر خلق است و تواتر بہر خدای  
مہرباں بر مردمان زاہد پر بہر گار  
عابدان را از غلامان تو رشک آید ہمی  
از جہاد و از عبادت کردن یل و نہار  
از پئے آں تا بر تو قدر شاں افزودن شود  
کار شاں تبسّم و روزہ است و حدیث کردگار  
گر گرامی تر کسے ز آں تو اندر راہ دیں  
چشم را لختے بخوابد بر کشتی اور ایدار  
گیتی از بد مذہبیاں خالی شد و آسودہ گشت  
تا تو رسم سنگ و دار آوردی اندر مرغزار

۱۔ خنیدہ۔ ستودہ۔ تعریف کیا ہوا۔ برگزیدہ اور باغیا۔

۲۔ ایک جگہ کا نام ہے۔ جہاں سلطان محمود نے مقصرین کو مصلوب کیا تھا +



در همه کاری ترا صبر و قرار است ایملک

چون بکار دین رسیدی بقراری بقراری

چون باقصای جهان از ملحدان یانی خیر

حیل ساز می تا کنی بر چوب خشک اورا صواب

شهریار را روزگار تو بتو تاریخ گشت

همچو تو از دولت تو بهره ور شد روزگار

عاشقی بر غزو کردن فتنه بر نام نیک

این دو کردستی بگیتی خویشین را اختیار

تو شب بیدار و از خلق اندر خواب خوش

تو بجنگ خصم و از تو عالمی در نه بهار

جز تو را از خسرواں پیوسته هر روزی که دید

مصطفی اندر میان و مصطفی اندر کنار

از شتاب و رد خواندن زود برنجیزی ز خواب

فدای انصاف دادن دیر نشینی بیاد

با که کرد از شهریاران و بزرگان جهان

آں کرامتها که ایزد با تو کرد ای شهریار

لاجرم چندان کرامت یافتی ایزد کوآں

صد یکے رایج حاسب کرد نتواند شمار

هر که خواهد کز کرامت های تو آگه شود

گوز دولت نامه بر خواند همی بیته هزار



آنکه او فخر همه پیغمبران بود از نسب

خواستی حقا که بودی با تو ای شاه از تبار <sup>له</sup> خاندان

آنکه اندر خدمت تو تابش روزی گذاشت

مرده با واد را که تا حشر این است از تنگ و عار

بس کساکه دولت تو گشت با ملک و سپاه

بس کساکه خدمت تو گشت با یمن و بسیار

آنچه تو بختی بکس بخشید نتواند فلک

زین قدر خال آگه است ای خسر و دینار بار

بر دباری بر دباری مهربانی مهربان

حق شناسی حق شناسی حق گذاری حق گذار

خشم و پیکار تو باشد با عادی پیکار

برو کردار تو باشد با موالی بشمار

هر که را تو خصم خواندی روز خواندش روزگوار

هر که را تو دوست خواندی بخت خواندش بختیار

دوستان چون قدر خازن کنی شاد و عزیز

دشمنان همچو ایلات را کنی غمگین و غوار

کس مبادا کو کند با تو خداوند اخلاف

که خلافت ریگ خاکستر شود در جو بیار

بیم تو بیدار دارد بد سکال از آبش

بچو کاندز خواب دارد و کود کاندز کو کاندز

له تبار - خاندان له یمن بمعنی برکت - بسیار بمعنی سیرت - فراخی - بایمن دیار - صاحب جاه و سیرت

ایک یمن کے بادشاہ کا نام ہے له خلافت کردن اختلاف نمودن مخالفت کرنا 4



بر فروزی و بتابی و بتازی از نشاط  
 چوں ترا باشهریاری کرد باید کارزار  
 خوشتر آید مغر پر خون چشمت روز جنگ  
 ز آنکه جام باده گلگون چشم باده خوار  
 رزمگاه تو چنان باشد ز خون آلوده سر  
 چوں بوقت به شدن بالین بیماریاں زنار  
 گه سپاهی را بدیوار حصاری بر کنی  
 گه فرود آری شہے را بسنه از برنج حصار  
 از همه شاہاں تودانی بستن اندر روز جنگ  
 جنگجویاں وید اندیشاں قطار اندر قطار  
 ہر کہ را از جنگجویاں در قطار آری کنی  
 ز آہن پیچیدہ و از خام گاو اورا ہمار  
 بس جہانبارا کہ تو براوتہ کردی جہاں  
 بس دلیرا کہ از سرشان بر آوردی دہان  
 ہاشکار شیرینی کم گراے سوئی رنات  
 آں شکار اختیار است این شکار اضطرار  
 شیر تار کنگرہ کاخت سر پنجر دید  
 از غم و از رشک خوں گردید روزی چند بار  
 چشم شیر از خون گرسن سُرخ باشد روز شب  
 ہر کہ چشم شیر دید ایل آید اورا استوار

لے ہمار۔ بالکسر۔ وہ چھوٹی سی کلڑی جو کہ اونٹ کی ناک میں ڈالتے ہیں اور کلڑیاں بھی باندھتے ہیں  
 اور یہ لفظ بالضم خطا ہے (غیاث) لے بڑ کو ہی لے پنجر۔ شکار + لے بڑ کو ہی لے پنجر۔ شکار  
 حوا رنا



سرفرو د آری تبیخ از کرگ چوں بار از دخت  
 پنجه بر بائی بتر از شیر چوں برگ از چنار  
 چونکہ لخت جنگ را ماند شکار از حص جنگ  
 چوں بیاسائے ز جنگ آید تر از ای شکار  
 تا بد استند پنجر اں کہ از سر شاں ہمی  
 لنگرہ کاخ تو گرد ہیمو شاہاں تاجدار ✓  
 چوں کہ صید تو باشد سر سوی غنیں نہند  
 تا مگر سر شاں بری بر لنگرہ کاخ تبار ✓  
 گر چہ جان خوش باشد و شیریں ز تن بر نہال  
 پیش تیر آئند شاداں گشتہ و گستاخ وار ✓  
 ہر کہ را در سر نباشد در خور کاخ تو شاخ  
 روز صید از شرم چوں شاخی بود خشک و نزار ✓  
 ای بہر بابے دودست تو سخی تر از آسمان  
 ای نہاں تو بہر کاری نکو ز آشکار ✓  
 آفتابی تو ولیسکن طبع تو دور از طمع  
 آفتاب از طامعی بر گیرد از دریا بخار  
 تا د خوش اندر بیاباں زیر فرمان تواند  
 روز صید آمد پیش کاخ تو سر ہا نثار  
 طاعت تو چوں نماز است و ہر آنکس گز نماز  
 سر یکسو تافت اورا کرد باید سنگسار ✓

۱۔ چنار۔ ایک درخت ہے۔ جسکے پتے سرخ ہوتے ہیں۔ اور آگ کی مانند چمکتے ہیں۔

بجھنے کی دل کی آگ نہیں زیر حناک بھی

ہوگا درخت گور پہ میری چسار کا



تا بچنگ و آشتی بیشترین بود گفتار دوست

تا باندوه و بشادی خوش بود دیدار یار

تا تن شیراں شود در عشق بت رو باں اسیر

تا دل شاہاں بود بر نازِ خوباں بردبار

بر جہاں فرماں تو راں و بر زمین خسرو تو باش

از مہاں طاعت تو خواہ و از شہاں گیتی تو دار

کشور دشمن تو گیر و حسنہ دشمن تو سوز

مرگ دشمن تو شنو ہم نعمت دشمن تو خوار

بر ہوا می دل تو باش از شہر یاراں کامراں

بر مراد دل تو باش از تاجداراں کامگاراں

بر خور از بخت جواں و بر خور از ملک جہاں

بر خور از عمر دراز و بر خور از روی نگار

بادہ خور بر روی آں کہ بہر او خواہی جہاں

می ستاں از دست آں کہ عشق او داری بخار

دست او بردست گیر و روی او بروی نہ

بوسہ اندر بوسہ بند و عیش با او خوش گزار

گنگ باد آنکس کہ اندر طعن تو گوید سخن

اند سا کور باد آنکس کہ اندر عرض تو جوید عوار

۱۔ خسرو۔ در اصل خوش رو۔ یعنی اچھے چہرے والا مجازاً ہر شاہ فی شان کو کہتے ہیں۔

۲۔ دشمن۔ در اصل دو شمن تھا۔ شمن بمعنی ضد و مخالف کیونکہ وہ دو آدمی جو کہ دشمن ہوتے ہیں۔ ایک

دوسرے کے مخالف ہونے ہیں۔ اس لئے مجازی معنی بد خواہ اور بد سگال کہے ہیں۔



## در ذکر شکار جگر سلطان محمود بعد از مراجعت از جنگ

ای ز جنگ آمده و روی نهاده بشکار  
 گاه تیغ تو بر آرد و سر دشمن گردد  
 بیست تیغ تو و تیر تو دار و شنب و روز  
 و امی آن خصم که در رزم بدو گوی گیر  
 روز صید تو بچشم تو چه رو باه و چه شیر  
 من در این صید که آن دیدم از تو ملکا  
 هر چه در ایران درنده و دام و دود بود  
 گردایشان پره بستی تانند عقاب  
 و ز سر بالا چون زال روان کردی تیر  
 و دویدند بسوی تو قطار از سر کوه  
 چون در خنای کشن بودند از دور و تیر  
 با مداد آن همه کسار پر از وحشی بود  
 در زمانه همه دشت زخون و دود دام  
 نه کرانست مرا آنکه توان کرد قیاس  
 ظن بر من که چنین بود همانا دشمن  
 خواهی من که بجایستی بهرام امروز  
 شاد باش ایملک بار خدایاں که گرفت

تیغ و تیر تو ہی سیر نگر دیده ز کار  
 گاه تیر تو بر آرد ز بر شیر و مار  
 ملک بر خصم تو و بیشه بر سیر حصار  
 وائے آن شیر که در صید بدو گوی دار  
 روز رزم تو بر تو چه پیاده چه سوار  
 که صفت کردن آن گشت بمن بر دشوار  
 همه را گرد بهم کردی در یک دیوار  
 زان برون رفت ندانست هم از هیچ کنار  
 هر که را گفتی بر دیده برم تیر بکار  
 باز گستر دی در دامن کهنشال بقطار  
 بفتادند بدان سال که فتد میوه ز دار  
 شامگاه از همه پر داخته بودی کسار  
 محل کردی چو گلستانه هند گام بهار  
 نه کنار است مرا آنکه توان کرد شمار  
 کشته و پیش تو افکنده سرو جان خوار  
 تا بدیدی و بیا موختی از شاه شکار  
 دولت و همت و شادی و شهنش بر تو قرار

له کار مجنی جنگ له پره - طلقه زدن - گھیر یا ندهنا - پره بینی تاک کی گھوڑی کو بھی کہتے ہیں - اور اس لشکر کو  
 بھی کہتے ہیں - جو کہ شکار کیلئے پیادوں اور سواروں پر مشتمل ہو ۳۰ دار - درخت اور پرانی فارسی میں  
 داروں تھا ۴ بابا طاہر - گنہ ازیرگ داروں پیش دہرم -

۵ بہرام گور ایک بادشاہ کا نام ہے جو کہ گور خاں شکار کیا کرتا تھا - اور ایک ستارے کا بھی نام ہے جسکو میر خیا  
 جلد و فلک بھی کہتے ہیں +



تو بکبر و ارجشیں قادر و مادر ہمہ وقت  
 نام تو نام ہمہ شاہاں بستر و پرد  
 مرزا یار خدا یا بہ لقب نیست نیاز  
 ہر کجا گوئی محمود بدانت کہ کیست  
 بہ محمود یقینم کہ لقب نتوان کرد  
 نام تو در خور خوی تو و خود در خور نام  
 ہر چہ اندازی کو را بقلب باشد فخر  
 مرد باید کہ مسلمان بود و پاک بود  
 ای بہر جای تو را سروری و پیشروی  
 شہریار انرا خسری چہ بہترم و چہ بزم  
 فرخت یاد برون آمدن از خانہ بصید  
 شادمانہ بتو آنکس کہ ترادار و دوست  
 سال و ماہت برخ از شادی ویش گل مرغ  
 عہد بستہ دل او با تو بہر و بوقا  
 گاہ در موکب شاہانہ تو جوشن پوش  
 ہر کہ از شادی تو شاد نہ باشد بجا  
 مجلس افزونہ بویاغ تو امروز شہا  
 تا بزرگان سپاہ تو بہر باغ کنند

پیش کردار تو در ماندہ ہجر از گفتار  
 شامہ تمام پس از این ہیج ندارد مقدار  
 نام تو بر تر و بہتر نہ لقب سیصد بار  
 از فراوانی کردار و بلند می آثار  
 وین سخن نزد ہمہ خلق عیانست و جہار  
 اینست نامی و خوی ساخته معنی دار  
 ہیج شک نیست کہ آل فخر تو را باشد عار  
 چہ بکار آید چندان سخن بکار  
 وی بہر کار ترادسترس و دست گذار  
 پادشاہاں را نازی چہ بتاج و چہ بیار  
 شاد بادی بدل از صید و زن بر خوردار  
 شادمانہ بتو آنکس کہ تر با شہیار  
 روز و شب بر رخس از رامش عشقت گلزار  
 شرط کردہ تن او با تو بیوس و بکار  
 گاہ در مجلس فرخندہ تو یادہ گسار  
 یک زمان دور مبادا از غم و از نالہ زار  
 مجلس تو کن و تو گیر و می نوش گوار  
 پیش تو از قبل نہایت باغ نشد

۱۔ جہار۔ ظاہر۔ بلند کہنے کو بھی کہتے ہیں۔ جیسے قرآن پارہ ششم لایعالب الجہر۔

۲۔ دست گذار۔ مراد معاون اور مددگار سے ہے۔

۳۔ رخس۔ رستم کے گھوڑے کا نام تھا۔ حجاز آہر اسپ تیز رفتار کو کہتے ہیں۔



## در شکر گذاری از اسپسی که سلطان محمود بوی واده

اے آنکہ ہمیں قصہ من پرسی ہموار  
چیزیکہ ہمیں دانی یہودہ چہ پرسی  
ورگوئی گفتار بیاہد ز پے شکر  
کاریت مرا نیکو و حالیت مرا خوب  
از فضل خداوند و خداوندی سلطان  
باضیعت آبادم و باحتیاج آباد  
ہم یارمہ اسپم و ہم با گلہ پیش  
ساز سفرم ہست و توای حضرم ہست  
از ساز مرا خیمہ چو کا ستائہ مانی  
میراں و بزرگاں جہاں را حسد آید  
محمود بزرگاں شدم از خدمت محمود  
با موکیباں جو یکم در موکب او جامی  
دو بار نہ دہ بار نہ صد بار فروں کرد  
گر عمر بود خواستہ دادہ است مرا شاہ  
از خواستہ بار امش و باشاوی بودم  
این اسپ نہ اسپ است کہ مرایہ فخر است  
اسپے کہ چو شاہ دہد اسپ نباشد

گوئی کہ چگونہ است بر شاہ ترا کار  
گفتار چہ باید کہ ہمیں دانی کردار  
آرمی ز پے شکر بکار آید گفتار  
یا ہمو و طرب جہنم و با کام و ہوا یار  
امروز من از دی بہ و امسال من از پار  
با نعمت بسیارم و با آلت بسیار  
ہم با صنم چہنم و ہم با بت شرخار  
اسپاں سکیار و ستوراں گرا تیار  
درفرش مرا خانہ چو تیخانہ فرخار  
زین نعمت و زین آلت و زین کاروائیں بار  
خدمت گر محمود چنین باید ہموار  
با مجلسیاں یا یکم در مجلس او بار  
در دامن من بخشش او بدرہ دینار  
چوں شکر کنم در خور این ابلق رہوار  
زین اسپ شدم با خطر و قیمت و مقدار  
من فخر بکف کردم و امین شدم از عار  
تا جی بود آراستہ از لولوی شہوار

۱۔ ضیعت۔ زراعت و کاشت ۲۔ مانی چین کے ایک نقش کا نام تھا۔ جس کی کتاب از رنگہ

۳۔ سعدی۔ نگار خانہ چین و نقش از رنگہ

۴۔ بدرہ۔ چڑھے کی تھیلی جو کہ روپے رکھنے کیلئے ہوتی ہے۔ چہ +



بر تاج شہاں صورت این مرکب رنگار  
 بے صبر شد و کرد غم خویش پدیدار  
 امروز کلاه و کمرت باید ناچار  
 بشکب و صیوری کن تا شب بنہد بار  
 آتش کہ بدیں اسپ مرادید سزاوار  
 مارا زنی طعنه بکنج بستن دستار  
 ہرگز بنکوئی نرسد مرو <sup>بکسار</sup>  
 بیوقت بود کار جہاں بستہ و دشوار  
 چوں وقت بود کار چتاں گزد و چوں یار  
 کس را بہ بزرگی نرسا شد بکیار  
 از بہر دعا نیز شب با ششم بیدار  
 کوراہنہ حال معین باش و نگہدار  
 عمرش وہ و ہرگز مرسلش تن ازار  
 در مصر کند قرمطیاں را ہمہ بردار  
 چونانکہ بشمشیرش کم کردی کفار  
 با خاطر خرم بود و بادل ہشیار  
 چوں کرد بشادی و پیروزی بازدار  
 در دولت و در ملک ہمیدار مراوار  
 باسنت و باسیرت پیغمبر <sup>مختار</sup>

ای آنکہ بیاقوت ہمی تاج نگاری  
 دشمن کہ بر این ابلق رہوار مرادید  
 گفتا کہ ہمیراں و بسر ہنگاں مانی  
 گنتم تو چہ دانی کہ شب تیرہ چہ زاید  
 باشد کہ بدیں ہر دو سزاوار بہتید  
 خواہم کلہ و از پیئے آن خواہم تا تو  
 کار <sup>سمرہ</sup> و نیکو بد رنگ بر آید  
 با وقت بود بستہ ہمہ کار و ہمہ چیز  
 چوں حال بر این جملہ بود وقت بیاید  
 من تنگدلی پیشہ نکردم کہ بزرگاں  
 خدمت کنم اورا بدل و دیدہ ہمہ روز  
 گوئم کہ خدایا بخدائی و بزرگیت  
 چندانکہ بود ممکن و اورا بدل آید  
 تا در عوض عمر کہ بد ہی نہ پے تو  
 کم کن بقر بازوی او قرمطیاں را  
 پیوستہ از و دور بود اندہ و دائم  
 توفیق دہ اورا و بہر تا بکند حج

شل  
 مکتوب  
 خاندان  
 وایت  
 ۱۵۸

۱۔ سزاوار۔ در غم۔ قابل ۲۔ بردار کردن۔ سولی پر چڑھانا۔

۳۔ مختار۔ صیغہ فاعل از اختیار کہ بروزن افعال است۔ بمعنی پسندیدہ۔ اور چنا ہوا یہاں مراد

رسول اکرم محمد مصطفیٰ سے ہے۔



## در مدح سلطان محمود بن ناصر الدین گوید

بنجد و ہمیں باغ چوں روی دلبر  
 بسیرہ و دروں لاله نوش گفتم  
 ہمہ باغ کلمہ است و اندر کشیدہ  
 ہمہ کوہ لاله است و آل لاله زیبا  
 بہار با آئین و خسرم بہاری  
 بصورت گری دست بردی زمانی  
 چه صحرا و چه بزم گاہ فریدون  
 ز نقاشی و بیت گری ہاکہ کردی  
 ز نسیم در آویختی شکل تو لو  
 بہر مجلس از تو رنگے دگر گوں  
 عجب خرم و دلکشائی و لیکن  
 جهاندار محمود بن ناصر الدین  
 بازادگی پیشرو چوں بردی  
 خداوند فضل و خداوند دانش  
 ہمہ سرکشان امراد را متابع  
 ایا از ہمہ شہر یا ماں مقدم  
 جہانرا بشمشیر چوں تیر کردی  
 جوید ہمیں خاک چوں مشک اذفر  
 عقیق است گونی پیروندہ اندر  
 بہر کلمہ پر نیانے معصم  
 ہمہ دشت سبزہ است آل سبزہ وند  
 بمان ہمچنان سالیان و بمگذر  
 بکند آوری گوی بردی ز اذفر  
 چه بستان و چه رزم گاہ سکندر  
 ز تو خیرہ مانده است نقاش و بتگر  
 ز گلین در آویختی عقد گوہر  
 بہر باغی از تو نگارست دیگر  
 نہ چوں مجلس شہر یا مظفر  
 خداوند و فرماندہ ہفت کشور  
 بخیر پسندیدہ ہم چوں بمنظر  
 خداوند تخت و خداوند افسر  
 ہمہ خسرواں رائے اورا مسخر  
 چو از اختراں آفتاب منور  
 سپہ بردی از باختر تا بخاور

لے جوید۔ جوید یعنی جو کہ خوش بودے۔ مشک از فراں گستوری کو کہتے ہیں۔ جو کہ بہت ہی خوش  
 بو رکھتی ہو۔ معصم۔ ایک قسم کا سرخ رنگ کا گھاس ہوتا ہے۔ گلین۔ اسم ظرف مکان ہے  
 گل اود بن یعنی باغ لے باختر اور خاور۔ مغرب اور مشرق کو کہتے ہیں۔



خلافت کہ حبت از ہمہ شہر یاران  
 (خلافت تو کردہ است ماموتیا ترا  
 خلافت تو راندہ است بحقو بیازا  
 خلافت تو مالیدر گانجیا ترا  
 خلافت تو بر کندہ سامانیا ترا  
 خلافت تو کرداندہ ایام ایک  
 خلافت جد اگر و چیب الیاں را  
 خلافت تو کردہ است شدایا ترا  
 زہی ملک را پادشاہی موفق  
 تو کردی تہی حد ہندوستان را  
 چو بالا پسندتاور کہ چون او  
 چو ہرواں و جلیہ شبیہ الوہہ  
 چو کلنی کرد کا پسی نمر دختا تک  
 چو سرتنج دیر و چو سر ہا سینر  
 چو جیکوب و چون سدل زندہ مالک  
 بدیں زندہ پیلاں کشی گنج کسری  
 نہیں رافرو شستی از شرک شرک  
 سکوں یافت از جنبش تو زمانہ  
 بروم و بچیں از نہیب تو کشب

یا حال کردی

۳۲  
۱۸۸۱

رہنہ یافت

کہ نہ شہر او پست کردی سر اسر  
 بارگ و بطاق سپید مجاور  
 زایوان سامیل و رستم نہر  
 بجوی ہزار اسپ و دشت سدیور  
 زیتانہا سر و و از کا خہا در  
 بدشت کتر خیل خان را مہتر  
 زکھائی زریں و شاہانہ زیور  
 بی آرام و بی ہال و بیخواب و بیخود  
 زہے خلق را شہر یادی شہر  
 ز مرداں جنگے و پیلاں منکر  
 قتاید ز بالای گردوں سہ خواہر  
 چو مولوس و سولہ و چون سوگیر  
 چو دہیولی و چون لو لو پیکر  
 چو یک لو لہ پیل و چو سند و چو سنگر  
 چو در چنیل و سمنگین سور بار  
 بدیں زندہ پیلاں کتی قصر قیصر  
 جہان را تہی کردی از کفر کافر  
 قوی شد ز تو پشت دین پیہر  
 ہی خوش نخبند فغفور قیصر

۱۔ ادک اور سپہبد۔ سیتاں میں دو قلعوں کے نام ہیں بلجھام اور رستم دو پہلوانوں کے نام ہیں۔  
 ۲۔ کت۔ ہندوستان کے راجوں کے تخت کو کہتے ہیں اور جے پال ہند کا ایک راجہ ہے۔  
 ۳۔ مند۔ یہ بھی ہند کے ایک راجہ کا نام ہے۔ بے ہال۔ آرام اور قرار +



ز شاہان و گردنکشان و دلیران  
 بسا جنگجو یا کہ پیش تو آمد  
 بسا گنج ہائے کہ تو برگرفتہ  
 بسا پیشہ ہائی کہ اندر گذشتن  
 بسا سرکش تا مدارا سوارا  
 بسا تاجدارا کہ تو از سر او  
 بسا دشمنائی کہ چوں پشته کردی  
 بسا پشته ہائے کہ تو دشت کردی  
 بسا رود ہائے کہ تو عیرہ کردی  
 بسا خانہ ہائے کہ بیمہ کردی  
 بسا صعب کوہا و تیغ بلیغ  
 نہ بر تیغ او سایہ افکندہ شاہیں  
 کہ تو زو بیکساعت اندر گذشتی  
 بسا قلعہ ہائی کہ انہ برج ہر یک  
 بسا شہر ہائے کہ برگرد ہر یک  
 ہمیں و ہمانجائی گردان صفت کش  
 کہ چوں از پس یکدیگر ناوک تو  
 کنوں ہر کہ آں جایگہ دیدہ باشند  
 ہمیں تا ببالای معشوق ماند  
 کہ یار دشن با تو زیں پس برابر  
 سپہ گردیر سوگ او جامہ مادہ  
 پر از گنج دینار و صندوق گوہر  
 تہی کردی از کرگ و ببر و غضنفر  
 کہ سر در کشد از نہایت بچادر  
 بشمشیر برداشتی تاج و افسر  
 ز پشت و بر کافہ کوفتہ سر  
 ز لعل سم شوکت و خنک اشقر  
 کہ انرا نبودہ است پایاب و معبر  
 بشمشیر گرد افکن مشیر گستر  
 کہ راہش بدہ رہ بریدی کہو تر  
 نہ برگرد او راہ پیچودہ رہ میر  
 بتوفیق و نیروی یزدان کہ برگ  
 سر پا سنان رسیدی بحور  
 رخص کہ بدو پارہ گیں بحر اخضر  
 ہماں و ہمیں جای شیران صفدر  
 رواں شد ہمہ برزد آں یک بدیگر  
 بعیرت ہی گوید اللہ اکبر  
 بیباغ اندرون بر شہیدہ صنوبر

لے کرگ - گینڈا - ببر اور غضنفر - شیروں کو کہتے ہیں لے شوکت - بضم شین - تیز رو گھوڑا خنک - اشقر  
 زرد گھوڑا جو کہ مائل بصرخی ہو لے تیغ بلند - بلند چوٹیاں لے کرگ بکاف فارسی ہر دو خد کے ناموں  
 میں سے ایک نام ہے لے رخص - وہ عمان میں جو کہ باغوں میں بنا کی جاتی ہیں اور شاہی محلوں کو بھی کہتے ہیں  
 پارگیں - ایسے گڑھے جہاں کہ گند اپانی جمع ہو جائے لے صفدر - اسم فاعل ترکیبی ہے یعنی درندہ صفت  
 صفوں کو چیرنے والا



ہمی تا بر خسار معشوق ماند  
گل تازہ باز تاکر دہ از بزم  
طرب اقرین باش و باختری زمی  
چہا نرا ملک باش و از عمر بر خور  
بطبع و بروی و بدل ہر سہ تازہ  
گلنچ و بہال و بلشکر توانگر

## در مدح بکیمین الدولہ محمودین ناصر الدین و ذکر فتوحات او گوید

سال و ماہ نیک و روز خرم و فرخ بہار  
بر شہ فرخندہ پی فرخندہ بادا ہر چہار  
خمس و غازی سرشاہاں و تاج خسرواں  
میر محمود آن شہ دریا دل دریا گذار  
آنکہ بر درگاہ او خدمتگر انداز ملک  
ہر یکے اندر دیار خویش روی صد تبار  
پادشاہے کو بداند نام نیک از نام بد  
خدمت سلطان بجاں از شہر یادی شہر است  
ہر کسے کو خدمت محمود را نشانست گشت  
وین کسے داند کہ دار دہر فرو دہ روزگار  
ہر کہ را توفیق یار است او بدال خدمت رسد  
ایشہ پاکیزہ دیں اسی پادشاہ راستیں  
در جہاں خدلاں ندانم بر تر از عصیاں تو  
باغماں دیدہ ام من چوں بہشت اند بہشت  
چوں دراد خدلاں و عصیاں تو ایشہ را یافت  
ہر کجا مردم رسید و ہر کجا مردم رسد  
ای مبارک خدمت تو خلق را امیدوار  
یارب این خدلاں ز شہر ما و از ما دور دار  
کا تہائی دیدہ ام من چوں بہار اند بہار  
کا خہاشد جای چغد و باغماں شد جای بار  
تو رسیدستی و لشکر بردہ امی بختیار

۱۔ گل تازہ باز تاکر دہ از بزم۔ یعنی پچیدہ از بن و پھول جو کہ ابھی توڑے ہی نہ گئے ہوں۔

۲۔ تبار۔ خاندان۔ ۳۔ گلنچ۔ بچہ حکم تمہیں ہے۔

۴۔ بختیار۔ اسم فاعل بختی ہے۔ صاحب بخت



آریا با تہائی بی رہ با سپہ پیوں شدی  
 جنگ دیرا کردی و از خون دیرا یاد باں  
 من شکار آب مرغابی و ماہی دیدہ ام  
 ہر گجا گردن کشتی اندر جہاں سر بر کشد  
 طاغیان و عاصیان را سر بر کردی مطیع  
 عیشہای بت پرستان تلخ کردی چوں گشت  
 خانان وستان را خوب کردی چوں بہشت  
 ہر چہ در ہندوستان پل مصاف آری بود  
 زین بگرگان بر نہادی در میان بیشہ شان  
 برہ افگندی ہنگاں را بخت از قعر آب  
 بیشہ ہا بے شیر کردی دشتہا بے اژدہا  
 خسروی از خسروانی بستدی پیروز بخت  
 خانہ یعتہ بیان و خانہ مامونیاں  
 کار ہائی شیر مرداں کردی و از رشک تو  
 گر کسی خواہد کہ در گیتی چو تو کاری کند  
 عمر ہائی نوح باید تا شہہ خیمہ و در  
 یاد کن تا بر چہ لشکر ہاشدستی کامراں  
 اینجہاں از دست شاہانی پروں کردی کہ بود  
 مرغزار ہی بہت گیتی و تو شیری از قیاس

چوں مراد آمد تو را بگذاشتی دیبا سوار  
 روی دیرا لعل کردی چوں شگفتہ لاله ناز  
 تو در آب امسال شیراں سپہ کردی شکار  
 تو بر آوردی بشیر از تن و جانش و مار  
 لحدان و گمراہ را جملہ بر کردی بدار  
 روزہای دشمنان دیں سپہ کردی چو قار  
 روزگار شکوہا باں تازہ کردی چوں بہار  
 پیش کردی و در آوردی بدشت شاہان  
 اندر آوردی بلشکر گہ چو اشتر بر قطار  
 سرنگوں کردی پلنگاں را بتیر از کومہار  
 قلعہ ہا بمیرد کردی شہر ہا بے شہریار  
 تحت و ملک از سرورانی برگرفتہ نامدار  
 خانہ چہلیاں و این چنین صدر بر شمار  
 حاسدانت یا وہ گوہستند و جملہ از اثر خوار  
 چوں کند چوں در ہمہ گیتی تیا بد ہیچکار  
 ہم از آل شاہاں کہ تو بر کندہ ازینخ و بار  
 یاد کن تا بر چہ کشور ہاشدشتی کامگار  
 ہر یکے را چوں فریدوں ملک صد پیشکار  
 بس ہزاراں را کہ تو گم کردہ زین مرغزار

۱۔ مار۔ ہلاکت ۲۔ کبست جہنم۔ اندر ان کے وصف در جہاں از ہر گیا و کست امید نہند شکر کہ بہت  
 ۳۔ شاہار۔ غرنی میں ایک جنگل تھا۔ کہ غرنی کے بادشاہ وہاں لشکر دیکھا کرتے تھے ۴۔ خشت۔ ایک  
 جنگی ہتھیار کا نام ہے۔ کارگر باناک خفاں تو۔ گرز و خشت و ناخ و تبر و تبر ۵۔ اژدہا۔ ایک  
 لامرہ اور ناخوش گھاس ہے ۶۔ نوح۔ ایک بنی اسرائیل کا نام ہے۔ جن کو آدم ثانی بھی کہتے ہیں۔ اور اکی عمر بہت ہی  
 لمبی تھی۔ طوفان نوح انکے عہد کا مشہور واقعہ ہے \*



مردمان اندر حصار امیدامتی را شتوند  
تا تو این خسرو حصار سیستان بکشاده  
ہمچنان خواہم کہ باشی خسرو شادان دلت  
خسرو پیر و تختی شہر بار چیرہ دست  
روز تو فرخندہ باد و عمر تو پایندہ باد  
گاہ مے خوردن مے تو برکت معشوق تو  
مر مراد خدمت تو زندگانی باد نیز

کس تیار و شد ہی از بیم تو اندر حصار  
استواری نیست کس را بر حصار استوار  
تن دست و شادمان و شاد کام و شاد خوار  
فتح و نصرت بر زمین و بخت و دولت بریار  
دولت تو بیکراں و ملک تو بیکسار  
وقت آسائش بت تو پای تو اندر کنار  
تا بہ بینم مرزا در کلمہ با اہل و تیار

## ایں قصیدہ صنور عمہ ادر مدح سلطان محمود گفتمہ

پار آں اثر مشک نبودہ است پدیدار  
بسیار دعا کردم کاین روز یہ بینم  
عطار شد آں عارض و آنزلف یہ عطر  
بار غم و اندیشہ ہمہ زین دل پر خاست  
کار دل من ساختہ بودہ است نبودہ است  
گفتار نبودہ است میاں من و تو بیچ  
ہموارہ دل بردہ من کام تو جوید  
سالار زمان خسرو جہانداران محمود  
کردار بود چارہ گر کار بزرگاں  
مقدار جہان تراست و رانیز کراست

امسال و مید آئینہ ہمیں خواستہ ام پار  
امروز بدیدم زد عاگردن بسیار  
ہم عاشق عطر من و ہم عاشق عطار  
تا مشک سیہ دیدم کا فور تو را یار  
امروز بکام دل من گشتہ ہمہ کار  
در بود بیکبار یہ بستی در گفتار  
چونانکہ جہاں کام ملک جوید ہموار  
آنستہ کہ چو جہم دار و صد حاجب و سالار  
کردار چنینی یا شد و عاشق کردار  
نخشدن او راندہ کراست و نہ مقدار

۱۔ مکہ۔ ام القری۔ بڑا پرانا شہر ہے۔ اور یہاں پر حرم کعبہ ہے۔ جو کہ بہت ہی غنیق خیال کیا جاتا ہے  
قرآن پارہ چہارم اِنَّ اَوَّلَ بَلٰیۃٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ اِذْ لَمَسَ  
۲۔ کافور۔ ایک سفید رنگ کی تیز بو دار چیز ہے +



دینار چنان بخشد مارا کہ بر ما  
 بیدار عطا بخشد خفتہ بسگالہ  
 تیمار رعیت کشد و اندہ درویش  
 اسرار ہمہ گیتی دانستہ و سرش  
 ز نہار و ہد خصم قوی را چو ظوفاقت  
 آزار کہن وقت اطفی بکشد از دل  
 اقرا دہد شاہ چہا نہا بہمہ فصل  
 اخبار فیساں و خرد مندان زیر پس  
 کفار پراگندہ و برکنده شدستند  
 پیکار ہمیں جوید پیوستہ ولیکن  
 قار ارچہ سبہ تر بود و تیرہ تر از شب  
 ہنجار برد پیش شد اندر شب تاریک  
 دشوار جہاں نزد ملک باشد آسان  
 ہموارہ ہمہ ملکات شاہان بگرفتہ  
 بلغار کرانی ز جہانست و مرا و راست  
 دیدار نکو دارد و کردار ستودہ  
 نظار ز دیدار ہمہ چیز شود سیر  
 یارت طرب و روز بہی باد ہمیشہ  
 پایادہ و بابوسہ زدست و زلب یار

لہ سگامیدن بمعنی اندیشیدن۔ سوچنا کا مضارع ہے لہ قار۔ ایک سیاہ رنگ کی چیز ہے۔  
 لہ ہنجار۔ طریقہ۔ راہ۔  
 لہ فتوح دیرن۔ ہندوستان میں دو شہروں کے نام ہیں + لہ



# در ذکر وفات سلطان محمود و ثناء پیران بادشاہ گوید

شهر غزنین نہ ہمانست کہ من دیدم پار  
خانہ ہا بینم پر نوحہ و پر بانگ و خروش  
کوہا بینم پر شورش و سرتاسر کوی  
رستہ ہا بینم پر مردم و درہای دکان  
کاخا بینم پر داخستہ از مختشمال  
ہتران بینم بر روی زناں ہچو زناں  
حاجباں بینم خستہ دل و پوشیدہ  
بالواں بینم بیرون شدہ از خانہ بکوی  
خواجگاں بینم برداشتہ از پیش دوات  
عالملاں بینم باز آمدہ غمگین ز عمل  
مطرباں بینم گریان و دہ انگشت گزاف  
لشکر ہی بینم سرکشستہ سر اسیمہ شدہ  
ایں ہماں لشکر یانند کہ من دیدم دی  
مگر امسال ملک باز نیامد ز عنبر  
مگر امسال نہ ہر خانہ عزیزی گم شد  
مگر امسال چو پیرا بنالید ملک  
تو تگونی چہ قتادہ است بگو گرتواں

چہ قتادہ است کہ امسال دگر گول شدہ کار  
نوحہ و بانگ و خروشی کہ کند روح فگار  
ہمہ پر جوش و ہمہ جوشش از خیل سوار  
ہمہ بر بستہ و برد زودہ ہر یک مسمار  
ہمہ یکسر ز لبص بردہ بشارستان بار  
چشمہا کردہ ز خوتا بہ برنگ گلنار  
کلمہ افکندہ یکے از سر و دیگر دستار  
بر در میدان گریان و خروشان مہوار  
دستہا بر سر و سر ہا زدہ اندر دیوار  
کار نا کردہ و تارفتہ بدیوان شمار  
رود ہا بر سر و بر روی زدہ شیقہ وار  
چشمہا پر تم و از حسرت و غم گشتہ نزار  
وین ہما نشہرو زمین است کہ من دیدم پار  
دشمنی روی نہادہ است بر این شہر و دیار  
تا شد از حسرت و غم روزہ ہمہ چوں شب تار  
تے من آشوب ازین گو نہ تدبیر پیرا  
من نہ بیگانہ ام این حال ز من باز مدار

۱۔ یہ قصیدہ بطور مرثیہ محمود کی وفات پر لکھا گیا تھا جو کہ بروز جمعرات ۲۳ ربیع الثانی چار سو اکیس میں ہوئی تھی۔ ۲۔ پار۔ پچھلا سال۔ جسے پنجابی میں پر سال کہتے ہیں۔ ۳۔ پیرا۔ پچھلے سے بھی پچھلا سال پنجابی میں پرار کہتے ہیں۔



اینچہ نعلست وچہ آتوب چہ بانگست خروش  
 کاشکے آتوب و آتروز کہ ترسیم آراں  
 کاشکے چشم پدا اندر ترسیدے بہ امیر  
 رفت و مارا ہمہ بیچارہ و در ماندہ بماند  
 آہ و درد او در بجا کہ چو محمود ملک  
 آہ و درد اکہ بھی لعل بکاں باز نشود  
 آہ و درد اکہ بے او ہر کس نتواند دید  
 آہ و درد اکہ بیک بار تہی بینم ازو  
 آہ و درد اکہ کنوں فرمطیاں شاد نشوند  
 وای و درد اکہ کنوں قیصر روی برسد  
 وای و درد اکہ کنوں برہمتان ہمہ ہند  
 میر با خفہ سخاک اندر و ما از بر خاک  
 قال بدچوں زخم اینحال جزائیت مگر  
 میسے خورده مگر دی و بختہ است امروز  
 دہل و کوش ہمانا کہ ہی زان نزنند  
 ای امیر ہمہ میراں و شہنشاہ جہاں  
 خیز شاہا کہ جہاں پر شعل و شور شدہ است  
 خیز شاہا کہ یفتوج سپہ گرد شدہ است  
 خیز شاہا کہ رسولان شہاں آمدہ اند

این چہ کار است چہ بار است چہ چندین گفتار  
 نہ قیادتے و شادی نشدہ سست تیمار  
 آہ ترسم کہ رسیدہ است و شدہ زیر غبار  
 من ندانم کہ چہ در مان کنم این را و چہ چار  
 ہیچو ہر خاری و زری ز بین ریزد خواہ  
 او میاں گل و از گل نشود پر خور داہ  
 باغ پیر و زنی پر لالہ و گلہامی بیار  
 کاخ محمودی و آشنائے پر نقش و نگار  
 ایمنی یا بند از سنگ پر آگندہ و وار  
 از تگاپوی و بر آوردن برج و دیوار  
 جایی سازند بتاں را و گر از نو بہ بہار  
 این چہ روز است ہدیں زادی یارب نہاد  
 زخم آں فال کہ گیر دل از آں فال قرار  
 دیر بر غاست مگر رنج رسیدن زخار  
 تا خسپد خوش و کمتر بودش بردن بار  
 خیز و از حجرہ بروں ای کہ خفتی بسیار  
 شور نشان و شب و روز بشادی بگذار  
 روی ز آسونہ بر تار کشاں آتش باز  
 ہدیہ ہا وارند آوردہ فراوان و تار

لے گلہائے بہار لے توبہ - ایک بت کہہ کا نام ہے۔

لے دہل - ڈھول - کوس - در اصل کوست تھا - جیکے معنی تھارہ کے ہیں - ت حذف ہو گئی کوس  
 رہ گیا - لے شعل - شور



خیز شاہا کہ امیران سلام آندہ اند  
 خیز شاہا کہ بغیر وزی گل بازہ است  
 خیز شاہا کہ بچو گانی گرو آندہ اند  
 خیز شاہا کہ چو ہر سال بعرض آندہ اند  
 خیز شاہا کہ ہمہ دوختہ و ساختہ گشت  
 خیز شاہا کہ بدیدار تو فرزند عزیز  
 کہ تواند کہ بر انگیزد زین خواب ترا  
 گر چنان خفتی ایٹہ کہ خواہی برخاست  
 خفتن بسیار ایخسرو خوی تو نبود  
 خوی تو تا خفتن و شغل سفر بودام  
 در سفر بودی تا بودی و در کار سفر  
 سفری کا ترا باز آمدن امید بود  
 سفری داری امسال دراز اندر پیش  
 یک دمک باری در غاتہ بیابست  
 رفتن تو بخزاں بودی ہر سال شہا  
 چوں کنی صبر و جدا چندیں چوں بود توان  
 تن او از غم و تیمار تو چوں موی شد است  
 از فراوان کہ بگرید بسر کوی تو شاہ  
 آتشی وارد و در دل کہ ہمہ روز رواں

بر شاں دہ کہ رسیدہ است ہمانا کہ باد  
 بر گل نو قدحی چند می نعل گسار  
 آنکہ با ایشان چو گان زوہ چندیں باد  
 از پس کاخ تو و باغ تو پیلی دو ہزار  
 خلعت لشکر و کردند بیک جا انبار  
 بشتاب آمد بنمائی مرا و را دیدار  
 خفتی آن خفتن کہ بانگ نگر دی بیدار  
 ایجا و ند جہاں خیز و بفرزند سپار  
 پیچکس خفتہ ندیدہ است ترا زین کردار  
 بنیا سودی ہر چند کہ بودی بیمار  
 تن چوں کوہ تو از رخ سفر گشتہ نزار  
 غم او کم بود از چہند کہ باشد دشوار  
 کہ مرا نراتہ کرانت پدید و نہ کنار  
 تا بدیدندی روی تو عزیزان و تیار  
 چہ بشتاب آمد کا مسال بر فقی بہر ہار  
 زان برادر کہ پور دہ اوراہ کنار  
 رخ چوں لالہ او زرد برنگ وینار  
 آب دیدہ بشنودہ است مرا و را رخسار  
 بسوی چرخ برا فگندہ از آن دو دو تار

لے قدح۔ وہ پیالہ جو کہ دو تین آدمیوں کو سیر کرے۔ اور وہ پیالہ جس میں شراب ہو۔ وہ  
 کا۔ وہ جو شراب سے خالی ہو۔ اُسے زباجہ کہتے ہیں۔

قدح۔ ذمت کو بھی کہتے ہیں۔ جو کہ مدح کے مقابل ہے لکن یہاں مراد پیالہ شراب بھی ہے +



دشمنت بیغم تو نیست بهیل و بهنہار  
ہمہ باماشدہ اندر غم و اندوہ قویار  
کاخ پیروزی چون ابرہمی گردید زار  
تو شہا از فرع و بیم کہ رفتی بحصار  
چون گرفتستی در جایگہ تنگ قرار  
لاجرم نزد خردمند نہار و مقدار  
عمر خویش از چہ قبل بر تو نبودہ است بکار  
رفتی و با تو یکبار بر رفت آن بازار  
ای امیری کہ نگشتہ است بدرگاہ تو عار  
سرخ کش بودی و طاعت ایند ہموار  
زلزلے را کہ نکردی تو بدان استغفار  
ای شہ نیک دل نیک خوی بینکو کار  
ایں برادر کہ زد اندر دل از دود توال  
بہ بہشت و ثواب و بفرادان کردار

گر برادر غم تو خور دشہا نیست عجب  
مرغ و ماہی چو زنار بر تو ہمی نوحہ کنند  
روز و شب بر سر تابوت تو از حسرت تو  
بحصار از فرع و بیم تو رفتند شہاں  
تو باغی چو بیابانی و لتنگ شدی  
نہ ہمانا کہ جہاں قدر تو دانت ہمی  
زینت و قیمت و مقدار جہاں را بتو بود  
شعرا را بتو بازار برافروختہ بود  
ای امیری کہ وطن داشت نہ نزدیک تو خضر  
ہمہ جہد تو در آن بود کہ ایند فرمود  
بگذارد و بروی تو میاراد بگرز  
زندہ بادا بویعہد تو نام تو دمام  
دل پریشان بویعہد تو خرسند کند  
اندر آن گیتی ایند دل تو شاد کند

## در مدح امیر محمد بن محمود بن ناصر الدین گوید

ای زینہار خوار بدیں روزگار  
بیکدل ہمی چرند کنوں آہواں  
از بار خویش تن کہ خورد زینہار  
در بارغ گل ہمی شگفتہ صد ہزار  
بیشتر و با پلنگ بیک مرغزار  
و عارض رخسار تو

لے زلت۔ لغزش۔ اس کی جمع زل ہے یہاں گناہ سے مراد ہے لے پرمان۔ پروردہ۔ پریشان +

لے مرغزار۔ مرغ بافتح گھاس مرغزار۔ اسم ظرف مکان ہے۔ چراگاہ۔

لے عارض۔ رخسار کا وہ حصہ جس پر بال آگے ہوئے ہوں۔ اور جس پر بال نہ ہوں۔ اس کو مذ کہتے ہیں

اور عارض بادل کو بھی کہتے ہیں +



ہر شب بھی درخت در گلستان  
 وقتی کہ چوں موش گر دو بھی  
 گرد ز چشم دیدہ و ران ناپدید  
 وقتی کہ چوں سر و سرای بارغ  
 بلبل سرور است کند بر سمن  
 وقتی کہ عاشقال و جواناں ہم  
 این بر چمن نشسته و پرست قدح  
 زیر گل شگفتہ بخوابد کشاد  
 زمین ہی جدا شوی ایماہ روی  
 بیدوست چوں توئم بچنین ماہ و رفت  
 ترسم کہ از بہار بترسی ہی  
 و آن گاہ چوں بہار بہ آید نہ تو  
 تو زین قبل اگر روی ایجان مرد  
 من ہم بہار دیدم و ہم روئے تو  
 اینک بہار و اینک رخسار تو  
 و ربے یہانہ رفتن خواہی ہی  
 شاخ نیفتہ بخش مرغان دوزخ  
 چوں تو شدی دلم شد و فردا مرا  
 بنیاد محمد میرسد کہ اوست

چوں شعلہ ہای آذر گلہای تار  
 دشت و چو پر نیاں ہمہ کوہ و قفار  
 اندر میاں سبزہ بصرہ اسوار  
 یاد رچمن چخانہ زنی بر کنار  
 در بارغ مئے خوردند بیدار  
 و آن زیر گل غمخوہ و پر گل کنار  
 ز گس دو چشم خویش ز خواب خار  
 تا مہرباں نگاری و ناسازگار  
 بی یار چوں زیم بچنین روزگار  
 گوئی ز تو بہار بہ آید بیکار  
 گردی بچشم عاشق بتقدیر و خوار  
 و راندہ تو زین است اندہ مدار  
 روئے تو از بہار بہ است غمگسار  
 بنگر بروئے خویش و بروئے بہار  
 بی ہمہ گشت خواہی وز بہار خوار  
 تا دارم آں بنفشہ ز تو یادگار  
 از بہار دل میرد دل آید بیکار  
 شاہی و ملک دولت دین استوار

۱- قفار - چیل میدان - سفید زمین - صلسل - قمری

۲- خمار - وہ حالت جبکہ شراب کانشہ اتر رہا ہو - ۳- بوم - بودن مسرت سے جیتھ واحد متکلم ہے - جسکے ماتم یعنی رہوں کے ہیں +



نزد پدر ستوده و نزد خدای  
 ہم شهر گیر و ہم پسر شهر گیر  
 زو قدر و جاه و عز و شرف یافته  
 اسلام را بمنزلت حیدر است  
 مردان مرد گیر و شیران تر  
 در نزد او سراسر در بندگی  
 رانش بوقت حزم حصار قویست  
 در علم نایب اند او را جبال  
 جائے کہ جو د باید جو دو سخاست  
 از قادری کہ هست نیار دگشت  
 با سہم او دلیر تر بی حبابی  
 از بیم او نیکو خود بخرد شدند  
 فرزند آتش است کہ از بیم او  
 ای عدل و داد و مردی در جہاں  
 آن کو شمار ریگ بداند گرفت  
 بر تر ز چیز ہا خرد است و ہنر  
 این ہر دور امید ثبت از جہاں  
 غرہ نمی بدیں ہنر و نیکوئی  
 سلطان ترا بچرخ بریں بر کشید

اندر ہمہ مقامی و اندر ہمہ تبار  
 ہم شہر یار و ہم پسر شہر یار  
 تاج و کلاہ و تیغ و نگین ہر جہاں  
 شمشیر او بمنزلت ذوالفقار  
 روزی نہ کرد دن و روز شکار  
 در پیش او تمامی در زینہار  
 تیغش بروز رزم کلید حصار  
 در جود چاکر اند او را بحار  
 جائے کہ علم یاید علم و وقار  
 اندر ہمہ ولایت او اطلال  
 از سر بروں نیار دکردن قسار  
 دیوانگان گشتہ خلیع العذار  
 بیروں نیار د آمد ثعبان ز غار  
 نوشیروان دیگر و اسفندیار  
 فصل ترا گرفت نداند شمار  
 مردم بے این دو چیز نیاید بکار  
 زینبی بہر امیدے امیدوار  
 از فرستہ بیٹی و از کردگار  
 و آخر بدیں ہی ممکنہ اختصار

۱۔ ذوالفقار حضرت علی کرم کی تلوار کا نام ہے۔ اسکی دو وجہ ہیں۔ پہلے تو یہ دو لفظ دندانہ دار تھی۔

فقہ کے معنی دندانہ کے ہوتے ہیں۔ دوسرا فقر کے معنی پشت کا ہرہ ہوتے ہیں اور یہ کھار کے پشت کے ہروں کا مار تھی ۲۔ اضطار۔ ضرر کا باب افتعال ہے بقراری۔

۳۔ خلیع العذار۔ مطلق العنان۔ بے باگ ۴۔ ثعبان۔ بڑا سانپ



جائے رساندت کہ بدر گاہ تو  
 بخت موالی تو سوی ارتفاع  
 فرمانبرار تو شدہ انداے امیر  
 اندر دو چشم خویش زندہ حار شک  
 در مردی ہوئی تو بیخی زده است  
 گیتی گرفتہ با تو امیر اسکون  
 و آندل کہ رفتہ بود بجائے دگر  
 امی در کہ تو جایگہ قدر و جاہ  
 نیک اختیار باشد ہر کس کہ در  
 فخر نیست خدمت تو کہ تار و دستر  
 شادی بخدمت تو کند پیش ہیں ✓  
 آنجاست ایمنی و دگر جای بیم  
 امی از تو یافتہ دل و فری شدہ ✓  
 امی از تو یافتہ دل و فرخ شدہ  
 سال تو است و ماہ تو و روز تو  
 شادی و خرمی را تو کن بسیج <sup>اداد</sup>  
 بویکے عندلیب تو ادا بخوان ✓  
 وز ہر یکے جدا غزلی نوشنو  
 تو روز و نو بہار دلا رام را

از روم بدید آرند از چین تبار  
 بخت مخالف تو سوی اسخدار <sup>لشی</sup>  
 فرمان دہندگان صغار و کبار  
 ہر دشمنی کہ با تو کند حار رخا <sup>دخی</sup>  
 بیخی کہ شاخ دارد و بر شاخ بار  
 دل ہا گرفت با تو امیر اقرار  
 از بہر باز گشتن بر لبست بار ✓  
 ای خدمت تو مایہ عز و فخر  
 در گاہ تو و خدمت تو اختیار  
 اورا نہ تنگ خواہد دیدن نہ عار  
 خدمت بدر کہ تو کند ہوشیار  
 آنجا یکہ گل است و دگر جای خار  
 فرہنگ دل شکستہ وجود نزار  
 غمگین و دل شکستہ چوں فرخی ہزار  
 وقت بہار و وقت گل کامگار  
 دل را بخرمی و بشادی سپار  
 گو قوم خویش را چو بیانی بیار  
 شاہانہ شادمانہ زری و شادخوار  
 باد و ستاں خویش بشادی گذار

بلہ خار خار۔ خارش و خلیجانی سے مراد ہے

۷۷ نوروز۔ آتش پرستوں کے سال کا یکم۔ اس دن بڑی آگ روشن ہوتی ہے۔ اور عموماً بہار کے موقع پر ہوتا ہے۔ غالباً ایسٹس کو ہی کہتے ہیں +



تا فعل ابر پاک نیاید ز خاک      تا طبع خاک خشک نگیرد بخار  
 پاینده باش تا مراد و یکام      از دشمنان خویش بر آرمی دباہ  
 امروز تو ہمیشہ نکوتر ز دی      امسال تو ہمارہ نکوتر ز پار  
 ہموارہ یمن باد تر از بریمین      پیوستہ یسرباد تر از یریساد

## در مدح میر ابو اسد محمد بن محمود بن ناصر الدین و صفت شکار گاہ

چہار چیز گزین بود خسرو آترا کار      نشاط کردن و چوگان و رزم و رزم و شکار  
 ملک محمد محمود آمد و بخت زود      بر این چہار بتوفیق کردگار چہار  
 نگاہ داشتن عہد و بر کشیدن حق      بزرگ داشتن دین و راستی گفتار  
 جز این چہار ہنر صد ہنر فزول دارد      از این چہار ہنر ہر یکے فزول صد بار  
 چو داد و دین نیکو چو علم گفتن خوب      چو عفو کردن مجرم چو بخشش دینار  
 ہنر فراوان وار د ملک خدای کناد      کہ باشد از ہنر و عمر خویش بر خور دار  
 چنانکہ او ملکست و ہمہ شہان سپہش      ہمہ ملوک سپاہند و اسپہ سالار  
 ز جملہ ملکاں جہاں کہ داند کرد      ہزار یک ز اں کاں شہر یار گیتی دار  
 پیک شکار گاہ اندر من آنچہ زود دیدم      تر ابگو پیم خواہی کنی گراستنیار  
 بدشت بر شد روزی بصید کردن و من      ز پس برفستم با چاکراں و بانظار  
 ز دور دیدم گردے بر آمدہ بفلک      میاں گرد مصلحتی چوں آہنیں دیوار

۱۔ مصاف۔ اسم ظرف مکان ہے۔ در اصل مصوف تھا۔ واو کو الف سے تبدیل کیا گیا۔  
 لفظی ترجمہ جائے صفت ہے۔ جہازی معنی لڑائی کے ہیں۔ کیونکہ وہاں بھی صفیں آراستہ  
 ہوتی ہیں +



بنیر کردہ برایشان فراخ دشت حصار  
 چو گرد باد بھی گشت بریمین و بسیار  
 کہ ہر چہ کشتہ تیر منست پیش من آرد  
 میاں دشت بھی گشت با ہزار سوار  
 شکار ہا کہ براد تیر بردہ بود بکار  
 ز بس دویدن تیز و ز بس کشیدن باد  
 از آل شکار کہ از تیر میر شد کشتار  
 فراخ دشتی چون روی آیتہ ہموار  
 ز شاخ آہو چون زلف تاپدادہ یار  
 فرو شستم و بگریستم بزادی نادر  
 چو چشم شیراں کردم ز خون دیدہ کنار  
 ہی ندانم بونصر بود یا کشتوار  
 بصید گاہ تو بر چشم آہوئی بسیار  
 ز خون دیدہ کناری عقیق و دانہ نادر  
 بچشم آہو بر چشمہاش باراں یار  
 ز آہواں چو نگاری نہ تہکدہ فرخار  
 سیاہ شاخ و سیہ دیدہ و نکو دیدار  
 بسحر سرمہ خوبی و نیکوئی سحار  
 کہ شادماں شو و اندوہ دل بر این بکار

امیر پیش و گروہی شکاری اندر پس  
 ہی فگند بہ تیر و ہی گرفت بیوز  
 بیکزماں ہمہ بگند پس بحاجب گفت  
 ز باد اداں تا نیم روز حاجب او  
 بر استراں بسک پے ہی نہاد سیک  
 بماند مرکبش و استراں بماندہ شدند  
 ہنوز پنج کی پیش میر بردہ نبود  
 چو پشتہ پشتہ شد از کشتہ پیش روی ملک  
 ز چشم آہو چون چشم دوست شد ہمہ دشت  
 مرا ز چشم و سیہ زلف یار یاد آمد  
 در آزدی دوزلف و دو چشم آہوی خویش  
 ز چاکراں ملک چاکری بدید مرا  
 برقت و گفت ملک را کہ فرخی بگریست  
 چو باز گشت ہی برد سوئی خیمہ و خویش  
 مگر کہ آہو چشم است یار او کہ شدہ است  
 ملک چنانکہ ز آزادگی سزید گزید  
 در از گردن و کوتاہ پشت و گردہ برین  
 بچشمش اندر گفתי کشیدہ بودستی  
 بمن فرستاد آنرا و معنی آن بودہ است

لے بام بروزن شام بمعنی صبح ہے۔ وادیا داداں زیادہ ہیں۔

۲ شاخ - ٹہنی۔ اور سنگ کو بھی کہتے ہیں۔ شلخ آہو۔ ہرن کا سینک اضافت

تخصیصی ہے + و مثنوی



بدین کریمی و آزادگی که داند بود  
 چه جایگاه شگفت است کیست از ما  
 ہمی ندانی کاین دولتی چگونه قویست  
 رسد بجائے ملک محمد محمود  
 یگان یگان همه فردا پدید آید  
 هنوز خاقان در خدمتش نیست کمر  
 هنوز نامہ او خوانده نیست بر فقور  
 هنوز نائب او بادیر و مستوفی  
 هنوز پیش رویاں بطبع نکرده  
 هنوز رود سرایان نساختند بروم  
 هنوز طوف نکرده است و سرسبز گشت  
 بسے نمائندہ کہ کار جہاں چنین گردد  
 ہمیشہ تا نبود گل بروز گار خزاں  
 خدای ناصر او باد و روزگار بکام

مگر امیر نکوسیرت نکو کردار  
 سزای ملک جز آن آفتاب فخر و تبار  
 تو این حدیث کہ گفتم ہمی نداری خوار  
 کہ کس چو بشنید از ملک احمد مختار  
 تو گوش دار و بین تا چگونه گردد کار  
 هنوز قیصر بر در گہش نکرده نثار  
 هنوز خطبہ او کرده نیست در بلغار  
 خراج مغر بر ایر گرفته نیست شمار  
 رکاب او را نکو بدست خویش سپار  
 نہر مجلس او را غنوں و موسیقار  
 چنانکہ باید گردد جہاں سکندر وار  
 بکام خویش رسیدہ من و ہمہ احرار  
 چنانکہ میوہ نباشد بروز گار بہار  
 فلک مساعد و گیتی بر او گرفته قرار

## در تہنیت عید فطر و مدح امیر محمد بن محمود گوید

رمضان رفت و رہی دور گرفت اندر  
 بس گرامی بود این ماہ و لیکن چکنم  
 سبکی کرد و بہت گام سفر کرد و بر رفت  
 لے موسیقار بالضم - ایک سارہ ہے جس میں چھوٹے اور بڑے سوراخ وصل کئے ہوئے ہیں اور کہتے ہیں کہ موسیقار

ایک پرندے کا نام ہے جسکی چونچ میں بڑے سوراخ ہوتے ہیں۔ اور ان سوراخوں سے قسم قسم کے راگ نکلتے ہیں۔  
 اور حکیموں سے علم موسیقی اسی سے استخراج کیا ہے۔ اور غنوں بھی باجے کو کہتے ہیں جسے انگریزی میں ( )

آرگن کہتے ہیں بے بشارہ فتح باچھونا۔ اور ہاتھوں سے گھاناٹے ایک بادشاہ کا نام ہے۔ جو کہ بڑا ہی ذی اقتدار  
 کہ راہی۔ قرآن شریف میں ایک سکندر ذوالقین کا نام آتا ہے۔ شاید یہی مراد ہے۔ یا کوئی اور موناظمی سکندر نامہ میں لکھتے ہیں  
 کہ اصل یہ لفظ سے کان در سے یعنی تین موتوں کی کابین۔ ایک تو اس نام کا آدمی حکیم تھا۔ دوسرا بادشاہ تیسرا یہ تیسرا نام بالذات علم بالذات



رمضان پیرے پس چاکٹ پس باختر و است  
 اوشنیدہ است کہ بسیار نشیں را گویند  
 چکنم قصہ در از این بچہ کار است مرا  
 رمضان گر بشد از راه فراز آمد عید  
 گاہ آں آمد کنز ثنادی پر گرد و دل  
 مجلسی باید آراستہ چوں باغ بہشت  
 بادہ صافی و آسودہ و روشن چو گلاب  
 اثر غالبیہ عیدی تارفتہ بہنوڑ  
 دشت ہاکر وہ برنگ نو و پاکر وہ بلند  
 ہر تہیزے را بوسی ز لب ساقی نقل  
 این ہمہ دارم و زین بیش بقدر ملکی  
 پس چرا غافل باشم کہ نشینم بر خیر  
 من و معشوق و مے و رود سر کوی سرود  
 ای خوشا بامے و معشوق سرودی کہ در آں  
 خوش بگوش آید شہری کہ در آں شعر بود  
 مطرباں آں غزل نغمہ ولا ویز پیار

کار بخرد ہمہ زیبا یود و اندر خور  
 دیر نیست بر ما و ہی خور دگر  
 سخنی باید گفتن کہ برہ دارد در  
 عید فرخندہ ز ماہ رمضان فرخ تر  
 وقت آں آمد کنز یادہ گراں گہ دوسر  
 مطربی مدح امیرالا مرا کردہ زہر  
 ساقی دلبر دثایستہ و شیریں چو شکر  
 زان بنا گوش کہ باسیم زندر نگش بر  
 زانکہ چوں چشم نگار است و چو زلف دلبر  
 فرخی تا بتوانی بحر این یادہ مخور  
 کہ امام ملکاست بقضل و بہ ہتر  
 ساقیا یادہ فراز آرو ہمہ شغل ہتر  
 بر سر کوی سرود است مرا گم شدہ خر  
 لغت آں قد بلند آبد و آن سیمین بر  
 مدحت خسرو بالغت رخی ہچو فخر  
 و ربدانی بشنو تا غزلے گوئم تر

## تجدید مطلع

ای در بجا دل من کاں صنم سیمین بر دل من برو و مرا از دل اونست خبر

لے رمضان۔ رمضان سے مشتق ہے جسکی معنی زڑا کے کی دھوپ کے ہیں۔ چونکہ یہ مہینہ جس میں اب  
 مسلمان روزے رکھتے ہیں۔ سخت گرمیوں میں خدا کے کرم نے عبادت کرنے اور روزے رکھنے کے لئے  
 مقرر فرمایا تھا لے عید۔ عید سے مشتق ہے۔ بمعنی لوٹا۔ چونکہ یہ مسلمانوں کے تہوار لوٹ لوٹ کے آتے  
 ہیں۔ اسلئے نام ہوا۔ لے برزدن۔ پہلو زدن۔ برابری کرنا۔



او دلی داشت گرامی و دل دیگر یافت  
 و لغو نشان خسرا ساز باز از کجاست  
 اندرین شهر کسی را دل افزونی نیست  
 مگر که او گردن بیا گشت چو من بیدل شد  
 تو چو کوئی که من بیدل چو تو نام گفت  
 میر ابو احمد بن محمود آل شیر شکار  
 آنکه از شاہاں بیش است بعلم و بادب  
 بنہاد و نحو صورت پیدر ماند است  
 تاجہاں گم نشو و گم نشو و نام و نشان  
 شکر باید کند ایند را سلطان کہ کند  
 گر مہر باید بہت ار کہ سخا باید بہت  
 ایند از چہرہ او چشم بدال دور کند  
 اے سپندے منشیہاں خیر و سپندے آسپند  
 و ریدست تو کنوں انگر افزونہ نیست  
 چشم بدرا چہاں شاہ بگرداں بسپند  
 نہ شگفت است کہ از دیدن آل بار خدای  
 دیدی امروز ملک را تو بآں دشت فراخ  
 تو بگفتی بچہ ماند کہ من ایدوں گفتم  
 ماہ از آل گفتم کا ندر لغت و لفظ عرب

کاشکے من دلکے یا فتنے نیز دگر  
 تاوے باجم از ایشان چو دل خویش مگر  
 و بود نیز ہمانا فروشد بند  
 حال از نیگوئے است اینجا عذرا یقوم حذر  
 مدحت خسرو عادل بچنین حال اندر  
 میر ابو احمد بن محمود آل شیر شکر  
 آنکہ از میراں بیش است بفضل و بہتر  
 پس آنت پدر را کہ بماند سپدر  
 پدر را کہ چنیں داد خداوند پدر  
 بچنیں شاہ تلو رسم پستیدہ سیر  
 بقیاس عدد قطرہ باران بشمر  
 خاصہ امروز کہ امروز فول دارد فر  
 تا ترا سازم ازین چشم گرامی مجسم  
 ز آتش ہدیت آتشہ بفروزاں احس  
 کافریں باد بر آتصورت نیگو منظر  
 مرد کم بین را بفزا پدیدہ بصر  
 پیش آل موکب و آل رایت فرخ پیکر  
 کہ ہمہ ماند و مہ را از ستارہ لشکر  
 چشمہ کرور بود مادہ و مہ باشند تر

۱۔ دکن اسم تصغیر ہے۔ دل کی۔ بمعنی چھوٹا دل ۲۔ سیر۔ جمع سیرت بمعنی خصال

۳۔ انگر۔ بفتح۔ آگ کا انگارہ

۴۔ عربی میں سورج مونت ہے۔ اور چاند مذکر ہے الشمس بازغۃ۔ طلوع القمر



دیدہ بیچ شے بستہ بدیں زیب کر  
گوچو او باش و گرنہ بشود رنج میر  
ملک آں باشد کورا بہتر باشد کہ  
او سخن راند پیوستہ چوپوستہ در  
بندگی باید کرد از بن دندان ایدر  
ایدراست آنکہ ہمی جست بجد اسکندر  
ایدراست آنکہ ہمی خوانند اورا کوثر  
کہ شہاں ہمہ گیتی را آنجاست مقر  
گر بگویم کہ چہ کرد او بیت کا لہجہ  
تا نباشد چو گل ناز گل نیلوفر  
تا نمازد سمن بوی و بر سیستہ  
آن نکو خوی نکو منتظر نکو مجر  
نخت اوروز بہ و نخت عدد روز بتر  
در جہا تداری و در دولت پیروز اختر

کرش دیدی شاہانہ کمر بستہ ام  
ہر کہ شاہنشہ و ملک ہمی خواہد جست  
ملک آں باشد کورا بسخن باشد دست  
او ہند دارد بالینہ چو بالینہ رواں  
ہمہ شاہاں جہاں را چو ہمی در نگرم  
ایدراست آنکہ ہمی داشتی جم پنهان  
ایدراست آنکہ ہمی خوانند اورا طوبی  
شکر ایزد را کامرودہاں حب یکم  
برسد قافیہ شعر و بیاں نرسد  
تا نباشد چو گل سیب گل آذر گول  
تا نمازد بگلآب آں عرق مرز نگوش  
شاد ماں باد و بہر کام کہ دارد بر ساد  
شغل او با طرب و شغل عدو با غم دل  
بہنجین عید بشادی بگذارد ہزار

## در وصف بہار و طرح ابوالاحمد محمد بن محمود بن سبکتگین

مرحبا ای بلخ بامی مہرہ باد بہار  
امی خوشا آں نو بہار خرم تو شاد بلخ  
ہر درختہ پر نیان چیتی اندر سر کشید  
از در تو شاد رفتی یا ز باغ نو بہار  
خاصہ اکنون کہ زور بلخ اندر وں آمد بہار  
پر نیان خرم نقش سبز بولہم لعل کار

لے کر طاقت و توانائی لے بن دندان - مراد اطاعت و بندگی خالص سے ہے  
لے ہندوستان میں ایک قلعے کا نام ہے۔

لے پودینہ اور نعناع کے درمیان ایک سبزہ ہے۔ جسکی بو بڑی تیز ہوتی ہے اور سانپ اور کچھو کے کالے پر لگایا جاتا ہے۔ نو بہار۔ ایک حسن خیز شہر کا نام ہے بامی بلخ کا لقب ہے لے یوم۔ زمین چمن۔



شاخ گل بینی چو گوش نیکوای پرگوشوار  
 باد گردد مشکبوس وابر مروارید یار  
 پر کند ہر یاد دے از گل سوری کنار  
 مر مرا باشہر ہائے گوزکانانت کار  
 تابہار کوزکاناں پیش من بکشود بار  
 حلقہ دوروی رماند زبس نقش و نگار  
 بر دیر گلہای باغ و راغ نوروزی بکار  
 سبزہ از سبزہ تیر دلالہ زار از لالہ زار  
 گاہ چوں بیجاہ گزد گاہ چوں زرعیار  
 راست پنداری در خال گوہر آوردنیار  
 از در باغ و در راغ و زکوه و جویار  
 زیں بہار سیر پوش نازہ روئے آیدار  
 ویں بہار کنتوں پدید آید کہ آید شہریار  
 سرفراز گوہر و فخر یز زگان تیار  
 آنکہ دولت را ثبات است آنکہ شامیرا شعار  
 در سخا با تازہ روی در جوانی بادقار  
 قادری قادر و لیکن یردیاری بر دیار  
 ناوک او کنگرہ بر باید از برج حصار  
 پیل از روز نیرد و شیر از روز شکار

ارغواں بینی چو دست نیکوای پر دستیند  
 باغ گرد گل پرست و راغ گرد دلالہ گوں  
 باغبان برگرفتہ دل بہاہ دے ز گل  
 بلخ بس خوش است لیکن بلخی ترا با دبلخ  
 تو بہار بلخ را در چشم من حشمت نمازد  
 باغ و راغ و کوه و دشت کوزکاناں ہر سر  
 ہر چہ زیور بود و روز نو آہن آنہمہ  
 از دروں رشتہ تا کپاہی کثر روان  
 بیشہ ہائے کثر رواں از لالہ زار و شتیبید  
 از افراداں گل کہ بر شاخ در خال شتگند  
 یاد اداں بوئے فردوس بریں آید ہمی  
 گل ہی گل گرد و سنگ سیہ یا قوت سرنخ  
 خوبتر زیں کوزکاناں تر بہارے دیگر است  
 میرا یو احمد محمد شہریار دادگر  
 آنکہ دنیار اجمالت آنکہ دینرا قوتست  
 در بزرگی با تواضع در سیاست با سکوں  
 پردلی پردل و لیکن مہربانی مہرباں  
 نشت او از کوه بر گیرد ہی تیغ بلند  
 ہچمتاں ترستند چوں کیکاں ترستند زیانہ

۱۔ گوزکاناں معرب بہ جوزجاناں ہے۔ چھوٹے دریائے جیخوں کے کنارے ایک شہر کا نام ہے  
 ۲۔ تو بہار۔ ایران میں ایک آتش کدہ کا نام ہے۔  
 ۳۔ مینھی ایک مشہور سبزی ہے۔ زرعیار خالص سونا۔



گر زوریامی کفش خورشید پر گیر و بخار  
مرد مرا تر ایں نشان چسند گرد و آشکار  
آخر او خواهد بنائے مملکت کرد استوار  
گر پیر و از اندر آید مملکت گیر و قرار  
گر در گردش غلاماں سر لے صد ہزار  
کایں جہاں بادولت و تیغ شما خوار است  
خفتہ ہر شب شہر یاراں جہاں را بندہ وار  
ہمچو سنگ خارہ از بیجا دہ و لیل از نہار  
تا نباشد چوں شکوفہ از غوان تلخ چنار  
نیک بادت وقت و ساعت نیک بادت روزگار  
وین و دنیا یا تو جنت و بخت و دولت با تو یا  
شاہ چین آید پیادہ شاہ روم آید سوار  
بر خور از عمر گرامی بر خور از روئے نگار  
دوستان شاد ماں و شاد کام و شاد خوار

ابر گوہر یار زبیں کلمہ بند در ہوا  
مرد را اول بزرگی نفس باید پس نسب  
آں ہملے رایت فرخندہ تو خفتہ نیست  
بس نیاید کو پیروانہ اندر آید گرم خوش  
برور بغداد خواہم دیدن اور آمانہ دیر  
دولت سلطان قوی باد و سر تو سیر باد  
خوش خیم تانہ پیغم بر در میدان تو  
تا ہی پیدا بود نیک از بد و نرم از درشت  
تا نباشد چوں شک نسترن شاخ ہی  
نیک بادت سال ماہ و نیک بادت روز و شب  
برخ و مکروہ از تو دور و عدل و انصاف از تو شاد  
تا نہ بہر خدمت در گاہ تو ہر چند گاہ  
بر خور از نور و زخرم بر خور از بخت جوان  
دشمنان مستمند و مبتلا و ممتحن

## در مدح سلطان محمد بن سلطان محمود غزنوی گوید

شبے گذاشتہ ام دوش خوش بروئی نگار  
شبے کہ اول آں شب سماع بود و نشاط  
نہ شرم آنکہ ز اول بکفت نیاید دوست  
خوشا شبکہ مرا دوش بود بارخ یار  
میانہ مستی و آخر امید یوس و کنار  
نہ بیم آنکہ باحرر تباہ گرد و کار

۱۔ ستاک۔ شاخہ درخت۔

۲۔ مستمند۔ مُست حاجت۔ حاجتمند۔ در محنت افکنده شد۔ آزمائش میں ڈالا گیا۔



بتی بہ پیش من اندر چو مشکبوی گلاب  
بتے کہ خانہ بدو چوں بہار بود و نبود  
بجہدش اندر سیصد ہزار پیچ و گرہ  
بتے کہ چشم من از ہر نگاہ چہرہ او  
ز حلقہ ہائے سید زلفش از بخواستی  
برابر دورخ او بداشتیم مے سرخ  
چو شب دوبہرہ گذشت از دوگونہ مستیم  
نشان مستی در من پدید بود و بتم  
چو مست گشتم و لختے دو چشم من لغتود  
بزم نرم ہی گفت روز روشن شد  
بشاد کامی شب را گذاشتی بر خیمز  
مرا بخدمت خسرو ہی فرستد دوست  
بروے ماند گفتار خوب آں مہرے  
بر من آں بت باز از نیکوای شکست  
گرہ او عزیز تر از دیدہ نیست نزد ولم  
امیر عادل با ذل محمد محمود  
بلند تمام ہمام از بلند نام گہر  
سخاوت و کرشم را پدید نیست قیاس  
ز نامور پدر آموختہ است فضل و بہتر

بتی بہ پیش من اندر چو تازہ روے بہار  
شگفت ازیرا کہ بت کنند خانہ بہار  
بجای ہر گرہ او شکنج و حلقہ ہزار  
نگار خانہ شد از چہ پدید نیست نگار  
نماز شام زہ کردہ بود می بسیار  
ز شرم دورخ او ز درگشت چوں دینار  
یکے زیادہ و دیگر ز عشق بادہ گسار  
ہمی نمود چشتم سبب نشان خمار  
ز خواب کرد مرا ماہرے من بیدار  
اگر بخشی ترسم کہ بگذرد گہ بار  
بخدمت ملک شرق روز را بگذار  
کہ گویدم کہ تو اورا نخواہ و دوست مدار  
فرشتہ خوے بدان خوبی و بدان گفتار  
کجا چنان بت یا شد کہ را بود بازار  
نعوذ باللہ نزد یک میر باد مخرار  
کہ حمد و محمدت آنجاست کہ بود ہموار  
بزرگوار را میر از بزرگوار تیار  
فضائل و بہترش را پدید نیست شمار  
چنانکہ از گہر آموختہ است شیر شکار

۱۔ دوست۔ پرانی فارسی میں ایک مصدر دوسیدن بمعنی گھلنا ملنا کے تھا۔ لاکن آجکل متروک ہے  
دوست اسی مصدر سے اسم مفعول کا صیغہ ہے۔ بمعنی گھلا ملا ہوا۔ یعنی دو آدمی جو کہ ایک دوسرے کے  
دوست کہلانے ہیں۔ آپس میں گھلے لئے ہوئے ہوتے ہیں۔ اسلئے ان کو دوست کہتے ہیں \*



کند نوک سناں بند ملک دشمن است  
نظام مملکت آید ز جنبش قلمش  
گرا از کفایت گوئی چنو که هست بگو  
میاں بخل و میاں کف کتاشده او  
شتاب شاہاں باشد بگردن زد  
شہاں خزانہ نہند او خزانہ پروازد  
ولیک آنچه در آرد بخشد و بدد  
اگر بھی رسدے دست او بہمت او  
یکام و بہمت و نہمت رسیدہ گیرش دست  
بنام ایزد شاہنشہ است روز افزوں  
پچشم ہر کس او را بزرگی و حشمت  
چو روزگار بود کار چوں نگار کند  
سیاہ سنگ اندر میاں دشتکے  
خدا یگان جہان را مبر کشیدن او  
فرود شاہ جہاندار در ولایت او  
ترا نمایم سال و گرد گرد شدہ حال  
امیر شادو بدو بندگاں او ہم شاد  
من ایستادہ و شعری بھی سرایم خوب  
و گر تر است ستغفار خواہد ایزد ما

کند نوک قلم سد مملکت ستوار  
چنانکہ دائرہ خیزد ز گردش پر کار  
دراز سخاوت گوئی چنو کجاست بیار  
چو کوہ روے کشیدہ است چو داود بولہ  
شتاب میر بخو شنود کردل زوار  
تہ زانکہ دشتکش لاغراست و دخل تزار  
سخاوت اینساں دارد کفایت این مقدار  
مکینہ بخشش او بدرہ یودے و قنطار  
بدولت پدر و عہد ایزد دادار  
امید خلق ہمیدوں پدر گرفتہ قرار  
بجای ہر کس او را ایادی و کردار  
بروزگار توں کرد کار ہا چو نگار  
بروزگار شود گوہرے چو دانہ تار  
عنائیت کہ او را پدید نیست کنار  
دوسہ ولایت و ہر یک توایش بسیار  
چنانکہ گوئی احسنست راست لفتی پار  
مخالقان ہمہ با گرم و اندہ و تیمار  
چنانکہ کرد نباید با حشر استغفار  
من آنکسم کہ در او راست گفتہ ام اشعار

۱۔ نہمت۔ بالفتح اول۔ کسی کام میں بہت کا پہنچنا۔

۲۔ دادار۔ اصل میں داد آرا۔ اسم فاعل ترکیبی ہے انصاف کرنے والا۔

۳۔ ایادی۔ انعام و بخشش کے غم دانہ وہ ۔



کہ در تماشای فضلش ندا شتم دیدار  
جز این نبود مرا در دروغ دست گزار  
چو شاہ مشرق و چو خلق باشند از دیار  
کہ یک سوارہ شود پیش لشکرے چہ ار  
چنانکہ در دل پیلاں بہ نیزہ راہ سوار  
چنانکہ بہت صدف جائے تو لو شہوار  
ز بخت شاد و ز ملک و ز عمر برخوردار  
گے بتیر کشا یندہ بلس حصار  
نصیب دشمن او و بیل و وائی و نالہ زار

دروغ گفتم لیکن نہ نا توانی بود  
چنانکہ بہت ندا شتم تمام ستود  
دروغ گوید ہر کس کہ گوید اندر فضل  
بروز معرکہ این پردلی و پر جگرےست  
یہ تیر در بر شیراں رہ پیادہ کند  
ہمیشہ تاول آزاد مرد جائے وفاست  
امیر عالم عادل یکام خویش زیاد  
گے تبلیغ ستانندہ فراخ جہاں  
نصیب او طرب و عیش زین مبارک عید

## در مدح امیر ابو احمد محمد بن محمود غزنوی گوید

پرسد کہ چگونہ است کنوں یار مرا کار  
گوید کہ مرا بندہ یکی بود و فادار  
اندیشہ برد کو بر من بود ہی پار  
از بہر من او بردل تازک نہند یار  
کاں رامش دل نیست باندوہ سزاوار  
ای عشق ہمہ دردی و اندوہی و تیمار  
گر وور نبود ی زمین آن لعبت فرخار  
اندوہ مرا بیچ کراں نیست پدیدار

ایدل تو چہ گوئی کہ زمین یاد کند یار  
گوید کہ مرا چاکہ کے بود و فاجوے  
اندوہ خورد کو غم من خورد ہی دی  
نی نی کہ من اورا دلکی نازک دیدم  
اورا نتوان گفت کہ تو اندوہ من خورد  
عاشق منم اندوہ مرا باید خوردن  
یا این ہمہ درد دل و اندوہ چہ بودی  
ناچشم من از دیدن آل ماہ جدا شد

۱۔ لشکر جہار۔ بفتح جیم بروزن فعال لفظی ترجمہ تو کھینچنے والا ہے۔ لاکن مجازی معلول میں لشکر کثیر کو کہتے ہیں  
کیونکہ کثرت کی رفتار آہستہ اور دھیمی ہوتی ہے۔ اسلئے وہ لشکر گھٹا ہوا نظر آتا ہے لہذا یہ معنی ہوئے۔

۲۔ بیل بفتح واو۔ بمعنی افسوس اور وائے ہے۔ سختی، شور، مصیبت اور فغان اور دوزخ میں ایک وادی کا بھی نام جو  
در اصل وائے فغان کو زیادہ کیا گیا دغیاث اسلئے نصبت چھوٹی چھوٹی لڑکیوں کی کھیلنے کی کڑیاں ہیں۔



از من چه عجب داری گرناله کنم زار  
 در مدح امیرانده دل گفتن بسباد  
 بواحد بن محمود آل علم خسرباد  
 آل بر همه میراں بهتر سرور و سالار  
 عاجز شده پیراں جهان دیده بیدار  
 باشد بر او خام و سبک سنگ و سنگسار  
 در جود چنانست که من دانه و زوار  
 زیرا که بر او نبود مشکل و دشوار  
 وین معجزه زو دیدم صد بار نه یکبار  
 همچون ملک نیست پراز کینه و جبار  
 پیش دل او تنگ تر از نقطه پرکار  
 چیزیکه به شش روز نهاد اینزد و اوار  
 یک سو بود از ملت پیغمبر محتار  
 والله که ندارد بر او گیتی مستدار  
 داند که ز منت یثود رونق که دار  
 تقصیر همی باشد معذور همی دار  
 از ترم دور خسار کند همچو گل تار  
 در بدره بنام شعر او دارد وینار  
 طاقت جز از این باید یارب تو پدید آید

چون زیر شدم زرد و تر از غم هجرش  
 حال دل خود گوئم فی فی که نکو نیست  
 شهرزاده محمد ملک عالم عادل  
 آل بر همه شاهان بشرف سید و سرور  
 برنا و به نائی اندر هنر و  
 پیری که بسالی سخن حسام گوید  
 در علم چنان است که او داند و ایزد  
 زو پرس همه مشکل و دشوار چهار  
 صد مکتبه مثل در دو سخن با تو بگوید  
 با این همه فضل و هنر و مملکت و عو  
 هر چند جهان سخت فراخت و بزرگست  
 یارب چه دست آنکه در او گم شد و نا چیز  
 داند همه چیزی جز از آن چیز که را بهش  
 حقا که ندارد بر او دنیا قیمت  
 منت نهد بر تو بکر دار فراوان  
 که مملکت خویش بتو بخشد گوید  
 چون شاکری از ثمت او شکر گزارد  
 در تخت بنام او بادار و اواب  
 اندر خور آل همت و آل نهمت و آل دل

له قرآن شریف بین آتاه به خلق السموات والارض فی سبیلہ ایام  
 له یہاں بھی قرانی آیہ کی طرف اشارہ ہے ولا تنطلو صدقائکم بالمن والاذی  
 ۱۲۲



او نام نکو حسته بر رخ از دل نازک  
 از بهر نکو نامی گفتار من و تو  
 آن کو طلبید نام نکو باید کردن  
 بر پییده کس را نستانند و مرا و را  
 اندر غوی او گر خلط بودی بیشک  
 چشم بداند و دور کند ایزد کورا  
 نظاره گر آنچه بگوید که به بیند  
 اے شمس ملک پدر و زینت عالم  
 ہمیں ہمہ چیز تو داری و تو دانی  
 آن کن کہ بدیں وقت ہمیکردی ہر سال  
 فرمے کہ پیش تو بسا ند حصارے  
 آتش بدو اندر فلک و عود فرویز  
 از خانه بسا زار ہی شتم یک روز  
 عطار بہ کلبہ در باعود می گفت  
 گفتم بگو اے عود کہ یک ذرہ ز عنبر  
 عنبر نہ ہمانا کہ چنین یار د گفتن  
 از عود گنہ گار تر امروز بر من  
 ز آتش بکن اے شاہ مکافات گناہش  
 اسی عرض تو بر چشم تو چوں دیدہ گرامی

واللہ کہ بود نام نکو حستن دشوار  
 بر دل نہند رخ مگر مردم ہشیار  
 باد یو یروز اندر سیصدہ پیکار  
 اندر یک ستاینده فزوں بنیم ہموار  
 پتہاں بنماندی و بگفتندی ناچار  
 چیزے نشناسم کہ ندا و ایزد جز عار  
 از میر تمہ فضل و ہنر گوید نطفہ  
 اے نعمت اہل ادب و دولت احرار  
 آئیں مہ ہر نگہدار و بمگذرار  
 خن پوش و یکا شائے رود صفہ فرو دار  
 آراہن و پولاد مرا تراد و دپوار  
 تا عود بگویم کہ چہ گفتہ است بانداز  
 ناگاہ قدام بہ یکے کلبہ عطار  
 کاصل تو چہ چیز است و چہ چہری زین باد  
 بہ باشد و خوشتر بود از عود بخروار  
 گفتی و خطا گفتی عذر آرو ستقفار  
 آنست کہ شک وارد در ہستی جبار  
 آتش بود اے شاہ مکافات گنہ گار  
 ایماں تو نہ دیک تو چوں دشمن تو خواہ

اے خز۔ ریشم

اے عود۔ ایک قسم کی خوشبودار لکڑی ہے +



تا وقت خزاں زرد بود باغ چو زنگار  
تا وقت صبا سبز بود باغ چو زنگار  
تا کوہ چو مصمت بود اندر مه آذر  
تا دشت چو وشتی بود اندر مه آذر  
دشادزی و کامروا باش و طب کن  
یاطرفه نگاری چو گل تازه بگلزار  
هر روز یکے دولت و هر روز یکے بار  
هر روز یکے نزہت و هر روز یکے بار  
صد مہر مہ دیگر بقزای شبادی  
در دولت سلطان چہا نگیر جہا نثار

## در مدح امیر محمد بن محمود بن ناصر الدین سلطنت گوید

مرا چہ وقت خزاں و چہ روزگار بہار  
چو دور باید بودن ہی ز روے نگار  
بہار من رخ او بود و دور ماند ازو  
برابر آید بر من کنوں خزاں و بہار  
اگر خزاں نہ رسول فراق بود چہا  
ہزار عاشق چوں من جدا فکند از یار  
برگ سبز چنان شادمانہ بود درخت  
کہ من بروے نگاہیں آن بہت فرخار  
خزاں در آمد آن برگہا بکند و بر سخت  
درخت ازین غم چوں من نژدگشت و نزار  
خدای داند کاندہ درخت ہا ننگہ م  
ز درد خون خورم و چوں نناں بگیم تار  
کیکہ او غم ہجران کشیدہ نیست چوں  
ز بہر برگ درخت چہا خورد و نیمار  
مرا بیفتہ امروز گفت حسانہ بساز  
کہ باغ تیرہ شد و زرد روے فیے دیدار  
جواب دادم و گفتم درخت ہمچو منست  
مرا نہ ہمچو منی اسے رفیق بازہ مدار  
من و درخت کنوں ہر دو اں بیک صفتیم  
نم نہ یار جدا مانده و درخت از یار  
نگار یار من و دوست غمگسار شود  
بفر خدمت در گاہ میر شیر شکار  
امیر عالم عادل محمد محمود  
قوام دولت و دین محمد مختار

۱۔ مصمت۔ بالضم اول و فتح ثالث یک رنگ رشیم کا کپڑا۔ آذر۔ فارسیوں کا ایک ہینہ ہے  
وشتے رنگ دار کپڑا آذر و میوں کا ایک ہینہ ہے۔

۲۔ تیرہ۔ لاغر۔ ذیل۔ خوار۔



ستودہ پدر خویش و شمع گوهر خویش  
 ہمہ جہاں پدرش را ستودہ اند و پدر  
 ہر آن پسر کہ پدر زان پسر بود خشنود  
 پسر کہ دانا باشد بر اند پدر بخورد  
 امیر عادل دانا ترین خداوند است  
 نہ بزرگ زاف سپہ را بد سپرد پدر  
 کسیکہ رہ برد اندر حدیثهای بزرگ  
 خدا یگان جہاں را در این سخن غرضت  
 من این غرض بتو ام شتاخت نیکوے  
 مرا آخدیث کہ من گفتہ ام بچندین شعر  
 ملک نہاد و ملک بہمت و ملک طلعت  
 اگر کسی بہتر یا بفضل یا بہ نسب  
 سے نمائندہ کہ شاہ جہاں بیاراید  
 و گر شگفت بیاید ترا ازین سخنان  
 نکو دست و نکو سیرت و نکو مذہب  
 دل و زباں و کف او موافقت بہم  
 کنار باشد باران نو بہار می ران  
 بسا کہ رسید از عطا و نعمت او  
 چنان شدم ز عطا ہائے او کہ خانہ من

بلند نام و سرافراز در میان تبار  
 چون ستائش او را ہی کند نکرار  
 نہ روز او بد باشد نہ عیش او دشوار  
 بخاصہ اندر پدر پیش بین دولت بار  
 بزرگوار ترین مہنت و جہین سالار  
 نہ خیرہ گفت کہ لشکر نگہ کن و بشمار  
 در این حدیث مرا ورا سخن بود بسیار  
 تو این سخن را ز تہار تا ندامی بخوار  
 در آن کہ دن قصہ بہر سخن بچہ کار  
 پدید خواہد شد حسن را ہی ہموار  
 چو کجاست یکے از ہمہ ملوک بیار  
 خدا یگانے یا بد امیر وار و کار  
 مصاف موکب او را بصد ہزار سوار  
 برای ہزار دلیل است بل ہزار ہزار  
 نکو نہاد و نکو طلعت و نکو کردار  
 گہ و قاو گہ بخشش و گہ گفتار  
 فضائل و ہنرش را پدید نیست کنار  
 چنانکہ من توانائی و بدست نگرار  
 تھے نباشد روزی ز سائل و زوار

اے مہتر۔ یہ کا تفصیل بعض ہے۔ معنی میں بڑا۔ مہتر بہت بڑا۔ اور مہین بھی اس طرح بڑے اور

بزرگ کو کہتے ہیں۔ چو۔ دراصل چون او ہے۔ یعنی اسکی مانند۔ سعدی

ازاں کہ تو ترسد بترس اے حکیم۔ وگر با چو صدیر آئی بجنگ



زمین چگونہ کند شکر ابر باران بار  
 بسم سادہ در آوردے درد دیوار  
 بسان خشت ہمی باز گستر دینار  
 زمین دعا و مکافات زایزدادار  
 ہمیشہ تان شود سنگ لوؤ شہوار  
 ہمیشہ تانند مدد بر کنار زر گس خار  
 امیر باد و بر او مملکت گرفته قرار  
 کجا مخالف او را قرار باشد دار  
 خداے ناصر و تن بے گزند و بے آزار

چہ چیز دانم کرد و چہ شکر دانم گفت  
 اند آں عطا کہ بمن داد اگر ماندہ بدی  
 بوقت بازی اندر سرائے کودک من  
 بشکر او نتوانم رسید پس چہ کنم  
 ہمیشہ تان شود خاک عنبر اشہب  
 ہمیشہ تانند مدد در میاں سوسن موے  
 عزیز باد و بر او اینجہاں گرفته سکون  
 کجا موافق او را نشست باشد تخت  
 فلک مساعد و یاز و قوی و تیغش تیز

### در صفت شکار جگر کہ میر ابو احمد محمد بن محمود گوید

تا بیند کہ چہ کرد آں ملک شیر شکر  
 بند اند بخیر تراش نگونی بخیر  
 آنچہ او ندستہا پرور بسیار ہنر  
 کہ توانستی آں شغل جز او بدیسر  
 کہ بود خاطر کس را بچنین جائے خطر  
 باز نشناختم امروز ہمی از محشر  
 گرد شستہ کہ بصدورہ پیر و مرغ بہ پر  
 کہ ہی تیرہ شد از دیدل آں دشت بصر

یا من امروز کہ بودہ است بدین دشت اند  
 ہر کہ او صید گہ شاہ تدبیرہ است امروز  
 چوں توان گفت کہ امروز چہ کرد و چہ نمود  
 کہ توانستی آں صید بسر برد جز او  
 ہیچ خاطر نتوان کرد مرا اینحال صفت  
 صید گاہ ملک داد گہ عادل را  
 از غلاماں حصاری چو حصاری پرہ کرد  
 از دو دو دامنہ دشت چہاں گشت روان

لہ زرگس۔ ایک قسم کا بھول ہے۔ جسکی شکل آنکھ ایسی ہوتی ہے۔ اسکی فٹمیں ہوتی ہیں زرگس شہلا۔ زرگس غیر

لہ دو و دام۔ درندے وغیرہ +



مرغ از آں پڑہ برول رفت ندانت ہی  
 ملک عالم عادل پسر شاه جہاں  
 در میاں پڑہ در تاخت کماں کردہ  
 از چپ و راست شکارے ہی افگندہ نیز  
 ناوک او چو برول جستی از پہلوی رنگ  
 غم دیدم چو خشک کردہ ز بس پر کاشت  
 این ہی رفت و می روی پر از خون و چشم  
 رانت گفتی کہ شکستہ سپہ خاندی  
 گورہ خربود ہمہ دشت در افگندہ ہم  
 بیچ شہ را بجہاں صید گے بود چنیں  
 راست گفتی کہ بدیں روز ہی در نگرم  
 ہچناں کایں گلہ کور دایں دشت فراخ  
 این ز گوہ پال گراں خوردن مغفرت ہست  
 بر دل ہر یک از ناوک او سیصد راہ  
 لشکر دشمن او مویہ گر و لشکر او  
 من در آں فتح یکے مدح برا خواندہ بلع  
 فال تیکو ز دم ار جو کہ چنیں باشد راست  
 تا بتلخی بنود شہد شہے ہچو شترنگ  
 تا بتابش بنود نجم شہا ہچو سہیل

لے غم ہضم اول پیش کہی۔ پہاڑی بھڑ لے گفت بفتح کاف تازی شگاف لے آہیجہ کشیدہ۔ باہر نکلا ہوا  
 لے گوپال۔ گر نہ آہمی یہ شہی۔ ہر چیز میتھی اور ہضم ہونیوالی چیز کو کہتے ہیں۔ شترنگ۔ منتقل۔ اندرائن۔  
 لے صبر الیوا۔ ایک کڑوی دوائی کا نام ہے سقوط۔ یا تو ایک گھاس ہے جس سے ایوانبنا ہے یا ایک دریائے  
 قلزم کے دہانے پر ایک جزیرہ ہے جس میں ایوانبنا ہوتا ہے لے سہا اور سہیل دو ستاروں کے نام ہیں۔



کامران باش و نہمت رس و بی اندہ زی شادمان باش و زجاں نہ جوانی بر خور

## در مدح امیر ابو احمد محمد بن محمود گوید

بنود عاشقی امسال مرا در خور  
مرا تو گوئی کہ عشق چون حذر نکنی  
اگر بدست نیستی حذر چنان کنی  
بر آسمان ز غم عاشقی است اختر من  
تو گوئی این دل من جایگاہ عشق شد است  
ہنوز عشق کہن غامہ باز دادہ نبود  
خدای جز دل من عشق را پدید کند  
اگر بشہد و شکر ماند آن جلالت عشق  
دل من تباہ شد سے ز عشق اگر شب و روز  
امیر عالم عادل محمد محمود  
بزگواری گزہ روزگار آدم باز  
چو علم خواہد گفتن سپند باید سوخت  
بجوب سیرتیش کہ بخواہد ہی کنی  
خدای در سراو ہمتی نہاد بزرگ  
ہر آنکہ ہمت دادہ است طاقتی بدہاد  
بیابد آخر سلطان تریاد او نظرش

کنوں کہ آمد بر خط ہناد باید سر  
کسی نمای مرا کو کند ز عشق حذر  
کہ رفتہ بودے از دست او بروم و خور  
بر آں گری کہ مرا و را چنیں بود اختر  
نہ جایگاہ کہ لشکر گہے پر از شکر  
کہ عشق تازہ بدر باز کوفت حلقہ در  
درے اگر بجہاں اندرون دریت دگر  
ملول گشتہ و سیر آدم ز شہد و شکر  
نہ مدح خسرو جردی نکردے از ہر  
کہ روزگار بد و بازیافت عدل عمر  
چو او و چوں پدر او ملک نبود دگر  
کہ بیم چشم بدان دور یاد از آل ہنہر  
مصنّفے بزمانے دو صد کتاب سیر  
چنانکہ گنج برج است از آل مول بقدر  
چنانکہ باشد با ہمتی چپاں در خور  
بکام خویش رسد میر و ماہمہ یکسر

۱۔ در خور لائق تہذیب و ادب حافض یا مکن با پیلیان دوستی۔ یا نیاکن خانہ در خواہد پیل سے دہاد۔ دعائیہ  
صیغہ مضارع اس طرح استعمال ہوتا ہے کہ مضارع کے آخری وال سے پہلے ایک الف زائد کہ دیا جائے جیسے  
خدا تری عمر لمبی کرے۔ خدا عمرت دراز کند۔ دراز بوقت۔ ہفت روزہ۔



یگان یگان ہم از انکوں ہی پدید آید  
 ایا برتیت و قدر و چاہ افریدوں  
 چہ ادوات گہر داد شاہ تشرق بتو  
 دوات را عرض آن بود کاندرا قلم است  
 نیاید آنچه ز نوک قلم پدید آید  
 قلم بساعتی آن کار ہا تو اندک کرد  
 قلم بود کہ ز جلے بتو سخن گوید  
 ملک را کہ و بیگاہ پیش دشمن خویش  
 یاسپاہ گراناکہ بے سپاہ شدند  
 ملک را قلم و تیغ بدترین سپہ است  
 بنای ملک تبلیغ و قلم کنند قوی  
 ہمہ شہان و بزرگان و خسرواں جہاں  
 کہے ز نوک قلم گنج کن ز خواستہ پر  
 دوات را عرضی بود و ہمچنین عرضت  
 ترا گہر نہ بہر تو انگری دادہ است  
 عزیز تر از گہر و جہاں چہ چیز بود  
 مرادش آنکہ تو بے عیب پاک چوں گہر  
 سہ دیگر آنکہ مرا از تو بیچ نیست دیر  
 عزیز تر ز تو ہر من در اینجہاں کس نیست

بر این حدیث گواہی دہدوات گہر  
 ایا بمنزلت و نام نیک اسکندر  
 در این حدیث تامل کن و نکو پنک  
 قلم براہینغت بلکہ فاضل تر  
 ز تیغ و خنجر افراسیاب و رستم ز  
 کہ عاجز آید از آن کار ہا قصدا و قدر  
 کہ مرغ اگر نہ سرش بگدرو بریزد پر  
 قلم بہ منزلت لشکری بود بیمار  
 بہجیش قلمی تار و مار و زیرو ز  
 برسد از قلم و تیر شیر شتر ز  
 بدیں دو چیز بود ملک را شکوہ و خطر  
 بدیں دو چیز جہاں را گرفتہ ہر تار  
 کہے تبلیغ نہ میں کن ز خون دشمن تر  
 در آن طویلہ گوہر کہ یافتی ز پد  
 خدا یگانہ تر از ایت اندر آن مضمر  
 گہر بر تو فرستاد بادوات بزر  
 دگر کہ از تو برا فروختہ است روے گہر  
 ز گنج و گوہر و پیل و سپاہ و تاج و کمر  
 عزیز بادی و خصم تو خواہ خوشہ جگر

لے تار و مار بمعنی پراگندہ و پریشان لے شیر شتر زہ - خشکیں - زورمند اور برہنہ دانتوں والے شیر کہتے ہیں  
 لے خطر شان و شکوہ سے قافی شکر خدا و لقب میسر کم از کم - کافر و دہاں بہ نعمت میں از خطر مرا -  
 لے گہر - اصل و نژاد - موتی کو بھی کہتے ہیں - لیکن یہاں مراد مقدم الذکر ہیں +



بگنجمای گهر سیم و زر نهادستم ✓  
 عنایتی است یکار تو شاه مشرق را ✓  
 همه سگالد کن نام تو بلند کند ✓  
 همی مزد بهم رویها که در نگری  
 همیشه تا بچند آهینه مرز بخوش  
 همیشه تا نبود چون بنفشه آذرگون  
 بندستی و شاهنشاهی و روز بهی

خیال کر

## در ح میروا احمد محمد بن محمود بن ناصر الدین بکنگین گوید

اے از دیدار پدید آئی و پدیدار  
 تاکے تو من دور روز اندیشہ دوری  
 تو دوری و از دوری تو سخت برنجم  
 اول دل من گرم ہمیداشتی و من  
 روزے که جدا ماندمی از تو پیے من  
 کردار همی کردی تا دل بتو دادم  
 آن خوشخوئے و خوش سختی بد که دلم را  
 یکبار بیدار مرا شاد کن ای دوست  
 خوارم بر تو خواہ چه داری تو ہی را  
 بزم همه میراں پسر <sup>بادشاہ</sup> و ایران

آں روے کن اورنگ ریاید گل بر بار  
 من بادل پر حسرت و بادیدہ خونبار  
 امید ہی نیست چو زینگو نہ بود کار  
 دل بزر تو فرو بستہ بدال شیرین گفتار  
 صد راہ رسول آمدہ بودی و طلبگار  
 چوں دل بشد از دست بد بستی در کردار  
 در بند تو افکند و مرا کرد چیں زار  
 گریہ کسے نشاد شدہ است از تو بیدار  
 من بندہ میرم بنود بندہ او خواہ  
 بوا احمد بن محمود آن ابر درم بار

۲۰ ریجان کی ایک قسم ہے۔

۲۱ آذرگون - گل لالہ کی قسم ہے + ۲۲ خادم - دوی - ۲۳



ابر در مش خواندم و این لفظ خطا بود  
 چون من بجهان بیچکسی ابر درم خواند  
 از می ره و رسم پدر خویش گرفته است  
 محمود و محمد ملکانشد و شهانند  
 امروز که دانی از امیران جز از ایشان  
 گزنام نکو یابد و کروار نوا بین  
 چا وید بدین هر دو ملک ملک قوی باد  
 تا ملک بدین هر دو قوی باشد و آباد  
 یبئی نیت نیک و دل و مذہب پاکش  
 ای یا پدر خویش موافق بهمہ چیز  
 این سیرت و این عادت و اینجو که توداری  
 مردم بخرد هر چه بخواد بکف آرد  
 فردوس بیابد تو حید خداوند  
 چندین شرف و فضل و بزرگیست خردا  
 آگاه شده است از خرد تو پدر تو  
 برخیزه نکرده است بنام تو سراسر  
 تو نیز ہمہ روز و اندیشہ آنی  
 شب خواب کند هر کس و تو هر شب تلذذ  
 آنرا که تو را گوید تو خدمت او کن

محتاج شد این لفظ که گفتم بستانفاد  
 آنرا که ہی بار در روز و شب دینار  
 کایزدش معین باد و ہمہ وقت نگہدار  
 این خوی چنین را بدل و دیده خریدار  
 شایسته بدین ملک و بدین کار و بدین باد  
 دارند بحمد الله و هستند سزاوار  
 تا کور شود دشمن بد بخت نگویند  
 دشمن چه خورد جز غم و اندیشہ و تیمار  
 و اینزد بود آنرا که چنین خلق بود یار  
 و ز هر پدر در تو پیدا آمده آثار  
 کس را بنود تا بنود بخرد و ہستیار  
 چیزی ندید جز که خرد اینزد و دادار  
 تو حید خداوند خرد کرد پدر یار  
 اے از خرد آنجا که خرد را بنود یار  
 دین روست تو داد دل و گوشن بیکبار  
 این ملک بے اندازه و این لشکر جبار  
 کال چیز کنی کز تو بگیرد دلش آزار  
 از آرزوی خدمت او باشی بیدار  
 آنرا بر تو تیز تر است از ہمہ بار

لے بار۔ رجوع۔ اجازت رخصت سے محمود غزنوی  
 یافتہ محمود ہر کس پر وہ آں شہ بار  
 این گدرا ہم بر آں در بار بودے



جز من کہ بہر شہر ہی گوئم مہوار  
تا ز گس خوشبوئے نگر دو چو گل نار  
از گل چو دور خساد بتاں گریہ دو گلزار  
بر کام و ہواے دل و بردشمن عذار  
وز لطف بتاں بزم تو چوں کلبہ عطار  
وز دیدن تو فرخ روز ہمہ احرار

اَل کسیت کہ ایں لفظ ہی گوید یا تو  
تالائے خود روئے نگر دو چو گل سبب  
تا وقت بہار آید و ہر وقت بہارے  
دلشاد زی و کامروا باش و ظفر یاب  
از روی نگو کاخ تو چوں خانہ مانی  
عید تو ہمہ فرخ و روز تو ہمہ عید

## در مدح امیر محمد فرزند سلطان محمود غزنوی گوید

شکر از تنگ نیارند ز تو شیریں تر  
کس ندیدہ است بگیتی گل با طعم شکر  
ہر کجا بوسے تو آید دل و جانرا چہ خطر  
تو دلم بردی ایماہ و ترانہست خبر  
یا مرا با تو و با عشق تو حالیت دگر  
بخدا بودے از عشق پس و پیش نگر  
با خلل گشت ہی حال من و حال حذر  
ور نبودی تو چنین بودے امروز مگر  
دولت میر نگہباں منست اے دلبر  
کہ چو خورشید بر افروخت بدور و لے گہر  
اَل سزاوار بشاہی و تاج اندر خور

ای سراپائے سرشتہ زے و شیر و شکر  
لب تو طعم شکر دار دو در اصل گلست  
بوسہ ز آل لب شیریں بدلے یافتہ ام  
ہر کہ چیز ز کسے برد خبر دار دان آل  
یا تو از جملہ بت رویان چیز دگری  
من ہمہ سالہ دل از عشق نگہ داشتے  
تا تو را دیدہ ام ایماہ دگر ساں شدہ ام  
جای شکر است نگاہ را کہ تو در پیش منی  
عشق و جز عشق مرا بد نتوانند نمود  
میر بواحمد بن محمود آن بار خدای  
اَل پسندیدہ بر آدمی و بحری معروف

لے ہمار - ہمیشہ - ہمارہ اور کبھی خلعت حالت میں ہمارہ ہو جاتا ہے۔

تے تنگ - لنگہ بار مراد ہے + لور کا



آں پسندیدہ برادی و بحری معروف  
از تگور سخی و نیکو خوئی و نیکدلی  
اندریں ایام از نادره بانادره است  
ایں پسرچوں پدر آمد بشارت و بنهاد  
پدر از مردی در شیر زندمزان دست  
پدر از ملک زمین بیشترین یافته بهر  
پدر آتجا که سخن خواند بشت گافرموی  
آں سخن خواند پاکیزه چو در بافته در  
سخن آرائیاں آتجا که سخن راند میر  
سخن آموزد از و هر که سخن گوی راست  
ایں ہم از نخت بلند است و ہم از آخر نیک  
باش تا بینی ایں اختر و ایں نخت بلند  
کمترین چیزے کال نخت بد و خواهد داد  
میر محمودیشادی و بشا ہی بز یاد  
دولتے وارد چند انکه براندیشہ دل  
آخرا ندولت و آن ہمت کارے بکند  
باش تا شاہ جہاں میر مرا امر کند  
دشمنان را ہمہ بر گیر و ولایت بکشا  
آں نمائندہ ہنرواں کنند آتشیر نژاد

آں سزاوار بشاہی و بتاج اندر خور  
بسوے دوست ہمہ چشم و دل و گوش پید  
پسرے یا پدر خویش موافق بہ سیر  
نم چون نیک بود نیک پدیدار و پدر  
پسر از مردی یا پیل زندمزان بر  
پسر از کتب جہاں بیشترین کردہ تہ  
پسر آتجا کہ سخن گوید بشت اندر  
وین سخن گوید پیوستہ چو پیوستہ در  
خیرہ مانند و تدا نند سخن برد بسرا  
وین شکفتی بود از کار جوانی بے مر  
شاد باش اے ملک نیکوے نیک اختر  
چہ کند و چہ نمایند بہ ایام اندر  
گنہائے ملکان ست و ولایت یکسر  
تا بہ بیند ہنر و دولت و اقبال پسر  
دولت عالی با ہمت عالی ہم بر  
ایں سخن را کہ ہمہ گویم بازی شمر  
کہ سپاہ و بہنہ بردار و نہ جیحون بگذر  
پس بہ پیروزی برگرد و بشاوی و ظفر  
گہ نکرده است مگر صدیک آں رستم ند

۱۰ شمر - صیفہ واحد حاضر فعل ہی کا مصدر شمر ہونے ہے - اصل میں شمر تھا - الف  
کو دور کر دیا - تو شمر رہ گیا +



یسوی غزنین با مال گراں حمل کند  
تا نباشد چو سپیده دم هنگام زوال  
شادمان باد و بعدش همه گیتی چو بهشت  
عید او فرخ و فرخنده او فرخ روز

بنه خاں ختا با بنه خاں تتر  
تا نباشد چو نماز دگرے وقت سحر  
خاںماں عدوے دولت او زیر و زیر  
روز عید عدوے دولت او هر چه بتر

## در مدح امیر یوسف سپه سالار گوید

سروی گر سرو ماه دارد بر سر  
ماهیت با مشک سیم دارد به میر  
شکر داری چنانکه داری لؤلؤ  
یک چند از دره عشق زاری کرم  
من بسیاری غم تو خوردم جانا  
دارم بر رخ ز اشک جوئی جاری  
گر من از بزم میر بوی یا بزم  
خسرو یوسف که از لیلان کین جوید  
از دل دریاست میر و از کف جیون  
از خون دشت فراخ گرد و جیون  
احسنت ای خسروی که راوی طبع  
هرگز بنیو مباد شادی روزی  
تیر تو در مغز شیر مسکن خواهد

ماهی گر ماه مشک بار دو عنبر  
سروت بر مه لاله دارد ز لبور  
روزی بر من بوسه بادی شکوه  
زاری دیدم چنانکه خواری بیک  
زین روای بیت بروی گشتم چوں زر  
رویک زرد است و تن چو مونی لاغر  
گر دو کارم ز نجات روزی بهتر  
باشد دادش همیشه با دین همیر  
در صند را و حاتم است و بر تین جید  
چوں کرد او از نیام بیرون خنجر  
رادی کردی بسی و دادی گوهر  
دامم چو تین امیر بادی و سرور  
نبود یا تا نوک تو آهن منکر

۱- بنه - اسباب و سامان و غیره -

۲- بزم - بهت - خاص -

۳- جیون - ایک وسط ایشیا میں دنیا کا نام ہے +



گردوں میدان شود چو بازی چو گل  
 گیتی زیریں شود چو آبی ز بی بزم  
 دیر با صحر اشود چو سازی لشکر  
 خارا پر خون شود چو تازی اشقر  
 مہی گرماہ جام دارد و ساغر  
 پیری گر پیر دیر دارد و مغفر  
 فرخ شاہی جہستہ داری اختر  
 دشمن را در دو دیدہ داری اگلر  
 گردوں سازد ہمیشہ کارت نیکو  
 قاسم نبوی ز جنگ گاہی ہرگز  
 گوئی کز روستے خویش داری مجر  
 یا بند از خدمت تو نعمت اخواں  
 دولت با تو گرفت صحبت دائم  
 صفدر چوں تو نبود رستم یاسم  
 تا نبود پیمو ماہ پروین تا باں  
 شادال بادی مدام و عمکین دشمن  
 در تن پیکان تو وز و پین بر سر

## در مدح امیر ابو یعقوب یوسف

### وہنیت ولادت پسری اران می

مرا پیر سید از رنج راہ و شغل سفر  
 بت من آں صنم ماہر وئے سیمین بر

لے اشقر زرد مالک سرخی گھوڑا لے جم۔ اگر جم کیساتھ خاتم کا ذکر ہو۔ تب تو مراد سلیمان علیہ السلام  
 ہوتے ہیں۔ اگر جام کا ذکر ہو۔ تب مراد حبشید ہوتا۔ تو ذر۔ منوچہر کے بیٹے کا نام ہے۔  
 لے ژوپین۔ نیزہ کو چاک کو کہتے ہیں جسکے دوسرے ہوں +



شکستہ گوئے و کار بر تو گشتہ عبر  
مگر ز رخ بنالیدہ براہ اندر  
مگر ز عشق کسے پر خمار داری سر  
مگر مخاطبہ کردہ بجائے خطر  
مگر ز بازوی سیمرغ باز کردی پر  
مگر ز کثرت دم جڑا رہ داشتی بستر  
مگر شرنک غذا کردہ بجائے شکر  
نہ من ز رخ کشیدن چنین شدم لاغر  
چنین نزار و سراغندہ گرد خستہ چکر  
مراد را این سہ ماہ اندر نہ خواب بود نہ غور  
کنوں کہ چشم فگندم بدیں مبارک در  
ولم گرفت قرار و غم رسید بسر  
یکے فرشتہ زین خسرو فرشتہ فر  
یکی فرشتہ آمد یہ بہترین اختر  
یہ ساعت کہ سعادت ہمی نمود اثر  
بدیں پسر کہ ملک یافتہ است واجب تر  
نہرو و سوی بزرگ آمد و شریف گھر  
ہمی دہند ہم از کود کے کلاہ و مکر  
و فاکنا و خدا سے ادر او امید پدر

نخست گفت کہ جانا ترا چہ شد کہ چنین  
چہ سرو سیمین بودی چونال زرد شدی  
مگر دل تو بہ جاے و گر فریفتہ شد  
مگر تو را نہ سے نکبتی رسید بروی  
مگر ز خواہ گاہ شیر بر گرفتی صید  
مگر ز مار سیہ داشتی بشب بالین  
مگر ہوائے دل از تو ستردہ اند بقہر  
جواب دادم کا میماہ روے غالبہ موی  
مرا جدائی در گاہ میر ابو یعقوب  
سہ ماہ بودم دور از در سرائے امیر  
کنوں کہ باز رسیدم بدیں مظفر شاہ  
قوی شدم بامید و غمی شدم بنشاط  
بوقتے آمدم اسنجا کہ مد گہر لب زود  
یکے فرشتہ آمد بخوشترین ہنگام  
یہ طلوعے کہ امارت ہمی فرو و شرف  
اگر ہمی بہ پسر تہنیت شود واجب  
کہ این حجتہ پسر وین بزرگوار خلف  
سیہ کشاں پسر اتر از بہر خدمت او  
یہ نیکی و پدرش را امید ہاست دراد

۱۔ نال۔ نئے جو کہ درمیاں سے خالی ہو۔ اور قلم کے ریشوں کو بھی کہتے ہیں ۲۔ از نالہ چونال گشتم وز مویہ چو مو  
۳۔ سیمرغ۔ ایک پرندہ ہے۔ اسکو اسلئے سیمرغ کہتے ہیں۔ کہ اسکے پھول پر پرندے کا رنگ پایا جاتا ہے۔ اور بعض  
کہتے ہیں۔ کہ یہ ایک فرضی نام ہے۔ اور صاحب برہان نے عتقا کو سیمرغ کہا ہے۔ (غیاث) ۴۔



کہ جز بشارت و جز تہنیت ندارد بر  
 شجر کہ دیدنا گستر و ستائش گر  
 ز تہنیت میرم آفرید شجر  
 ز شکل تہنیت او بشغل ہائے دگر  
 گئے بہ حاجب شایستہ و گئے بہ پسر  
 امیر شاد و بدو شاد کہتر و ہتر  
 ز کاخ بر شدہ تا ز تہرہ نالہ مزم  
 نہ پایے تا سرچوں مصحفی تہشتہ بزم  
 چنانکہ چشم کند از چہار گوشہ نظر  
 دری از وسوی بحر و دری از وسوی تر  
 بکار بردہ در اویشم ترکی و مرمر  
 بجائے سار و ج اندر ستانہاش در  
 بخاکش اندر مشک سیاہ و عنبر تر  
 چو خوے میر بدیع و چو لفظ او در خور  
 ز بام او بتوال دید سدا سکندر  
 برابر سر دیوار اوست سیر قمر  
 شمار کست گرہ برج او ستارہ شمر  
 ہزارگونہ در او شکل و تندیس دلیر  
 ز سرو ہائے نوندہ کرانش چوں کشتہ

امیر یوسف را اندر اینجہاں شجر لیست  
 گماں برم کہ من اندر زمین ہاں شجرم  
 شجر نہ باشم لیکن گمان برم کہ خدای  
 کہ تا بخدمت او اندرم ہمے ترسم  
 گہش بہ پیل کتم تہنیت گہش بخلام  
 ہمیشہ حال چنین باد و روزگار چنین  
 بشاد کامی در کاخ نوشتہ بہ عیش  
 چگونہ کاخی کاخی چو گنبد ہرمان  
 چہار صفحہ و از ہر یکے کشادہ درے  
 درے از وسوی باغ و دری از وسوی باغ  
 سپید کردہ بکا فور سودہ و بگللاب  
 بجائے سنگرت اندر نگار ہاش عقیق  
 بسقفش اندر خود سپید و چندان سُرخ  
 چو رائے میر بلند و چو حرم میر قوی  
 ز برج او بتوال برد ز آسمان پرویں  
 اگر چہ سیر قمر بر صحیفہ فلکست  
 ز بس بلندی بالای او نداند کرد  
 فرود کاخ یکے بوستان چو باغ بہشت  
 ز لالہ ہائے مخالفت میانش چو فرخار

لے کہتر و ہتر۔ یہ دونو تفصیل بعض کے صیغے ہیں۔ جن کے بہت چھوٹا اور بہت بڑا لے ہیں۔

لے زہرہ۔ ایک سیارہ سعد ہے۔ اور اس کو زفاہ فلک کہتے ہیں۔ مزم۔ ساڑھے سٹے کشر۔ ولایت ز شیرز میں  
 ایک قریہ کا نام ہے۔ زردشت نے یہاں ایک درخت لگایا تھا۔ اور اسکی عمر ساڑھے چودہ سو برس بتاتے ہیں۔



ہزار دستاں پر شاخ سرو او بخر و شش  
 چو زلف خواباں در چو ہاش مرز نگوش  
 سپہر بردہ ازین کاخ و بوستان حجلت  
 جھستہ نہ ہمہ خسرواں بفضل و ہتر  
 بہ روز ہجوم حدیثے ز تو و صد بدرہ  
 ستودہ بہ کمال و ستودہ بہ خصال  
 مقدمی بہ علوم و مقدمی بادیب  
 بسا کا کہ نہ چوں منظر است مخبر او  
 بردی آنچه تو کردی ہی باندک سال  
 گر او بصید کہ اندر غزال و گور فگند  
 و در او بجنک ز خردی دو پیل کشت تبلیغ  
 نکودلی و نکو مذہب و نکو سیرت  
 ہمیشہ از پی کیں خواستن ز دشمن دین  
 ہمہ کے ز قضا و قدر بترسد و یاز  
 اگر کہ رستم پیل بکشت دخر دی  
 چہ ابر با کف دیتار بار تو و چہ گرد  
 کیسکہ بستہ بود نام چاکر بیت بدو  
 بروز معرکہ از تو خدر نداند کرد  
 ہمیشہ تا نبود نزد مردم بخبرد

چو عاشقان قراق آرمودہ وقت سحر  
 چو خط خواباں بر مرز ہاش سپہنبر  
 خدایگانانیں کاخ و بوستان بر خور  
 بقدر و منزلت از ہفت آسمان بگذر  
 بہ روز رزم غلامی ز تو و صد شکر  
 ستودہ بہ توان و ستودہ بہ سیر  
 مقدمی بسخا و مقدمی بہ ہنر  
 تراست منظر زیبای موافق مخبر  
 بسا ہا کہ فراواں نکرد رستم در  
 تو شیر شتر زہ فگندی و کرگ شیر شکر  
 ہزار پیل دماں کشتہ تو در برد  
 نکو خوئی و نکو مخبر و نکو منظر  
 قیامی تو زہ است و کلائے تو مغر  
 ز ناوک تو بترسد ہی قضا و قدر  
 بتیر بیلہ ز پیلے تو کردہ دو تیر  
 چہ بحر بادل پہنادر تو و چہ شمر  
 زمانہ بندہ او یا شد و فلک چاکر  
 کیسکہ او ز قضای خداے کرد خدر  
 گمان بجائے یقین و عیاں بجائے خبر

لے مرز ہاش کے بجلے اگر موثر ہا ہو۔ تو تالاکے معنی ہیں۔ ورنہ زمین کے ہیں لے مغفر۔ خود کو کہتے ہیں  
 سے بیلہ۔ ایک تیر بیل کی شکل کا ہوتا ہے۔  
 لے شمر۔ چھوٹے حوض یا تالاب کو کہتے ہیں ۵



امیر پاش و خداوند و پادشاہ جہاں  
نہادہ ملکاترا یکام خود بر گیر  
زمانہ پیش تو از ہریدی ہمیشہ سپر  
خندہ ملکاترا با یمنی بر خور

## در مدح عضد الدولہ امیر یوسف سپہ سالار

### برادر سلطان محمود

خیز تا ہر دو بنظر ارہ شویم اے دلیر  
میر یوسف کہ بھی تازہ کند رسم ملوک  
بدرخانہ آں بار خدا ی ملکاترا  
ہر یک از خوبی چوں باغ بہنگام بہار  
کا خہائے کہ سپہرست بہر کاخے درج  
ہر یکے ہیچو عرو سے کہ بیاراید روے  
خاصہ آں کاخ کہ بردہ کہ اوساختہ اند  
بدل پنجرہ بر گردش سیمین جوشن  
بزم گاہست و چو از دور بدو درنگری  
سایبانہاش فرو ہشتہ و کاخ اندر زیر  
بندگان و رہبان ملک اندر آں کاخ  
ایں بدستہ و رمے کردہ و دستہ دینار  
پس ہر پنجرہ نہادہ بر افشانند را  
بدرخانہ میر آں ملک شیر شکوہ  
میر یوسف کہ بھی زندہ کند اسم پدر  
کا خہائست بر آوردہ بدیع و درخور  
وز درخشانے چوں ماہ بہنگام سحر  
کا خہائے کہ بہارست بہر کاخے در  
وز بر حلہ فرو پوشد دیباے بزر  
آں تہ کاخ است سپہرست پر از شمس و نور  
بدل کنگرہ بر بر جش تہ تہیں مغفر  
رزم گاہیرا ماند ہمہ از تیغ و سپر  
ہیچو سیر غے افگندہ بیای اندر پر  
دست بردہ بنشاط و دل پرتازہ و بطر  
آں بدستہ گل خود روی و بدستہ ساغر  
بدرہ و تنگ بہم پر ز ششانی و شکر

لے حلہ - لباس - اسکی جمع حل ہے -

لے پدرہ - ہمیانی - سونے سے بھری ہوئی ہمیانی - تنگ بالضم - لنگہ - گھڑی - ششانی - بکسر اول

درمہ و دینار کو کہتے ہیں \*



مطرباں رود نواز و زور ہیان زرافشاں  
 زیر ہر کاخے گرد آمدہ مردم گوئی  
 ایں ہمیکو بد بخش تو چہ آمد نہمای  
 راہ چوں پشت پلنگ خاک چوں ناف غل  
 نہ ہمانا کہ چنین داشتہ بود افریدیوں  
 تو چگونگی کہ امیر اینہمہ از بہر چہ ساخت  
 از پے حاجب طغرل کہ ز شاہاں جہاں  
 پسند دل خویش از پے او خواست زنی  
 ہر چہ شایست بگرد آئچہ بیالیت بداد  
 آئچہ او کرد بتیز دینج یکے بندہ خویش  
 آں نہلے کہ در ایں خدمت حاجب نشانہ  
 خدمت میر ہمیکہ و ز دل تا از دل  
 خدمتش بود پسندیدہ نیز دیک امیر  
 اینت آزادگی و بار خدائی و کرم  
 از خداوندی و از فضل چہ دانی کہ چہ کرد  
 خادے کو را مخدوم ہمی شاید بود  
 خنک آناں کہ خداوند چنین یافتہ اند  
 ہم ستودہ بخصالست و ستودہ بفعال  
 چوں قدح گیر و خورشید ہزاراں مجلس

دوستداراں مے خوار و بد سگالان غمخوار  
 دستشاں ز سپار و پایشاں سیم سپر  
 واں ہمیکو بد قسم تو چہ آمد بشمر  
 آں بدینار درست کو ایں ز مشک از فرسوس  
 نہ ہمانا کہ چنین ساخته بود اسکندر  
 ویں ہمہ شغل ز بہر چہ گرفت اندر پیر  
 حاجب نیست چو او بیچکسے را دیگر  
 ز تباری کہ ستودہ است باصل و بگہر  
 کار او کرد تمام و شغل او برد بسر  
 نکند بیچ شہے از پے تزویج پسر  
 سر یعقوب بر آورد و بخندید از بر  
 خدمت او کند امروز ہر آنکو بر تہ  
 لاجرم میر کلہ داد مرا و را و کمر  
 اینت احسانے کار نہ کنار است و نہ مر  
 آں ملک زادہ آزادہ کہنتہ پرورد  
 بس عجب نیست اگر مہ بود از ہر مہتر  
 برد بار و سخی و خوب خوی و خوب سیر  
 ہم ستودہ بنواست و ستودہ بہتر  
 چوں عنال گیر و جمشید ہزاراں لشکر

لہ تزویج۔ زوجہ سے باب تفصیل کا مصدر ہے جسکی معنی شادی کرنا ہے۔ کیونکہ مرد یا عورت دونوں سے کسی  
 ایک کو کہتے ہیں۔ اسلئے شادی کے متعلق کی زندگی کو آزاد و حاجی زندگی کہتے ہیں۔ ۳۔ یعقوب ایک ستارہ ہو  
 جو کہ بہت ہی بلند ہے۔ اسلئے وجہ شبہ بلندی ہی ہے ۳۔ لال بخشش



تیغ او چلیست بنام وتیر او چلیست بفعل  
 او یقین است و جز او ہرچہ بہ بینی تو گمان  
 کہ خطر خواہی از درگاہ او دور مشو  
 زین شرف یابی و چیزے نبود بہ ز شرف  
 تاز الماس با ذرند مرنکوش  
 کامران باد بجنک اندر با زور علی  
 تیغ او بازوے فتح وتیر او پشت ظفر  
 او عیانست و جز او ہرچہ بہ بینی تو خبر  
 در شرف خواہی از خدمت او در گذر  
 ناں خطر یابی و چیزے نبود بہ ز خطر  
 تاز پولاد بدیکہ ند سسینبر  
 یاد شاہ باد بملک اندر با عدل عمر

## در مدح عضدالدولہ امیر یوسف سپہ سالار گوید

ہر کہ را ہمت ریت اندر سر  
 در جہاں خدمت امیر من است  
 آسمان خواہدے کہ بر در او  
 من نہ بر خیرہ ایدر آمدہ ام  
 بخت من در جہاں بگشت و ندید  
 آمد و مرا اشارت کرد  
 گر ترا ہمت ریت اندر دل  
 در گہی یافتی چپن ان کہ کند  
 تو بدین در مدام خدمت کن  
 بخت من رہبری خجستہ پی است  
 ہر مرادہ بدر گہی بردہ است  
 گوید رگاہ مسیر ما بگذر  
 خدمتی کاں دہد بزرگی بر چل  
 یا بدے جائے کہ ہمتیں چاکر  
 مرا بخت رہ نمود ایدر  
 بیچ در گاہ از این مبارک تر  
 کہ بنہ دل بر این مبارک در  
 و تر از خواجگی است اندر سر  
 مر تر از دو خواحب و ہمت  
 تار سالم تر از خدمت گر  
 کس ندارد چو بخت من رہبر  
 کہ مثل ہست یا فلک ہمیر

لے الماس بالفتح۔ ایک قسم کا بہت ہی ثقافت اور گراں قیمت جوہر ہے۔ اور ایک قسم جوہر دار  
 پودہ بھی ہے۔ اور تلوار و خنجر کو بھی کہتے ہیں ہے۔ غیاث



در گہ پادشاہ روز افزوں

عصہ دولت و مؤید وین

آں سپہبد کہ باد حمله او

آں سپہبد کہ زخم خنجر او

پیش تیغش عدو برہنہ بود

خنجر او ز بس جگر کہ شرکافت

روز کیس با خدنگ و نیزہ او

قلعہ کاں بچنگ او آید

ہر کہ از پیش او ہزیمت شد

آں ہراسد بچنگ او کہ ازو

نیزہ سازد او زو نیزہ تیز

گر بخوابد ز زخم گرز گشت

تیغ او ترجمان فیروزیست

ہر سلا حے کہ بر گرفت بود

چشم بد دور باد ازو کہ ازو

پہچمال چوں دل برادر او

ہر گجائز اں ملک سخن گوئی

بتواں دید ازو برائے العین

رادے آمینختہ است با کف او

در گہ خسرو ستودہ سیر

میر یوسف سپہبد لشکر

بگسلاند ز روئے کوہ کمر

خفت کند بر سر عدو مغفر

ورچہ دارد ز کوہ قاف سپر

گو ہر او گرفت رنگ جگر

دشمنش را چہ غفلت و چہ حذر

بارہ آں چہ آہن و چہ حجر

از تہیب اندرون شود بسقر

بہر اس است شیر شمر زہ تر

از یک اندر نشا خن

کوہ را خرد و مرد و زیر و زہر

لوک پیکان او ز باں ظفر

با کفش ساز گار و اندر خور

زندہ شد نام نیک و نام ہنر

شادمانست از و رواں پدر

نکست کس حدیث رستم زہ

انچہ یابی ز رو ستیم خنجر

ہیچو با دیدہ بصیر

لے خف بالضم اول۔ موزہ اور پلے انداز کو کہتے ہیں۔ اسکی جمع خفیں آتی ہے لے دہرہ۔ ایک حربہ ہے کہ اسکا سر آہن کا مانند درختی کے ہوتا ہے جو کہ بہت ہی تیز ہوتا ہے بعض کہتے ہیں۔ ایک چھوٹی قسم کی تلوار ہوتی ہے اور یہ دو دمہ ہوتی ہے۔ اسکا سر نان کی مانند یا ایک ہوتا ہے لے نشا خن۔ نشانوں کے معنوں میں استعمال ہوا ہے لے خرد و مرد سے مراد ریزہ ریزہ کرنے کی ہے۔



من یقینم کہ تا جہاں باشد  
 ایں جہاں گردست او بودے  
 چوں قدح برگرفت و ساعہ خواست  
 از حقیری کہ سیم و زر بر اوست  
 کہ دہد جنہ ہمو بشاعر خویش  
 اے ترا بر ہمہ مہاں منت  
 بر کشیدی مرا پچرخ بریں  
 زینت و ساز و اسپ من کردی  
 کاہلے زرد کردی خشک  
 لہجہ من بردی اے امیر یار  
 خلعت تو مرا بزرگی داد  
 زن کنم تا مرا پسریا شد  
 میر محمود کا سپ داد مرا  
 از پے خدمت شریف تو داد  
 تو چناں کہ مروت تو سزید  
 اسپ را با ستام و زین کردی  
 شاد باش اے کریم بے ہمتا  
 بہمہ کاہلے خویش برس  
 بندگان تو با عمار می و ہند

زو سخی تر نراید از ما در  
 دادہ بودے ہزار بار دگر  
 ایں جہاں را بحشم او چہ خط  
 نہند سیم و زر بگنج اندر  
 زین شاہانہ دستام بزر  
 اے ترا بر ہمہ شہان مغر  
 قدر من برگذاشتی ز قمر  
 زانچہ شاہاں از آل کنندا فر  
 چشمہاے ز گردیہ کردی تو  
 کار من کردی ایملک بگر  
 ویں بزرگی مباند تا محشر  
 ویں بماند ز من بدست پسر  
 وز عطا کرد کام من چو شکر  
 تار و مہم با تو ساختہ بسفر  
 کار ہائے گرفتاری اندر بہر  
 مر مرا بانشاط و عیش و بطر  
 اے نکو منظر و نکو منجر  
 وزن و جان و از جہاں بخور  
 خادماں تو با کلاہ و کمر

لے بطر۔ لغت کے ہجوم سے دہشت کو کہتے ہیں۔  
 لے عمار می۔ ایک قسم کا ہودج قبہ دار ہوتا ہے جس میں عورتیں بیٹھتی ہیں۔  
 ہند۔ ننوا اور پنگھوڑے کو کہتے ہیں +



# در مدح عضد الدولہ امیر یوسف سپاہ سالار برادر سلطان محمود

ایں ہوائے خوش و آیدشت دلا رام نگہ  
ای بہار در گرگان بہارے کہ بہشت  
یاغیا کہ دی چوں روے بتاں از گل مرغ  
ز تو این مجلس با جملی آراستہ گشت  
مادر این مجلس آراستہ چندا نکہ توان  
میر یوسف عضد الدولہ سالار سپاہ  
انکہ زیبا تر و درخورد تر و نیکو تر از او  
صورتے دارد نیکو چو سخن گفتن او  
ہست چندا نکہ در این شہر نیاست و درشت  
ہر کہ از دور بدو در نگرد خیرہ شود  
عادت و سیرت او خوبتر از صورت او است  
ور بہاں ہر دو تنہ سخن از منظر او است  
کس بود کو را منظر بود و خبرے  
بہترگی چو سپہر است و پیاکی چو ہوا  
سیم و زر ہر دو عزیزند و عریض است امیر

وین بہارے کہ بیاراست زمین را یکسر  
کس بہارے نشیندہ است نہ تو خرم تر  
راغیا کہ دی چوں سنبل خوباں ز خضر  
مجلس آراستہ و مرغ در او را مشک  
می گساریم بیاد ملک شیر شک  
روے شاہان و سہر افرا از بزرگان زہر  
ہیچ سالار و سپہدار فہشتہ است مگر  
عادتے وارد یا صوت خویش اندر خود  
اندر آل خلقت فضل است و در انصوت فر  
گوید این صورت و این طلعت شاہانہ نگہ  
گرچہ در گیتی چوں صورت اولیت دگر  
منظرش نیکو اندر خور منظر مخبر  
میر نام مخبر دارد بسزا ہم منظر  
بسجاوت چو برادر پدیانت چو پدر  
بہر انداختن سیم و بہ بخشیدن زر

۱۔ عضد الدولہ۔ دولت کا بازو۔ سہارا یوسف بالضم اول اور سین ہے سین کو بالفتح پڑھنا غلط ہے۔

۲۔ بخشیدن بخشش کرتا۔ اور بخشوی کے معنی جان بخشی کرنا یا رحم کرنا کے ہیں۔



خواستہ گر چہ عزیز است و خطر مند بود  
 باز گنجے بد بد چوں قدے بادہ خورد  
 بادہ خوردن ز ہمہ خلق مرا و راست حلال  
 شاعر از اماکن خواستہ آنگاہ دہند  
 او مرا خلعت و دینار بوقتے فرمود  
 خلعتے داد مرا قیمتی از جامہ خویش  
 از پس خلعت شالیستہ بآئیں صلتے  
 صلتے ہاں سپرے بود کہ گر خواہم ازو  
 خلعتش داد مرا مرتبہ و جاہ و جلال  
 من بتقصیر سزاواریدی بودم داد  
 فرخی زید و واجب بود دوست منرا  
 میر یا تو از خوئے نیک بدل گرمی کرد  
 اشتر مرده کنوں زندہ توانی کردن  
 چند گوئی کہ مرا چند شتر گشت سقط  
 ہم شتریابی ازین و ہم شتریابی از آن  
 تا نباشد ہرستی چو یقیں بیچ گماں  
 شاد ماں باد و جواں بخت و جہاندار ماں  
 فرخش باد و سیراہ و سیرال عجم

بر آں خواستہ دہ خواستہ را نیست خط  
 بدل غرم دروے خوش و لفظ چو شکر  
 کس مبادا کہ با و گوید تو بادہ مخور  
 کہ بدیشاں بطرانہ ندیدگی چودہ  
 کہ مرا مدحت او گشتہ نبود اندر سر  
 کسوت قیصر و پر جامہ نشان قیصر  
 بدرخشانی چوں شمس و بخوبی چو قمر  
 پر تو اں کرد ز دینار مدورہ دو سپر  
 صلعتش کرد دل دشمن من زید و زید  
 نیکوئی کرد و فزون از حد و اندازہ در  
 کہ ہمہ سال بدیں شکر زباں داری تر  
 گر چہ در سربا با میر زرقی بسفر  
 علیہ السلام مریم گشتی تو بدیں حال اندر  
 ایں سقط باشد بر خیز و کنوں استرخ  
 گر تر اقصہ شتر باشد و ترتیب شتر  
 تا نباشد حقیقت چو عیاں بیچ خبر  
 کامراں باد و قوی دولت و محمود اثر  
 دولتش باد و بہر کار زید دانش نظر

لے عیسیٰ - ایک مشہور رسول کا نام ہے جو کہ بن باپ پیدا ہوئے۔ اسلئے ان کو روح اللہ  
 کہتے ہیں۔ ان کو عیسیٰ ابن مریم کہا جاتا ہے اور عیسیٰ مریم میں اضافت ابنی ہے۔ جیسے جن علی  
 محمود بگتگین نے حدیث شریف آتا ہے لیس الحسن کلا حایۃ



# ایضاً در مدح عضد الدولہ امیر یوسف سپہ سالار برادر سلطان محمود

بھی نیم گل آرد باغ دیوے بہار  
 اگرچہ بادہ حرام است ظن برم کہ مگر  
 خدائے نعمت مارا نہ بہر خوردن داد  
 چہ نعمت است بہ از بادہ بادہ خوارا  
 بنخاصہ اکنوں کز سنگ خارہ لالہ و مید  
 ز گلبنان شگفتہ چنان مناساید باغ  
 امیر معضد دولت و مؤید دیں  
 بزرگوارے کاندہ میاں گوہر خویش  
 مبادئے کہ ببردی و چہرہ دستی و رنگ  
 و مرد زندہ نماند کہ قلع تاند کرد  
 بروے بارہ اگر بر زندہ باندی تیر  
 سلاح در خور قوت ہزار من کندی  
 لمان اورا بینی نہادہ پنداری  
 چنوسوار نیارد نگاشتن بقلم  
 ز دور ہر کہ مراوراد بدیدیکرہ گفت

بہار چہر منا خیز و جام بادہ بیاد  
 حلال کردد بر عاشقان بوقت بہار  
 بیاد نعمت اورا نہا در بیغ مدار  
 ہمیں بس است و گر چند نعمتش بسیار  
 نہ لالہ کوہ چو دیبائے لعل شد ہموار  
 کہ میر پورہ ز دستی بدشت بہر شکار  
 در امید بزرگان و قبیلہ احمد  
 پدید تر ز علم در میاں صفت سوار  
 چنوبیکے بنود در میاں بیست ہزار  
 در آں حصار کہ او یک دو تیر بردیکار  
 ز سوئے دیگر تیرش برول شود ز حصار  
 اگر بیابد اورا تہہ سر یاری بار  
 مہینہ شاخ فادہ است از مہینہ چنار  
 اگرچہ باشد صورتگرے بدیع و نگار  
 نہ ہے سوار نکو طلعت نکو دیدار

لے رنگ - طاقت اور توانائی - اسکے  
 معنی ہیں - اور کثیر الاستعمال تو رنگ عام چیز ہے - پیچے  
 بمعنی بڑ کو ہی آچکا ہے لے کیرہ - کیبار -

نکو طلعت اور نکو دیدار دونوں اسمائے فاعل ترکیبی ہیں ۔



نہ خوب طلعتی و از تو سوار می کو است  
 تو تفاق و تو عادت و تو سخن است  
 درم کش است و کریم کی که در خزانہ او  
 درم کہ بر همه شاہاں بزرگ دارد قدہ  
 اگر بیاید روزے ہزار سنگ درم  
 مرا غم آید اگر چہ مراد لیست فراخ  
 چنان ملک را باید کہ باشد ہر روز  
 چون خرج را بفر و ترزد غل خویش کند  
 دگر کہ نام تو کیا فتنہ است و نام تو  
 شریف تر ز اں چیزے بود کہ محتشمال  
 بزرگتر ز اں چیزے بود کجا کہ ازو  
 ہر آنچہ من نہ کریم و فضل او گویم  
 رسد نہ خدمت ادبی خطر بجاہ و خطر  
 مرا بخند متش امروز بہتر است از دی  
 ہزار سال زیاد این بزرگوار ملک  
 جحشہ بادش نوروز و ہمچنان ہمہ روز  
 ہمیشہ در برا و کود کے چو لعبت چین

نہ دیدنش نشود سیر دیدہ نظر  
 تو نخصال و تو مذہب و تو کردار  
 ورم نیا بد چند آنکہ بر کشد زوار  
 بر امیر ندارد بدترہ مصت راہ  
 ہزار و صد بدکارش این بود ہموار  
 ز مال دادن و بخشیدن ہداں کردار  
 خزانہ پر درم و پر سیلج و پردینار  
 نہ زرو سیم خزانہ ہی شود ناچار  
 تو تر از گہر نا بسودہ صد خروار  
 ہی کند بہر جاے فضل او تکرار  
 ہی رسد ز دل و دست او بدست گزار  
 کنند باور و بر من نیاید استغفار  
 کند نہ خدمت او بے سیار ملک و سیار  
 مراد بدلتش اسال خوشتر است از پار  
 غمیر باد و عدو را ذلیل کردہ و خوار  
 بشاد کامی بر کف گرفتہ جام عقار  
 ہمیشہ مونس او لعبتی چو نقش بہار

## در مدح امیر یوسف بن ناصر الدین گوید

یا کنوں داسے از دوست خبر

کا شکی کردے از عشق حذر

لے سیلج - سلاح کا اشارہ ہے۔ امارت کی بجائے ہی پڑھنے کو کہتے ہیں جیسے۔ کتاب سے لیتے  
 رکاز سے رکیب لے عقار - شراب کو کہتے ہیں۔ قاتل یا بجانید ہا اور عقار ہا استعمال کرتا ہے  
 لے بہار - چین کے تہخانے کو کہتے ہیں \*



اسی دروغ کہ من از دشت شدم  
 چوں توان بود بر این درد صبور  
 عشق با من سفرے گشت و بماند  
 دور بودن ز چنان روئی غمے است  
 بیک غزنین زرسیده است کہ من  
 سفر از دوست جدا کرد مرا  
 من شفاعت کتم امسال زمیر  
 میر یوسف پسر ناخبر دین  
 چو شہ ایران والا بنسب  
 آنکہ اندر گہ سلطان جہاں  
 ہمہ تا ز بدن میر از ملک است  
 ہنچناں در خور دازد رے قیاس  
 ملک اور اسیر اور دانا ملک  
 لاجرم میر گرفتہ است دمام  
 روز و شب پیش ہمہ خلق تباں  
 ہمہ از دولت او جوید نام  
 تا شنای ملک شرق بود  
 این ہم از خدمت باشد کہ ز من  
 دوستان دل از اینگو نہ بود

لوز ناخوردہ تمام از دلبر  
 چوں توان برد چنین روز بزم  
 مولش من بخضر خستہ جگر  
 ہرچہ دشوار تر و ہرچہ بتر  
 خبرے یایم از دوست مگر  
 گم شود از دو جہاں نام سفر  
 تا مرادست بدارد ز حضر  
 لشکر آرائے شہ شیر شکر  
 باشہ ایران ہمتا بگہر  
 جائے او پیشتر از جائے پسر  
 دین ستودہ است پر اہل ہتر  
 کال ملک شمس است این میر مگر  
 یادگار است ملک راز پدر  
 خدمت او چو نماز اندر بر  
 بننا گفتن او دارد تر  
 ہمہ در خدمت او دار و سر  
 بننائے دگران رنج میر  
 بخرد مدح شہ شرق بزد  
 دوستدار بر ازین بیت گذر چارہ

۱۔ گاہ کا محفف کہ ہے بمعنی قصر کے ہیں۔

۲۔ میر مخفف ہے امیر کا۔



شاد باد آں ہنرے میرے بہت  
 آں نکو سیرت و نیکو مذہب  
 آنکہ اندر سپہ شہ کسے  
 چوں عطا بخشہ اقرار کنی  
 چو جنگ آید گوئی کہ مگر  
 از حریصی کہ جنگ است مثل  
 دشمنان را چو کماں خواہد امیر  
 ہمہ کتب عرب و کتب عجم  
 سخنانش ہمہ یکسر نک است  
 تا ہی سرخ بود آذر گون  
 تا بود علی نعت گل انار  
 شاد ماں باد و بکام دل خویش  
 نیکو اتی چو نگار اندر پیش  
 ہچو این عید شادی و خوشی

## در مدح سلطان مسعود ولیعہد سلطان محمود گوید

ترک مہ روی من از خواب گران دارد  
 من بچشم اورادہ بار نمودم کہ چپ  
 شب بسر برد کمی دادن و نبشت و نخت

دوش می دادہ است از اول شب تا ببحر  
 او ہی گفت بسر تا یرم این دور بسر  
 دل من خست کہ نبشت و نخت آن لیر

ملہ عرب۔ ملک عرب کو بھی کہتے ہیں۔ اور اسکے باشندوں کو بھی۔ عجم کے معنی گونگا کے ہیں  
 کیونکہ عرب کی فصاحت کا دنیا بھر مان چکی ہے۔ اسلئے وہ اپنے سوا ہر آدمی از روئے فصاحت  
 گونگا اور بے زبان شمار کرتے ہیں۔ اسلئے عرب کے سوا باقی عالم کو عجم کہتے ہیں۔ اور عجم بالضم کے معنی  
 نقطہ کے ہیں۔ جیسے غائے مجہد



اور بجائے دادوں یا دواست بدل بروں چیر  
 جیلہ سازد کہ منے افزوں ہداز نوبت نوش  
 کیست آنکوند بدل بچین خدمت دوست  
 ہر کہ این خدمت از آئناہ پیاموخت شود  
 ملک عالم تاج عرب و فخر عجم  
 اولی صدر اندر شایسته چو در مغر خرد  
 جنگجوئے کہ چو در جنگ شود لشکر ہا  
 خوشنق را بمیاں سپہ اندر فکند  
 مدد لیراں بکہ معرکہ ز انسان نگرد  
 تیر اندر سپر آساں گزہ اند چو زند  
 آنچه او بر سپر کرگ بشمشیر کند  
 خنجر بیت منی گزہ پنچاہ منی  
 آفون باد براں گزہ کہ ہر زخمے آناں  
 پادشاہاں ہمہ بر خدمت او شیفہ اند  
 از پے آنکہ ہمہ امن و سلامت طلبند  
 ایستادن ملکاں را بدست آئے او  
 ای خنک ماکہ چنہ کشور مارا ملکست  
 ملک مایشکار ملکاں تاخستہ بود  
 از غم رفتن او خستہ دل از آشپ و روز

پیر ہا داند کردن بچین باب اندر  
 در تو اند بخورد و نوبت یاداں و گر  
 کیست آنکو لکشد بار چنین خدمت گر  
 خدمت در کہ سلطان جہانہ اور خود  
 سید شاہاں مسعود و یعہد پدر  
 واں ملک اندر باستہ چو در دیدہ یصر  
 خشک بر جای بماند چو بر تختہ مسعود  
 نہ ز انبوہش اندیشہ نہ از خصم خرد  
 کہ دلیراں بکہ معرکہ در مرد و تر  
 چوں کماں خواست عدد را چہ پند و چہ پیر  
 نتوان کردل بر شیشہ نازک بنیر  
 کس چنہ کار بنستہ است مجرستم نہ  
 سر سالارے چوں سر مرہ گستہ یا مغفر  
 چوں غلاماں ز پے خدمت او بستہ مگر  
 نیست شاہاں ترا چہ خدمت او اندر سر  
 بہ نہ آسایش و آرامش بر تخت بزر  
 ای خنک ماکہ چنہ خواست ملک نیں کشور  
 ماز اندیشہ او خستہ دل و خستہ جگر  
 آستین بود نہ خون مرہہ ہیچوں فرغ

ملہ صبر صورت کی جمع ہے

ملہ بر نہ - سادہ بنا ہوا ریشم - تلوار جو ہر ترخ - اور پردیں کو بھی کہتے ہیں اغیاث  
 ملہ درخانہ - دروں بار گاہ سے مراد ہے ملہ - فرغ - پانی کا چھوٹا ساحل



میں بھی گفت خدا یا تو دیدیں ملک رسال  
 میں بھی گفت خدا یا دل من شادال کن  
 حشم و لشکر بیدل شدہ بودند ہمہ  
 شکر ایہ دراکاں اندہ و آن غم بگذشت  
 چشم ما ز اشک پیاسود و بیکہ نیست  
 تخت شاہی را شاہ آمد ز بندہ تخت  
 خسرو از راہ در آمد با نہمت و کام  
 قلعه ہا کندہ و بنشانہ بہر شہر سپاہ  
 بیشہ ہا یکسرہ پرداختہ از شیر و زہر  
 شہمش افندہ بروم اندر فریاد و غروش  
 عالمے ز آمدنش روئے باقبال نہاد  
 مرغزارے کہ بہ یکچند تہی بود ز شیر  
 شیر باز آمد و شیراں ہمہ رو باہ شدند  
 آنکہ زین پیش در این ملک طمع کردہ می  
 رونق دولت باز آمد و پیرایہ ملک  
 گیتی از عدل بیاراید تا در گذرد  
 نہ ہی بہدہ وارندہ را و راہمہ دوست  
 مہر و گیش دو گرہ را سبب مزد بریت  
 دوستی او ز سپاہ و ز حشم نادرہ است

ال ملک را کہ فزول از ملکاں دارد قہر  
 بملک زادہ ایران ملک شیر شکر  
 از غم و اندہ دیر آمدن او ز سفر  
 کار چوں جنگ شد و اندہ همچوں آذر  
 آتش کز تفت او گشت جگر خاکستر  
 مملکت را ملکی آمد ز یب افسر  
 ملک از جنگ عراق آمد با فتح و ظفر  
 جنگہا کردہ و نمودہ بہر جائے ہنر  
 قلعه ہا از درم بستہ و صندوق گہر  
 ہیبتش دودیر آوردہ ز روم و ز خند  
 کہ ہی خواست شدن بادوسہ تن ز پروندہ  
 شیر بر گانہ در او خواست ہمیکہ و گذر  
 ہمہ را ہیبت او خشک فرو بست ز فر  
 تانہ ویر آمد با طاعت و فرماں ایدر  
 پیش ازین کار چناں دیدی اکنون بنگر  
 عدل و انصاف ملک مسعود از عدل عمر  
 کند مہر کس اندر دل کس خیرہ اثر  
 این شود زین بہشت آل شود و آل بقدر  
 از رعیت کہ ہمی مال دہد نادرہ تر

ہر دامن - خای کر  
 لے تف - گرمی کو کہتے ہیں -  
 قلعہ کندہ لفظی ترجمہ تو کندہ کا کھودا ہوا ہے قلعہ کندہ سے مراد یا تو قلعوں کو فتح کرنا ہے یا قلعوں کو  
 بالکل بنیادوں سے اکھیر دینا کے ہیں \*



و ز رعیت نہ عجب نیز کز این دور نیند  
 ایخداوند خدا و تداں شاہ ملکاں  
 گرچہ بازوئے ہنر داری و دست دل کار  
 دولت تو نکند دست ترا خستہ جنگ  
 ہر سپاہی کہ کند جنگ ترا باشد فتح  
 در جہاں از نظر عدل تو بنشیند شور  
 ملکاں ہمہ عالم بدر حسانہ تو  
 قیصر رومی پیش تو در آید بسلام  
 شاہ ترکستان بر درگہ فرختہ تو  
 ہرچہ اندیشہ کنی آن برادر تو شود  
 ایندو ایندو دولت فرخندہ و پایندہ کناد

مرغ و ماہی چہ بہ بحر اندر و چہ اندر بر  
 ای ستودہ بخصال و بفعال و بسیر  
 و رچہ در جنگ بدیں ہر سہ نشانی و سر  
 بکند کار تو زان بہ کہ کند صدر لشکر  
 ہر امیر کہ بر در رخ ترا باشد بر  
 و ز جہاں ہیبت شمشیر تو بنشانند شر  
 جمع گردند چنان چوں بدر اسکندر  
 قلعہ رومیہ را پیش تو بکشاید در  
 گاہ خود خسید چوں تو بتیاں گاہ پسر  
 تو بدیں طالع زادستی بس رخ مبر  
 بر تو ای نیک دل نیک خوی نیک میر

## در مدح کمین الدولہ سلطان محمود غزنوی گوید

بدیں غری جہاں بدیں تازگی بہار  
 یکی چوں بہشت عدن یکے چوں ہوا ی دوست  
 زمین از سر شکاں ہوا از نسیم گل  
 یکی چوں پرند سبز یکے چوں عبیر خوش  
 تندر و عقیق روی کلنک سپید رخ  
 یکی خفتہ بر پرند یکے خفتہ بر عرب

بدیں روشنی شراب بدیں نیکوئی نگار  
 یکے چوں گلاب بلخ یکے چوں بت بہار  
 درخت از جمال برگ سر کہ زلالہ زار  
 یکی چوں عروس خوب یکے چوں خاں یار  
 گوزن سیاہ چشم پلنگ ستیزہ کار  
 یکے رستہ از نہفت یکے حبستہ از حصار

لے نوبتی سے مراد نقارچی کے ہیں۔

۷۰ ایک بوٹے کا نام ہے۔ جس میں عنبر بھی ہوتا ہے۔



جہاں سرور و خوش ز صلصل نوای نغز  
 یکے پر کنار گل یکے در میاں بید  
 ہوا خرم از نیم زمین خرم از لباس  
 یکی مشک درد وہاں یکے حلہ برکت  
 نہانہ شدہ مطہر سپہر ایستادہ راست  
 یکے را بد و نیاز یکے را بد و شرف  
 از آں عادت تشریف از آمدست گنج بخش  
 یکے خرم و یکام یکے شاد و کامراں  
 مصافحہ بروز جنگ سپاہش بروز عرض  
 یکے کوہ پر پلنگ یکے بیشہ پر ہتر بر  
 امیران کا مران دلیران کا مجوی  
 کی پیش او بیامی یکے در جہاں جہاں  
 تکتہ بلند او سنان دراز او  
 یکی پشت نصرت یکے بازوی ظفر  
 بہا ہی چہا ہ میر بہا ہی چہا شاہ  
 یکے را بکوہ سر یکے را بکوہ شیر  
 ازیں پس علی تکین دگر ارسلان تکین  
 یکے گم شود بخاک یکے گم شود بگوہ  
 ملک بادہ بدست سماعی نہادہ پیش

ز ساری حدیث خوب ز قمری غروش ناز  
 یکے نہ بر شاخ سرو یکے بر سر چنار  
 جہاں خرم از جمال ملک خرم از شکار  
 یکے آرزو بدست یکے دوست در کنار  
 رعیت نشستہ شاد جہاں خوش بشہر یار  
 یکے را بد و امید یکے را بد و بخار  
 از آمدوی نیز بن از آں گداز کا و سار  
 یکے ہتر و خسر یکے خستہ و فگار  
 بساطش بروز بزم سہراش بروز یار  
 یکے چرخ پر نجوم یکے یارغ بر نگار  
 ہتر ہماں نیز جنگ سواراں کامگار  
 کی چوں شکل نرم یکے چوں پیادہ نوار  
 سبک سنگ تیر او گراں گر نہر چہار  
 یکے نایب قضا یکے دست روزگار  
 بہا ہی چہا ہ شہر بکتہ ازیں و نہار  
 یکے را بدشت گنج یکے را بدود یار  
 سہ دیگر طغلاں تکیں قدر خاں باد سار  
 یکے در فتنہ بچاہ یکے بر شود بدار  
 یکے طرفہ بر ہمیں یکے طرفہ بر بسیار

صلصل - قمری کو کہتے ہیں۔ نغز - عجیب۔ ساری - ایک سیاہ خال دار پرندہ ہے۔ جس کو سار یا سارک بھی کہتے ہیں اور بعض نے اسے ہزار داستان بھی کہا تھا۔ ہتر ہراں - بہادر اور دلیر آدمیوں سے مراد ہے۔  
 گم - اصل خم و نہ تھا - یعنی صاحب کبھی رخ کوک تبدیل کرے و او کو اڑا دیا۔ کند رہ گیا جبکہ معنی عالم نہیں



بی چوں غنیتی سُرخ یکے چوں حدیث و ست  
 بہارش حجت باد دلس آرمیدہ باد  
 یکے رامباد عزل یکے رامباد غم  
 پداندیش او بجاں بدے خواہ او تن  
 یکے مستمند باد یکے باد درد ناک  
 صریش زرو کے خوب ولایت ز عدل داد  
 کی گشتہ چوں بہار یکے گشتہ چوں بہشت

## مدح سلطان مسعود بن سلطان محمود گوید

ز بس تیج و چین است و خم زلف دلیر  
 گئے لالہ را سایہ سازد ز سنبل  
 گئے صورتے گرد و از عود مہندی  
 کہ دیدہ است برسوسن از عود صورت  
 برخ برہمی جو شد آن زلف و نشکفت  
 فری آں فریبندہ زلفین مشکین  
 یکے چوں بنفشہ فرو کردہ برگل  
 ستارہ و صنوبر ہمی خواندم اورا  
 ہمی گشت زان فخر و زان شادمانی  
 ہوا ز می مرا گوید آں شکرتین لب

عزل - کنارہ کشی - عزلت اسی سے مشتق ہے ۱۰ صنوبر -  
 بالائی اور راست قاتلی مشہور ہے اسلئے معشوق کے قد و قامت کو صنوبر سے مشابہ کیا جاتا ہے۔  
 ۱۱ ہوازی - بیک بارگی - ناگاہ



بقدرِ برخ با ستاره برابر  
 چہ ماند بقدرِ بلبندم صنوبر  
 صنوبر کجا دارد از لاله افسر  
 بچیزے صفت کن کہ از من نکوتر  
 ہی گفت نرمک بزیر لب اندر  
 صنوبر چو من مہ نہادہ است بر سر  
 طلب کردم از بہر او نام دیگر  
 کہ روی پری داشت آن پرنیاں بر  
 کہ بس خوار داری مراے ستمگر  
 پری مرا پیشکار است و چاکر  
 کند آفتن واسپ تاز دماں در  
 ز دیوان تو مدح شاہ مظفر  
 چہ انداز دین پرور و داد گستر  
 کہ بختش جواں باد و یزدانش یاور  
 بحملہ رہا بپندہ باد صرصر  
 ہمہ خسروان حکم اورا مسخر  
 بزرگی بدر گاہ او بر محبار  
 کفش مر سخا را جہاں مصور  
 خدا از ہمہ تاجداران مخیر

یا صنوبر ہمانند کردی  
 چہ ماند بر خسارِ خوبم ستارہ  
 ستارہ کجا دارد از اسنبیل آذین  
 مرا زین پس چوں صفت کرد خواہی  
 بگفت این و بگذشت و اندر گذشت  
 ستارہ چو من گل فشانہ است بر رخ  
 من از گفتہ خویش تن خیرہ شتم  
 پری خواندم اورا و نہ اندر خواندم  
 و گر بارہ با من بجنگ اندر آمد  
 مرا با پری راست کردی بخوبی  
 پری کے بود و د ساز و غزل خواں  
 پری ہر زماں پیش تو بر نخواند  
 ملک بوسعید آفتاب سعادت  
 ملک نادہ مسعود محمود عتادی  
 بہ نیزہ گدارندہ کوی آہن  
 ہمہ اختصاراں رائے اورا متابع  
 کریمی با خلقتش اندر مرکب  
 دلش مر فردا سپہر ہیا  
 ایا مرترا کردہ از بہر شاہی

لے پرنیاں۔ ایک قسم کا رشیم ہوتا ہے پری۔ خوبصورت عورت سے مراد ہے۔ شاید پریدن سے مشتق شدہ ہو  
 اور معنی اڑنے والی یعنی وہی یا خیالی شکل مراد ہو۔ بہر کیف مراد خوبصورت عورت سے ہے۔  
 ملکہ مجاور نزدیک والا۔ مراد محافظ سے مراد ہے ۴



تو زندہ و تازہ شد تا قیامت  
 چہ تو و چہ جبر بزر و بنیر و  
 ز گہوارہ چوں پای بیرون نہادی  
 تو از کودکی جنگ کردن گرفت  
 ہمہ مردی آموختی و شجاعت  
 بجائے قبا درع بستی و جوشن  
 ہم از کودکی یا پدر پیشہ کردی  
 بہر جنگ اندر تختیں تو کردی  
 بسایخ ہندی کہ تو لعل کردی  
 لذتیری فزوں تزیب لانا بودی  
 ز بے با خطر پادشاہی موفق  
 چو روشن ستارہ ہمی رہ سپاہ  
 تو خورشیدی از بہر تو برگردوں  
 سلاح بے باز کردی و بستی  
 مخاں قصہ رستم ز اولی را  
 زجائے کہ چوں تو ملک مرد خیزد  
 ازیں پیش بودہ است ز اول ستارا  
 ولیکن کنوں عار دارد ز رستم  
 جہاں چوں تو ہرگز نہی اور شاہی  
 ادب نیست کاں مر ترا نیست جملہ

نور سم و این بو بکر و غم  
 چہ شمشیر تو و چہ شمشیر جبر  
 کمان برگرفت و زو پین و خنجر  
 زدست و برو بازوئے پیل پیکر  
 جہاں گشتن و تاغتن چوں سکندر  
 بجائے کلمہ خود جستی و مغفر  
 بجنگ معادی ز کشور بہ کشور  
 زمیں راز خوں معادی معصفر  
 بہندوستان اندر از خون کافر  
 کہ تیرت ہمی خورد خون غصفر  
 ز بے پر ہنر شہر یاری مشہر  
 سنان تو اندر سپہر مدور  
 گراں کہ گذاردن بالائے محور  
 یسامیل و زال زردوک و چادر  
 ازیں پس و گر کاں حدیثے است منکر  
 کس آسنا سخن گوید از رستم زار  
 یسامیل و رستم زال مخمر  
 کہ دارد چو تو شہر یاری دلاور  
 بجود و بعلم و بفضل و بہ گوہر  
 ہنر نیست کاں مر ترا نیست یکسر

۱۵ معادی۔ دشمنی رکھنے والا معصفر۔ زرد رستم۔ دراصل رستم اور تہم سے مرکب ہے  
 رستم زمین اور تہم کے معنی پہلوان ہیں۔ ایک سیستانی پہلوان کا نام ہے جس کا ذکر شاہنامہ میں آتا ہے



سے کہ تو کوئی بادی جیست  
 زمیندان بچوگاں ہمیں بر فرستی  
 شد اندر فلک تنگ جائے ستارہ  
 ترا شیر خواندم ہمیں تابکشتی  
 کنوں خسرو شیرکش خوانمت من  
 ہر آن کینہ خواہم کہ پیش تو آمد  
 تو اے شاہ این حبا و ہم سنات  
 عدو را تیغ آتش و ولی را  
 مگر کیمیا خدمت تست شاہا  
 ز روزے کہ تو گفت خود بر کشادی  
 تو آں پادشاہ ہے کہ بر در گہ تو  
 بچیں شاہ چین از پے خطبہ تو  
 بروم از پے خدمت تست شاہا  
 ہمیں تا بر آید فرو زندہ ہر شب  
 چو ہمیں ز نخدان معشوق زہرہ  
 ہمیں تا کند شاعر اندر ستایش  
 ملک باش و آباد کن مملکت را  
 ہمیشہ بدیدار تو شد سلطان  
 ہمایون باداے امیر ہمایوں

بگرہ دوں گویا سختہ ہچو اختہ  
 ز بس گویا کانداختی بر دوپیکر  
 بیک زخم شیر بولواج اندر  
 کہ این نام بر تو نباشد مزدور  
 سبہ کہ در سوگ او جامہ مادر  
 ز دشمن ہمیں جاں ستاند سجاور  
 بدست و سخن آب حیواں و کوثر  
 کہ او مرد درویش گرد تو انگہ  
 ہمہ شہر دینار گشتہ است یکسر  
 ملوک جہاں پیش کارند و چاکر  
 ز گوہر خطیب ترا ساخت منبر  
 ہمہ شہر بیا فگندہ است قیصر  
 بر این آبگوں روئے گردوں اختر  
 چو رخشنده رخسار گانش دوپیکر  
 لب دوست را نام یا قوت و شکر  
 وز آباد ملک ایملک زادہ بر خور  
 چو حیدر بدیدار شیر و شہر  
 ہمایوں مہ و روز عید ہمایوں

# مامشہ

لہ آب حیوان ایک حشیہ کا نام ہے جبکہ پانی پینے سے کہتے ہیں کہ آدمی مرنا نہیں کوثر سے مراد ایک خوبصورت ہے  
 جو کہ بہشت میں ہے اسکا پانی پینے سے میدان حشر میں پیاں نہیں لگیں گی جسکے ساتی محمد مصطفیٰ صلعم ہونگے  
 لہ ز نخدان شھوڑی کے نیچے کے گڑھے کو کہتے ہیں



